

Trnavská univerzita v Trnave, Filozofická fakulta,
Katedra histórie

**DEJINY BENEDIKTÍNSKEHO OPÁTSTVA
V HRONSKOM SVÄTOM BEŇADIKU DO ROKU 1565**

Dizertačná práca

Študijný odbor: Slovenské dejiny 2.1.9

Študijný program: Slovenské dejiny 7102900

Školiteľ: Dr. h. c. Prof. PhDr. Richard Marsina, DrSc.

Dátum odovzdania: 27. 4. 2015

Dátum obhajoby:

Trnava 2015

Mgr. Dana Stoklasová

Veľká vďaka patrí môjmu školiteľovi, pánovi profesorovi Richardovi Marsinovi, za jeho odborné vedenie, ako aj za jeho veľkú ochotu a trpezlivosť. Podakovať by som sa chcela aj mojej rodine a priateľom za pomoc a podporu, a tiež všetkým, ktorí mi boli pri písaní tejto práce akýmkoľvek spôsobom nápomocní.

ABSTRAKT

Mgr. Dana Stoklasová, Dejiny benediktínskeho opátstva v Hronskom Svätom Beňadiku do roku 1565. Dizertačná práca. Trnavská univerzita v Trnave. Filozofická fakulta. Katedra histórie. Školiteľ: Dr. h. c. Prof. PhDr. Richard Marsina, DrSc.

Trnava, 2015. Počet strán: 139

Témou predkladanej dizertačnej práce sú dejiny kláštora v Hronskom Svätom Beňadiku až do jeho faktického zániku roku 1565. Tento kláštor patrí k najstarším na území dnešného Slovenska, jeho založenie sa datuje do roku 1075. Zámerom jeho zakladateľa, kráľa Gejzu I., bolo očividne vytvorenie významnej a bohatej cirkevnej inštitúcie, pretože už na začiatku ho obdaril rozsiahlymi majetkami. Táto jeho snaha bola úspešná a kláštor v Hronskom Svätom Beňadiku sa skutočne stal jedným z najdôležitejších v Uhorskom kráľovstve. Jeho opáti boli váženými a uznávanými osobnosťami a často sa stretávajú s ich pôsobením ako diplomatov v službách kráľa. Opátstvo bolo tiež významným strediskom kultúry a vzdelanosti a spomenúť treba aj hodnoverné miesto, fungujúce pri Hronskosvätobeňadickom konvente. Autorka sa v tejto práci zaoberá jeho dejinami z rôznych hľadísk, pričom najväčší priestor je, vzhľadom na povahu zachovaných prameňov, venovaný jeho majetkovým pomerom.

Kľúčové slová:

Benediktíni. Hronský Svätý Beňadik. Benediktínske opátstvo. Stredoveké kláštory.

ABSTRACT

Mgr. Dana Stoklasová, Die Geschichte des Klosters in Hronský Svätý Beňadik bis zum Jahr 1565. Dissertation Arbeit. Tyrnauer Universität in Trnava. Philosophische Fakultät. Historisches Seminar. Ausbilder: Dr. h. c. Prof. PhDr. Richard Marsina, DrSc.
Trnava, 2015. Zahl der Seiten: 139

Das Thema dieser Dissertation Arbeit ist die Geschichte des Klosters in Hronský Svätý Beňadik bis zum Jahr 1565. Dieses Kloster ist ein von den ältesten in der Slowakei, es ist in dem Jahr 1075 begründet. Die Absicht seines Gründers, des Königs Gejza I., war offensichtlich eine bedeutsame und reiche Kircheninstitution zu schaffen, weil er ihr gleich am Anfang ausgedehnte Güter gestiftet hat. Seine Bestrebung war erfolgreich und das Kloster in Hronský Svätý Beňadik wird ein von den wichtigsten in dem Ungarischen Königreich. Seine Äbte waren sehr geehrte Männer die often als Diplomaten in dem Dienst der Könige gewirkt haben. Es war auch eine bedeutsames Zentrum der Kultur und Bildung und hat als ein glaubwürdiger Ort gewirkt. Außerdem war diese Abtei im Rahmen des Königreichs ein wichtiger Besitzer der Gründe.

Schlüsselwörter:

Benediktiner. Hronský Svätý Beňadik. Benediktinerabtei. Mittelalterliche Klöster.

OBSAH

Zoznam skratiek	6
Úvod	7
1 Hronskosvätobeňadické opátstvo v rokoch 1075 - 1209	16
1.1 Založenie opátstva a jeho postavenie do roku 1209	16
1.2 Majetkové pomery	21
2 Hronskosvätobeňadické opátstvo v rokoch 1210 - 1355	40
2.1 Postavenie kláštora a jeho vývoj v rokoch 1210 - 1355	40
2.2 Majetkové pomery	51
2.2.1 Majetky kláštora	51
2.2.2 Majetkové spory	60
3 Hronskosvätobeňadické opátstvo v rokoch 1356 - 1565	79
3.1 Význam a spoločenské postavenie opátstva	79
3.2 Majetkové pomery	90
3.2.1 Majetky kláštora	90
3.2.2 Majetkové spory	98
Záver	123
Pramene a literatúra	130
Prílohy	133

ZOZNAM SKRATIEK

- AO - ALMÁSI, T. – BLAZOVICH, L. - GÉCZI, L. - KÓFALVI, T. - KRISTÓ, G. -
MAKK, F. – PITI, F. – SEBŐK, F. - TÓTH, I. E.: *Anjoukori oklevéltár I - XXXI*.
Budapest - Szeged 1990 - 2007.
- CDA - NAGY, I. – TASNÁDI NAGY, G.: *Anjoukori okmánytár. Codex diplomaticus Hungaricus Andegavensis. I – VII*. Budapest, 1878 - 1920.
- CDAC - WENZEL, G.: *Árpádkori új okmánytár. Codex diplomaticus Arpadianus continuatus. I – XII*. Pest 1860 – 1874.
- CDH - FEJÉR, G.: *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis I – XI*. Budae 1829 – 1844.
- CDSI - MARSINA, R.: *Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae I, II*. Bratislava 1971, 1987.
- HO - IPOLYI, A. - NAGY, I. – PÁUR, I. – RÁTH, K. – VÉGHÉLY, D.: *Hazai okmánytár. Codex diplomaticus patrius I - VIII*. Győr - Budapest, 1865 - 1891.
- HOKI - NAGY, I. – DEÁK, F. – NAGY, G.: *Hazai oklevéltár 1234-1536*. Budapest, 1879.
- MES - KNAUZ, F. - DEDEK, L. C. - DRESKA, G. et al.: *Monumenta Ecclesiae strigoniensis I - IV*. Ostrihom 1874 - 1999.
- MOL DF - Magyar Országos levéltár, Diplomatikai fényképgyűjtemény
- MOL DL - Magyar Országos levéltár, Diplomatikai Levéltár
- RDSI - SEDLÁK, V.: *Regesta diplomatica nec non epistolaria Slovaciae I, II*. Bratislava 1980, 1987.
- ZsO - BORSA, I. - MÁLYUSZ, E. – TÓTH, N.: *Zsigmondkori oklevéltár I - X*. Budapest 1951 – 2007.

ÚVOD

Benediktínske opátstvo v Hronskom Svätom Beňadiku patrilo už od svojho založenia k najvýznamnejším a najbohatším cirkevným inštitúciám v Uhorskom kráľovstve. Dôležitú úlohu zohrával tento kláštor aj v rámci benediktínskej rehole, a to najmä v 14. storočí, ktoré bolo obdobím jeho najväčšieho rozmachu. Jeho významu zodpovedalo aj postavenie jeho opátov, ktorí boli poverovaní rôznymi diplomatickými úlohami, či už zo strany uhorských panovníkov alebo pápežov. Napriek uvedenému v slovenskej historiografii dosiaľ chýba ucelené spracovanie jeho dejín. Cieľom našej dizertačnej práce bude napraviť aspoň čiastočne tento stav a opísať jeho dejiny z rôznych hľadísk, nakoľko nám to umožňujú dostupné pramene a literatúra. Chronologicky bude práca vymedzená rokmi 1075, teda založením kláštora, a 1565, kedy došlo k faktickému zániku benediktínskeho opátstva.

Dejinám Hronskosvätobeňadického kláštora sa v minulosti venovali vo svojich dielach viacerí autori. Ich prvým spracovaním, ktoré máme k dispozícii, je dielo D. Fuxhofferu *Monasteriologia regni Hungariae*¹. Ešte pred týmto dielom vznikli katalógy kláštorov, ktorých zostavovateľmi boli Peter Pázmaň a Martin Szentiványi, Fuxhoffer však pokladal za potrebné tieto katalógy doplniť a opraviť. Jeho dielo pozostáva z piatich kníh, ktoré obsahujú stručné dejiny všetkých kláštorov Uhorského kráľovstva, rozdelených podľa jednotlivých mníšskych rádov. Benediktínom je venovaná 1. kniha, ktorá obsahuje krátky úvod o založení benediktínskeho rádu, rozbor Benediktovej Reguly a zoznam benediktínskych kláštorov s ich dejinami. Kláštorom v Hronskom Svätom Beňadiku sa autor zaoberá na šiestich stranách. Text je doplnený poznámkami pod čiarou, poznámkový aparát však nie je robený dôsledne. Opis dejín kláštora začína Fuxhoffer zakladacou listinou. Uvádza len jej skrátený text, keďže plné znenie nemal k dispozícii. Spomína aj jej odpis z roku 1124, ktorý takisto ako listinu z roku 1075 pokladá za hodnoverný. Kritikou prameňov sa vôbec nezaobrá. Určitá časť tejto kapitoly je venovaná majetkom kláštora, spomína sa tu spolu 14 sídel, ktoré autor pozná z časti zakladacej listiny, ktorú mal k dispozícii a z niekoľkých ďalších listín. Pokiaľ ide o postavenie kláštora v rámci kráľovstva a cirkvi, hovorí sa tu len o listine pápežského legáta z roku 1209, ktorou

¹

FUXHOFFER, D.: *Monasteriologia Regni Hungariae. Liber I. Monasteria ordinis sancti Benedicti. Weszprimii anno MDCCCIII*, 264 s.

hronskosvätobeňadickí opáti získali právo používať biskupské insígnie. Autor sa ďalej venuje budovám kláštora a ich stavebnému vývoju a kapitolu o Hronskom Svätom Beňadiku zakončuje darovaním kláštora Ostrihomskej kapitule, ktoré datuje do roku 1556.

Dosiaľ najpodrobnejšími a najdôslednejšie spracovanými dejinami kláštora v Hronskom Svätom Beňadiku je práca F. Knauza *A Garan-melleti Szent-Benedeki apátság*.² Tento autor pri svojej práci vychádzal predovšetkým z prameňov. Ide najmä o listiny z archívu Ostrihomskej kapituly. Narozdiel od iných, starších, ale aj mladších autorov, Knauz venuje pomerne veľký priestor rozboru zakladacej listiny a jej odpisov. Na základe tejto kritiky ich pokladá za hodnoverné, hoci v čase vydania jeho diela už o ich pravosti existovali určité pochybnosti. Zakladaciu listinu publikuje v plnom znení a dopĺňa ju aj poznámkami pod čiarou. Celý poznámkový aparát tohto diela pokladáme za veľmi kvalitný. Taktiež interpretácii jednotlivých prameňov sa Knauz venuje podrobnejšie a dôslednejšie ako iní autori, uvedomuje si napríklad aj pravdepodobný rozdiel medzi časom vydania zakladacej listiny a časom, kedy sa začalo s výstavbou kláštora.

Knauz rozdelil svoju prácu do štyroch kapitol. Prvá je venovaná zakladacej listine a jej stredovekým, ale aj novovekým odpisom. V druhej kapitole sa autor zaoberá stavebným vývojom kostola a kláštorných budov, ktorý sleduje až do svojej súčasnosti. Nasledujúcu kapitolu tvorí zoznam opátov a správcov s charakteristikou ich pôsobenia a opisom významných udalostí, ktoré sa za jednotlivých opátov a správcov odohrali. Väčšinou ide o majetkovoprávne záležitosti, hoci určitý priestor je venovaný aj spoločenskému postaveniu jednotlivých opátov. Tu však autor málokedy vyslovuje aj všeobecnejšie závery a väčšinou sa obmedzuje na konkrétne informácie, uvedené v jednotlivých listinách. Poslednou časťou tejto práce je zoznam majetkov kláštora, ktoré sú vymenované v abecednom poradí. Pri každom majetku sa hovorí aj o tom, kedy ho kláštor získal a čo sa s ním ďalej dialo. Súčasťou tohto diela je aj bohatá obrázková príloha.

Z Knauzovho diela vychádzali vo svojich prácach aj ďalší dvaja autori – P. Sörös a K. Haiczl.

P. Sörös je jedným z autorov rozsiahleho diela *A Pannonhalmi Szent-Benedek-Rend Története*, ktoré je venované dejinám všetkých benediktínskych kláštorov v Uhorskom kráľovstve. Vo zväzku 12/B³, ktorého autorom je P. Sörös, sa hovorí o zaniknutých

² KNAUZ, F.: *A Garan-melleti Szent-Benedeki apátság*. Budapest 1890.

³ ERDÉLYI, L. – SÖRÖS, P.: *A Pannonhalmi Szent-Benedek-Rend Története. Köt. 1 – 3 (A)*

benediktínskych opátstvach, teda takých kláštoroch, v ktorých už benediktíni nie sú. V piatej kapitole tohto zväzku sa autor zaoberá dejinami kláštora v Hronskom Svätom Beňadiku. Ide o súvislý text, ktorý nie je ďalej členený. Rovnako ako F. Knauz aj P. Sörös opisuje dejiny kláštora od jeho založenia do roku 1565 a pravdepodobne aj veľkú časť informácií čerpá od Knauza. Viaceré fakty však dopĺňa aj na základe listín, uložených najmä v Maďarskom krajinskom archíve. Začína rozborom zakladacej listiny, pričom si však všima iba majetky, ktoré sú v tejto listine vymenované. Nasleduje zoznam ďalších majetkov, ktoré kláštor získal do roku 1662. Ďalej autor stručne hovorí o stavebnom vývoji kláštora, a potom už chronologicky, podľa jednotlivých opátov, opisuje významné udalosti v dejinách kláštora. Tieto sa väčšinou opäť týkajú jeho majetkovoprávných záležitostí. Práca má aj poznámkový aparát, i keď tento nie je vždy robený dôsledne.

K. Haiczl vo svojej práci *Garamszentbenedeki apátság története*⁴ na rozdiel od predchádzajúcich autorov opisuje dejiny kláštora v Hronskom Svätom Beňadiku aj po roku 1565. Kniha je rozdelená do 20 kapitol. V prvých šiestich opisuje autor dejiny kláštora, ktoré sú spracované, podobne ako v predchádzajúcich dielach, chronologicky podľa opátov. Rovnako aj väčšina informácií sa týka majetkovoprávných záležitostí, čo vyplýva z povahy zachovaných prameňov. Pri opise dejín kláštora do roku 1565 vychádza autor najmä z diela F. Knauza, ako to spomína aj v úvode. Spracovanie nasledujúceho obdobia až do konca 19. storočia, pri ktorom vychádza predovšetkým z pramenného materiálu, je už jeho prínosom. V niekoľkých kapitolách sa venuje tiež stavebnému vývoju kostola a kláštora a opisu pamätihodností, ktoré sa tu nachádzali. V závere uvádza aj zoznamy opátov, prefektov, členov konventu, hradných kapitánov a notárov, ktorí tu pôsobili. Práca má pomerne dôsledne robený poznámkový aparát.

Najnovšou prácou, ktorá je venovaná dejinám Hronskosvätobeňadického kláštora do roku 1403, je dielo Kristófa Keglevicha *A Garamszentbenedeki apátság története az Árpád- és az Anjou-korban (1075 - 1403)*.⁵ K tejto práci sme však získali prístup príliš neskoro na to, aby sme ju mohli v našej dizertačnej práci zohľadniť.

Ďalším autorom, ktorý sa však zaoberal len určitou časťou dejín Hronskosvätobeňadického opátstva, je L. Juck. Prvá časť jeho štúdie *Majetky*

Pannonhalmi főapátság története), 12/B (*Az elenyészet benczés apátságok*). Budapest: Stephaneum, 1902 – 1912.

⁴ HAICZL, K.: *A Garamszentbenedeki apátság története*. Budapest 1913.

⁵ KEGLEVICH, K.: *A Garamszentbenedeki apátság története az Árpád- és az Anjou-korban (1075 - 1403)*. Szeged 2012, 261 s.

*hronskobeňadického opátstva do roku 1235*⁶ obsahuje súpis majetkov na území Slovenska v poradí, v akom sa vyskytujú v zakladacej listine, s tým, že pri každom z týchto majetkov uvádza aj ďalšie informácie z dostupných prameňov až do roku 1565. V ďalších častiach sú rovnakým spôsobom spracované majetky, ktoré opátstvo roku 1075 získalo na území Maďarska a Rumunska, a mýta a desiatky, ktoré sa taktiež spomínajú v zakladacej listine. Záverečná časť je venovaná majetkovým právam, získaným po roku 1075. Ide o veľmi kvalitné spracovanie uvedenej problematiky, i keď v porovnaní s Knauzovým spracovaním sa nám zdá menej prehľadné.

Kritikou listín, týkajúcich sa kláštora v Hronskom Svätom Beňadiku, vydaných v prvom zväzku Slovenského diplomatára, sa zaoberá R. Marsina v práci *Štúdie k Slovenskému diplomatáru I. Druhá časť: Obdobie od roku 1000 do roku 1235*⁷. Konkrétne ide o zakladaciu listinu a jej dve potvrdenia, privilégium pre hostí na kláštorných majetkoch z roku 1217, listinu, týkajúcu sa majetku Bratka z roku 1156, ďalej listinu z roku 1209 na Šúšolie a Tesáre nad Žitavou a listinu z roku 1234 na Slepčany. Všetky uvedené listiny podrobuje dôkladnému skúmaniu z hľadiska diplomatického, paleografického, ale aj pokiaľ ide o ich obsahovú stránku.

Stavebnému vývoju Hronskosvätobeňadického kláštora sa vo svojom článku *Kláštor sv. Beňadika nad Hronom* venuje V. Mencl⁸. Spracúva tu obdobie od jeho založenia, resp. začiatku jeho výstavby do konca 16. storočia, kedy bol stavebný vývoj kláštora v podstate ukončený. Tento vývoj opisuje v rámci širších historických aj geografických súvislostí, pričom vychádza z pomerne veľkého množstva prameňov a literatúry. Možnú podobu pôvodného románskeho kostola opisuje na základe výsledkov archeologického výskumu, ktorý sa tu uskutočnil na konci 19. storočia. Určitým nedostatkom tejto, inak veľmi odborne napísanej práce, je, že nemá poznámkový aparát.

Osobnosťou opáta Siegfrieda sa vo svojej štúdii *Egy bencés főpapi karrier: Szigfrid apát életútja (1300-as évek eleje-1365)* zaoberá Sarolta Homonnai⁹. Na základe zachovaných prameňov sa usiluje čo najpodrobnejšie opísať život a kariéru tohto významného cirkevného hodnostára a diplomata a jeho postavenie vo vtedajšej

⁶ JUCK, Ľ.: Majetky Hronskosvätobeňadického opátstva do roku 1235. In: *Historické štúdie*, roč. XVIII, 1973, s. 121 - 156.

⁷ MARSINA, R.: Štúdie k Slovenskému diplomatáru I. Druhá časť: Obdobie od roku 1000 do roku 1235. In *Historické štúdie*, XVIII, 1973.

⁸ MENCL, V.: Kláštor sv. Beňadika nad Hronom. In *Vlastivedný časopis*, 1966, č. 4, s. 147 - 160.

⁹ HOMONNAI, Sarolta: Egy bencés főpapi karrier: Szigfrid apát életútja (1300-as évek eleje-1365). In *Acta Universitatis Szegediensis : Acta Historica CXV*, 2001, s. 55 - 65.

spoločnosti.

Dejín Hronskosvätobeňadického kláštora sa týkajú aj dve štúdie V. Rábika - prvá vyšla v angličtine pod názvom *The beginnings of a medieval monastery in Prievidza*¹⁰ a druhá má názov *Trnavský špitál sv. Kríža v stredoveku*¹¹.

Hronskosvätobeňadickému kláštoru sú venované aj dva krátke články popularizačného charakteru v časopise *Pamiatky a príroda*, ktorých autormi sú V. Jankovič a P. Ratkoš¹². O čosi odbornejšie spracovaný je článok B. Puškárovej *Pamiatkársky výskum v Hronskom Beňadiku*¹³, uverejnený v tom istom periodiku. Autorka v ňom hovorí o stavebnom vývoji kláštora a opravách kostola a kláštorných budov až do 20. storočia.

Stavebný vývoj kláštora stručne opisuje aj L. Šášky v krátkom článku s názvom *Stav kostola a kláštora v Hronskom Beňadiku*.¹⁴

Prameňmi, z ktorých budeme pri tvorbe tejto práce vychádzať, sú predovšetkým stredoveké listiny, týkajúce sa majetkovoprávných záležitostí Hronskosvätobeňadického kláštora a jeho výsad, prípadne môže ísť o poverenia opátov rôznymi úlohami, a tiež o listiny, vydané Hronskosvätobeňadickým konventom vo funkcii hodnoverného miesta.

Listiny, týkajúce sa majetkovoprávných záležitostí, nám prirodzene poslúžia predovšetkým pri skúmaní majetkových pomerov kláštora, no môžeme z nich získať aj rôzne iné informácie, ktoré vypovedajú o jeho spoločenskom postavení a význame. Takéto listiny nám taktiež, podobne ako všetky ostatné, pomôžu pri zisťovaní mien opátov alebo členov konventu a pri chronologickom vymedzení ich pôsobenia. V rámci tejto skupiny listín možno ďalej rozlišovať donácie, rôzne dohody (o prenájme, zálohovaní, či predaji majetkov), sťažnosti, či listiny, v ktorých sa hovorí o vyšetrovaní majetkových sporov.

Pôvodcom donačných listín mohol byť panovník, alebo aj súkromná osoba, ktorá sa rozhodla urobiť niečo pre spásu svojej duše. Takáto súkromná osoba sa so žiadosťou o vyhotovenie listiny zväčša obrátila na kráľovskú kanceláriu alebo neskôr na niektoré hodnoverné miesto. Vydavateľmi listín, týkajúcich sa rôznych majetkových dohôd,

¹⁰ RÁBIK, V.: The beginnings of a medieval monastery in Prievidza. In *Studia Historica Tyrnaviensia* XI - XII, 2011, s. 191 - 203.

¹¹ RÁBIK, V.: Trnavský špitál sv. Kríža v stredoveku. In *Od špitála k nemocnici. Zdravotníctvo, sociálna starostlivosť a osвета v dejinách Slovenska*. Bratislava 2013, s. 40 - 47.

¹² JANKOVIČ, V.: Z minulosti Hronského Beňadika. In *Pamiatky a príroda* 6, 1975, č. 3, s. 5 - 7.
RATKOŠ, P.: Začiatky kláštora a mestečka Hronský Beňadik. In *Pamiatky a príroda*, 6, 1975, č. 3, s. 3 - 4.

¹³ PUŠKÁROVÁ, B.: Pamiatkársky výskum v Hronskom Beňadiku. In *Pamiatky a príroda* 6, 1975, č. 3, s. 8 - 13.

¹⁴ ŠÁŠKY, L.: Stav kostola a kláštora v Hronskom Beňadiku. In *Vlastivedný časopis* XV, 1966, č. 3, s. 161 - 162.

st'ážností, či sporov, sú prevažne hodnoverné miesta, najčastejšie sa stretávame s listinami Zoborského konventu a Nitrianskej kapituly, ktoré boli najbližšie. K dispozícii však máme aj mnoho listín, vydaných kráľom, palatínom, dvorským sudcom alebo župou.

Pri tejto skupine prameňov je obzvlášť dôležité venovať náležitú pozornosť ich kritike, keďže práve majetky boli častou príčinou falšovania listín.

Pokiaľ ide o rôzne výsady, tie udeľoval kláštoru buď panovník alebo pápež, či jeho zástupca. Podobne je to tiež s listinami, ktoré obsahujú poverenie opáta nejakou úlohou. Práve tieto skupiny listín najviac vypovedajú o postavení a úlohách Hronskosvätobeňadického kláštora a jeho predstaviteľov v rámci spoločnosti.

Väčšina uvedených listín je v súčasnosti uložená v súkromnom archíve Ostrihomskej kapituly, ktorá bola od roku 1565 majiteľom Hronskosvätobeňadického kláštora. Množstvo materiálu sa však nachádza aj v Maďarskom krajinskom archíve.

Z listín, ktoré vydal Hronskosvätobeňadický konvent vo funkcii hodnoverného miesta môžeme okrem iného získať aj množstvo zaujímavých informácií, týkajúcich sa fungovania a zloženia tohto konventu. Takýchto listín sa zachovalo najmä od polovice 14. storočia pomerne veľké množstvo a často obsahujú mená rôznych členov konventu a úlohy, ktorými boli poverovaní. Preto je aj táto skupina listín cenným zdrojom informácií k dejinám kláštora v Hronskom Svätom Beňadiku. Väčšina z nich sa v súčasnosti nachádza v Maďarskom krajinskom archíve v Budapešti.

Veľká časť uvedených listín je dostupná aj v pramenných edíciách. Zo slovenských edícií treba na prvom mieste spomenúť Slovenský diplomatár¹⁵, ktorý obsahuje listiny, týkajúce sa slovenských dejín do roku 1260, v plnom znení. Nemenej významný je aj Slovenský registár¹⁶, ktorý obsahuje latinské registry listín, týkajúcich sa Slovenska, z rokov 1301 - 1323. Ďalšou dôležitou pramennou edíciou sú *Monumenta vaticana Slovaciae*¹⁷, ktoré obsahujú pápežský desiatkový súpis z rokov 1332 – 1337, suplikačné registre z rokov 1342 - 1415 a listinný materiál z Vatikánskeho tajného archívu, uložený vo fonde Registra Vaticana, týkajúci sa našich dejín, z rokov 1342 - 1352. Texty listín sú tu publikované v plnom znení.

Pokiaľ ide o maďarské edície, veľmi dôležitá je pre našu prácu edícia *Monumenta*

¹⁵ MARSINA, R.: *Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae I, II*. Bratislava 1971, 1987.

¹⁶ SEDLÁK, V.: *Regesta diplomatica nec non epistolaria Slovaciae I, II*. Bratislava 1980, 1987.

¹⁷ MAREK, M. – RÁBIK, V. – SEDLÁK, V.: *Monumenta vaticana Slovaciae I – III*. Trnava – Rím 2008 – 2010.

*Ecclesiae strigoniensis*¹⁸, ktorá obsahuje listiny, nachádzajúce sa v archíve Ostrihomskej kapituly, z rokov 979 - 1358. Texty týchto listín sa tu uvádzajú v plnom znení. Ďalšie edície obsahujú chronologicky usporiadané listiny, týkajúce sa Uhorského kráľovstva, z rôznych archívov. Najrozsiahlejšie, avšak aj pomerne málo prehľadné je dielo G. Fejéra *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*¹⁹, ktoré obsahuje listiny, ale aj iné pramene, týkajúce sa Uhorského kráľovstva od najstarších čias do roku 1440. K starším pramenným edíciám patrí aj *Hazai okmánytár*²⁰, ktorý obsahuje listiny od 11. do 15. storočia, a *Hazai oklevéltár*²¹, ktorý zachytáva obdobie rokov 1234 – 1536. Listiny z obdobia vlády Arpádovcov spracoval G. Wenzel. Vo svojej edícii *Codex diplomaticus Arpadianus continuatus*²² uvádza celé texty týchto listín. Obdobiu vlády Anjouovcov je venovaná staršia edícia *Codex diplomaticus Hungaricus Andegavensis*²³, v ktorej sa v plnom znení nachádzajú texty listín do konca marca 1359. Novším a omnoho rozsiahlejším spracovaním tohto obdobia je *Anjou-kori oklevéltár*²⁴. Dosiaľ vyšlo 24 zväzkov, ktoré obsahujú maďarské registry listín, vydaných do roku 1347 s tým, že niektoré roky sú zatiaľ vynechané. Listiny z nasledujúceho obdobia sú zachytené v edícii *Zsigmondkori oklevéltár*²⁵. Dosiaľ vyšlo 10 zväzkov, v ktorých sa nachádzajú registry v latinčine a maďarčine. Zatiaľ je spracované obdobie do roku 1423. Pramene k dejinám Hronskosvätobeňadického kláštora sa nachádzajú tiež v práci *Az esztergomi főkáptalan fekvő s egyéb birtokaira vonatkozó okmányok tára*²⁶, ktorá vznikla pre potreby Ostrihomskej kapituly. Nachádzajú sa v nej celé texty listín, týkajúcich sa jej majetkov, až do roku vydania tohto diela 1871.

Cenným zdrojom informácií o každodennom živote v benediktínskych kláštoroch je Regula sv. Benedikta²⁷, hoci tu treba brať do úvahy, že táto regula nebola v praxi vždy

¹⁸ KNAUZ, F. - DEDEK, L. C. - DRESKA, G. et al.: *Monumenta Ecclesiae strigoniensis I - IV*. Ostrihom 1874 - 1999.

¹⁹ FEJÉR, G.: *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis I - XI*. Budae 1829 - 1844.

²⁰ IPOLYI, A. - NAGY, I. - PÁUR, I. - RÁTH, K. - VÉGHÉLY, D.: *Hazai okmánytár. Codex diplomaticus patrius I - VIII*. Győr - Budapest, 1865 - 1891.

²¹ NAGY, I. - DEÁK, F. - NAGY, G.: *Hazai oklevéltár 1234-1536*. Budapest, 1879.

²² WENZEL, G.: *Árpádkori új okmánytár. Codex diplomaticus Arpadianus continuatus. I - XII*. Pest 1860 - 1874.

²³ NAGY, I. - TASNÁDI NAGY, G.: *Anjoukori okmánytár. Codex diplomaticus Hungaricus Andegavensis. I - VII*. Budapest, 1878 - 1920.

²⁴ ALMÁSI, T. - BLAZOVICH, L. - GÉCZI, L. - KŐFALVI, T. - KRISTÓ, G. - MAKK, F. - PITI, F. - SEBŐK, F. - TÓTH, I. E.: *Anjoukori oklevéltár I - XXXI*. Budapest - Szeged 1990 - 2007.

²⁵ BORSA, I. - MÁLYUSZ, E. - TÓTH, N.: *Zsigmondkori oklevéltár I - X*. Budapest 1951 - 2007.

²⁶ *Az esztergomi főkáptalan fekvő s egyéb birtokaira vonatkozó okmányok tára*. Pest 1871.

²⁷ SV. BENEDIKT Z NURSIE: *Řehole Benediktova*. Praha 1998.

dôsledne dodržiavaná. Obraz o skutočnom spôsobe života hronskosvätobeňadických mníchov na začiatku 16. storočia nám poskytuje protokol z vizitácie tohto kláštora z roku 1508.²⁸

Pokiaľ ide o metódy historického výskumu, v tejto práci budeme určite využívať indukčnú metódu, pomocou ktorej sa pokúsime na základe konkrétnych faktov, získaných z prameňov, vysloviť aj určité všeobecnejšie závery. Dôležitá pre našu prácu však bude aj dedukcia, keď budeme všeobecné poznatky, získané najmä z literatúry, aplikovať v konkrétnych prípadoch v rámci dejín Hronskosvätobeňadického kláštora. Samozrejmosťou je aj použitie priamej metódy, teda zisťovanie historických faktov priamo z dostupných hodnoverných prameňov. V prípadoch, kedy zachované pramene nebudú pre objasnenie historických udalostí dostačujúce, bude pravdepodobne potrebné aj využitie nepriamej metódy, teda predovšetkým analógie s inými podobnými prípadmi. Dejiny kláštora budeme sledovať od jeho založenia a jednotlivé udalosti budeme opisovať v takom poradí, v akom sa odohrali, od staršieho obdobia k novšiemu. Budeme teda využívať prevažne progresívnu metódu. Retrospektívnu metódu pravdepodobne využijeme len v určitých prípadoch, napríklad pri rozbere zakladacej listiny sa budeme vracáť aj k predchádzajúcim udalostiam a pomerom v krajine, aby sme tak objasnili okolnosti vzniku kláštora. Komparatívnu metódu využijeme najmä pri porovnávaní postavenia a majetkových pomerov Hronskosvätobeňadického kláštora s inými klášťormi v Uhorskom kráľovstve, ktoré nám umožní vytvoriť si predstavu o jeho význame v rámci spoločnosti. Pomocou štruktúrálnej analýzy sa pokúsime objasniť jednak vzťahy v rámci kláštora a fungovanie tohto kláštora ako celku a jednak vzťahy v rámci benediktínskeho rádu a úlohu, ktorú tu Hronskosvätobeňadický klášťor zohrával. Pri opise majetkových pomerov bude veľmi dôležitá geografická metóda, ktorá nám umožní najmä identifikovať a lokalizovať miestne názvy, uvedené v prameňoch.

Obdobie od založenia opátstva až do jeho faktického zániku roku 1565 plánujeme rozdeliť do troch kratších časových úsekov, ktoré budú zároveň tvoriť hlavné kapitoly, práca teda bude rozčlenená v prvom rade chronologicky.

Prvý z týchto časových úsekov môžeme ohraničiť rokmi 1075, teda časom vydania zakladacej listiny, a 1209, kedy Hronskosvätobeňadický klášťor vzal pod svoju ochranu pápež a hronskosvätobeňadickí opáti sa vďaka privilégium pápežského legáta zaradili medzi

²⁸ Preklad tejto zápisnice publikoval vo svojej práci P. Sörös (ref. 3, s. 108 - 112).

najvyšších cirkevných hodnostárov Uhorského kráľovstva. Za ďalší medzník, ktorý bude rozdeľovať druhú a tretiu kapitolu v našej práci, môžeme pokladať odchod opáta Siegfrieda z Hronského Svätého Beňadika roku 1355. Pôsobenie tohto opáta bolo obdobím najväčšieho rozkvetu v dejinách opátstva a po jeho odchode možno hovoriť o určitom úpadku.

V rámci uvedených troch kapitol by sme sa chceli zamerať najmä na postavenie kláštora a rôzne úlohy, ktoré plnil v spoločnosti, v uvedených časových úsekoch. Za pomerne dôležité pokladáme tiež zasadiť dejiny kláštora v Hronskom Svätom Beňadiku do širších súvislostí, všímať si aj celkový vývoj situácie v Uhorskom kráľovstve. Určitú pozornosť treba samozrejme venovať aj vývoju, ktorým prechádzal benediktínsky rád, i keď tento nie je predmetom našej práce. Stručne by sme chceli opísať aj stavebný vývoj kostola a kláštorných budov a v krátkosti sa zmieniť tiež o pôsobení hodnoverného miesta pri Hronskosvätobeňadickom konvente. Ďalej nás v tejto práci budú zaujímať majetkové pomery kláštora v jednotlivých obdobiach. Samostatná podkapitola bude venovaná tiež majetkovým sporom. Tu bude našou snahou zachytiť, s kým sa opátstvo sporilo, či bolo v týchto sporoch úspešné, a, pokiaľ to bude možné, zistiť, či bolo opátstvo v práve alebo nie. Majetkové pomery kláštora budú zachytené aj na jednoduchých mapkách, ktoré budú pripojené k práci ako príloha.

V prílohe bude uvedený tiež zoznam opátov a správcov Hronskosvätobeňadického kláštora, ako aj zoznam členov konventu do roku 1410²⁹.

Cieľom tejto dizertačnej práce je teda opísať dejiny Hronskosvätobeňadického kláštora v uvedenom časovom rozpätí z rôznych hľadísk, a tým poskytnúť čo najucelenejší pohľad na jeho vývoj.

²⁹ Mená členov konventu sú nám známe predovšetkým z listín, vydaných tunajším hodnoverným miestom. Pre obrovské množstvo týchto listín, vydaných v 15. a 16. storočí však nie je možné spracovať ich v rámci tejto práce všetky, preto sa budeme musieť obmedziť iba na takýto čiastočný menoslov. Rok 1410 je rokom nástupu opáta Mikuláša III.

1 HRONSKOSVÄTOBEŇADICKÉ OPÁTSTVO V ROKOCH 1075 - 1209

1.1 Založenie opátstva a jeho postavenie do roku 1209

O založení kláštora v Hronskom Svätom Beňadiku hovorí legenda, podľa ktorej siahajú jeho počiatky do obdobia boja o uhorský trón medzi kráľom Šalamúnom a jeho bratrancom, nitrianskym vojvodom Gejzom. Roku 1074 pri Mogyoróde došlo medzi nimi k rozhodujúcej bitke, z ktorej vyšiel ako víťaz Gejza a stal sa novým uhorským kráľom. Po tejto bitke, aby si oddýchol a načerpal nové sily, vydal sa podľa legendy na poľovačku do Tekovskej župy. Jedného večera sa so svojou družinou utáboril v hustom lese v údolí Hrona, na mieste, kde sa nad riekou dvíhali strmé skaly. V akejsi štrbine v týchto skalách zbadal kráľ zvláštne svetlo a rozhodol sa ho preskúmať. Keď podišiel bližšie, uvidel pustovníka, zahĺbeného v modlitbe, a aké bolo jeho prekvapenie, keď v tomto pustovníkovi spoznal svojho porazeného nepriateľa - Šalamúna. Tento obraz hlboko otriasol Gejzovým srdcom a pod jeho dojmom sa kráľ rozhodol postaviť na tomto mieste kláštor.³⁰

Presnejšie a hodnovernejšie údaje ako táto legenda nám však poskytuje zakladacia listina Hronskosvätobeňadického kláštora, ktorú spomínaný kráľ Gejza vydal roku 1075.³¹ Niektoré informácie je možné získať aj z dvoch falošných potvrdení zakladacej listiny, je však nutné pristupovať k nim s veľkou opatrnosťou.³² Ďalším dôležitým prameňom pre skúmanie dejín tohto kláštora do roku 1209 je privilegium, vydané pápežským legátom Gregorom de Crescentio, pre hronskosvätobeňadických opátov práve v uvedenom roku 1209.³³ Množstvo informácií o postavení a fungovaní benediktínskych kláštorov nám poskytuje aj Regula sv. Benedikta.³⁴

Zakladateľom kláštora v Hronskom Svätom Beňadiku, ako už bolo povedané, bol Gejza I., ktorý sa stal uhorským kráľom po bitke pri Mogyoróde 14. marca 1074. Hoci

³⁰ HAICZL, ref. 4, s. 7-8.

³¹ CDS I, s. 53 - 58. Táto listina sa nezachovala v origináli, jej text poznáme z potvrdenia kráľa Štefana II. z roku 1124, ktoré sa však tiež zachovalo iba v odpise, v listine Ondreja II. z roku 1217. Obe tieto potvrdenia sú vymyslenými falzami, ich vznik predpokladá R. Marsina až v prvej polovici 14. storočia, medzi rokmi 1324 a 1328. Zachovaný text listiny z roku 1075 môžeme pokladať z väčšej časti za pravý s tým, že sú v nej iba doplnené alebo spresnené údaje, týkajúce sa tých majetkov, ktoré sa v neskoršom období stali predmetom sporov. Práve kvôli týmto úpravám bolo potrebné vyhotovenie spomínaných fálz. (MARSINA, ref. 7, s. 55 - 67.)

³² CDS I, s. 53 - 58, 68 - 69.

³³ CDS I, s. 120 - 121.

³⁴ SV. BENEDIKT, ref. 27.

zakladacia listina pre tento kláštor bola vydaná až roku 1075³⁵, predpokladáme, že úmysel tu bol oveľa skôr a aj so stavebnými prácami sa pravdepodobne začalo už pred rokom 1074, v období, keď bol Gejza nitrianskym údelným vojvodom. Z textu spomínanej zakladacej listiny totiž vyplýva, že v čase jej vydania tu určite stál prinajmenšom kostol, zasvätený sv. Benediktovi.³⁶ Podľa výsledkov archeologického výskumu, ktorý sa tu uskutočnil v 80. rokoch 19. storočia, išlo o trojlod'ovú stavbu s dvoma vežami, ktorá zaberala strednú a južnú loď dnešného kostola a časť príľahlého krídla ambitu. Podľa V. Mencla mohla v tom čase trvať stavba takéhoto kostola asi pol storočia, ak rátame s tým, že popri stavbe kostola sa pracovalo už aj na samotnom kláštore.³⁷ V našom prípade je však tento časový údaj nereálny, keďže v zakladacej listine kráľ Gejza hovorí v súvislosti s kláštorom i kostolom len o svojom úmysle a svojich činoch. Je pravdepodobné, že keby s týmto dielom začal už jeho otec, našli by sme o tom zmienku aj v tejto listine. Predpokladáme preto, že so stavbou kostola sa začalo niekedy po roku 1064. Z uvedeného tiež vyplýva, že ako prvý bol pravdepodobne postavený kostol a so stavbou samotného kláštora sa začalo až neskôr. Dovtedy tu zrejme fungovalo drevené provizórium.

S časom, kedy tento kláštor začal vznikať, môžu súvisieť aj príčiny jeho založenia. Ak totiž vezmeme do úvahy rozsah majetkov, ktorými Gejza Hronskosvätobeňadický kláštor obdaril, je zřejmé, že jeho cieľom bolo vybudovať bohatú a vplyvnú cirkevnú inštitúciu, kláštor, ktorý by sa azda svojím významom mohol porovnávať s Panonhalmou. Keďže Gejza bol v tom čase pánom Nitrianska a Biharska, zatiaľčo Zadunajsko bolo v rukách kráľa Šalamúna, jeho snahou mohlo byť vytvoriť na svojom území akúsi protiváhu voči Panonhalme, a získať tak o čosi väčšiu nezávislosť. Takýto krok by bol celkom v súlade s politikou, ktorú viedol už Gejzov otec Belo, ktorý spravoval územie Nitrianska a Biharska takmer ako samostatný panovník. Tomu, že Gejza sa rozhodol založiť kláštor v Hronskom Svätom Beňadiku ešte ako nitriansky údelný vojvoda, nasvedčuje tiež fakt, že všetky majetky, vymenované v zakladacej listine, ležia práve na území, ktoré v tom čase

³⁵ CDS I, s. 53 - 58. Táto listina sa nezachovala v origináli, jej text poznáme z potvrdenia kráľa Štefana II. z roku 1124, ktoré sa však tiež zachovalo iba v odpise, v listine Ondreja II. z roku 1217. Obe tieto potvrdenia sú vymyslenými falzami, ich vznik predpokladá R. Marsina až v prvej polovici 14. storočia, medzi rokmi 1324 a 1328. Zachovaný text listiny z roku 1075 môžeme pokladať z väčšej časti za pravý s tým, že sú v nej iba doplnené alebo spresnené údaje, týkajúce sa tých majetkov, ktoré sa v neskoršom období stali predmetom sporov. Práve kvôli týmto úpravám bolo potrebné vyhotovenie spomínaných fálz. (MARSINA, ref. 7, s. 55 - 67.)

³⁶ Podľa F. Knauza bol v tom čase už postavený celý kláštor. (KNAUZ, ref. 2, s. 34 - 35.)

³⁷ MENCL, ref. 8, s. 148 - 149.

ovládal.³⁸

V zakladacej listine sa okrem súpisu majetkov a rôznych príjmov spomína iba právo azylu, teda právo kláštora poskytnúť útočisko a ochranu komukoľvek, kto sem prišiel. Toto právo však mali kostoly už od staroveku a s rôznymi úpravami bolo rešpektované až do 14. storočia. Tak ako v celej kresťanskej Európe, platilo toto právo i v Uhorskom kráľovstve, o čom máme doklady už z čias svätého Štefana, v čase založenia Hronskosvätobeňadického kláštora teda nebolo ničím výnimočným.³⁹ O postavení Hronskosvätobeňadického kláštora v rámci kráľovstva a o živote v ňom si teda môžeme utvoriť predstavu iba na základe všeobecnej situácie v tomto období.

V čase založenia Hronskosvätobeňadického kláštora prebiehalo v rámci benediktínskej rehole reformné hnutie, na čele ktorého stál kláštor v Cluny. Neexistujú však dostatočné dôkazy toho, že by toto hnutie malo priamy vplyv aj na kláštory v Uhorskom kráľovstve⁴⁰ (na konci 11. storočia ich tu bolo vrátane Hronského Sv. Beňadika 21⁴¹). V tomto období nemali benediktíni v rámci svojej rehole žiadnu centrálnu autoritu a každé opátstvo tvorilo samostatnú jednotku, nezávislú od ostatných kláštorov⁴² (ak neberieme do úvahy clunyjský kláštorový zväz a podobné kláštorne spoločenstvá, ktorých vznik súvisel so spomínaným reformným hnutím⁴³).

Podľa Reguly sv. Benedikta mali byť všetky kláštory podriadené diecéznemu biskupovi⁴⁴, ktorým bol v prípade Hronskosvätobeňadického kláštora ostrihomský arcibiskup. Tento podliehal pápežovi, avšak pomerne silnú pozíciu v uhorskej cirkvi mal v tomto období aj kráľ, o čom svedčia viaceré cirkevnoprávne normy ešte aj z čias kráľa Kolomana.⁴⁵ Tak Gejza I., ako aj Ladislav I. sa úspešne vyhýbali uznaniu zvrchovanej moci pápežstva, o ktoré sa všemožne usiloval pápež Gregor VII.⁴⁶

Na čele kláštora stál opát, ktorý mal hlavné slovo pri rozhodovaní o jeho záležitostiach a bol správcom kláštorného majetku. Ak však išlo o dôležitejšie rozhodnutia,

³⁸ HAICZL, ref. 4, s. 12. JUCK, ref. 6, s. 122.

³⁹ MÚCSKA, V.: *Uhorsko a cirkevné reformy 10. a 11. storočia*. Bratislava 2004, s. 72.

⁴⁰ MÚCSKA, ref. 39, s. 117.

⁴¹ Do tohto počtu je zahrnutá aj filiálka panonhalského kláštora v Diakovciach, ktorá však nebola samostatným opátstvom. (MÚCSKA, V.: *Rád benediktínov a jeho vývoj v stredoveku*. In *Rehole a kláštory v stredoveku*, Banská Bystrica – Bratislava, 2002, s. 68 - 71.)

⁴² MÚCSKA, ref. 41, s. 69.

⁴³ MÚCSKA, ref. 39, s. 16 – 20.

⁴⁴ SV. BENEDIKT, ref. 27, s. 150 – 151.

⁴⁵ MÚCSKA, ref. 39, s. 62 - 65.

⁴⁶ MÚCSKA, ref. 39, s. 30 - 33.

Regula mu prikazovala zvolať celú komunitu a zohľadniť aj názory ostatných jej členov.⁴⁷ Opáta volili mnísi spomedzi seba. Ak však biskup dospel k názoru, že zvolená osoba je nehodná tohto úradu, mal právo ustanoviť za opáta vhodnejšieho kandidáta.⁴⁸ Podriadenosť opáta diecéznemu biskupovi zdôrazňujú aj kánony sabolčskej (Szabolcs) a I. ostrihomskej synody. Na základe ustanovení sabolčskej synody z roku 1092 bol opát povinný kedykoľvek umožniť diecéznemu biskupovi, ale aj kráľovi (čo opát svedčí o významnom postavení panovníka v rámci cirkvi) vstup do klauzúry. Kánony I. ostrihomskej synody, ktorá sa uskutočnila na začiatku 12. storočia, zakazujú opátom používať biskupské insígnie, krstiť, spovedať, kázať, či opúšťať kláštor bez vedomia svojho biskupa. Opát mal však výlučné právo na ordinovanie mnícha, do ktorého nesmel zasahovať ani biskup.⁴⁹ Vo väčších kláštorňoch mohol opát ustanoviť priora alebo dekanov, ktorí mu mali pomáhať predovšetkým pri vedení a usmerňovaní duchovného života mníchov.⁵⁰ Pokiaľ ide o hospodárske zabezpečenie kláštora, spoločnou povinnosťou opáta i biskupa bolo postarať sa o to, aby na každého mnícha pripadali dve poplužia pôdy.⁵¹

Prvým, po mene známym opátom Hronskosvätobeňadického kláštora je Henrich, ktorý sa spomína vo falošnej listine, hlásiacej sa do roku 1124.⁵² Nič bližšie však o tomto opátovi nevieme.

Zachované pramene nám umožňujú súvislejšie sledovať dejiny a vzrastajúci význam kláštora v Hronskom Svätom Beňadiku až od 13. storočia. Na jeho začiatku sa stretávame s opátom Ivom, ktorý sa obrátil na pápeža Inocenta III. s prosbou, aby vzal Hronskosvätobeňadický kláštor i s jeho majetkami pod svoju ochranu. Pápež jeho žiadosti vyhovel, ako sa o tom dozvedáme z jeho listiny z 15. mája 1209⁵³. Pápežské privilégium sa týka jednak majetkových práv Hronskosvätobeňadického kláštora, o ktorých bude reč neskôr, a jednak jeho postavenia v rámci spoločnosti, ktoré sa roku 1209 do značnej miery zmenilo. Spomína sa tu výlučné právo kláštora ordinovať mníchov, o ktorom sa hovorí už v Regule sv. Benedikta, a tiež to, že žiadny z rehoľníkov nesmel opustiť kláštor bez

⁴⁷ SV. BENEDIKT, ref. 27, s. 22 – 25.

⁴⁸ SV. BENEDIKT, ref. 27, s. 148 – 153.

⁴⁹ MÚCSKA, ref. 39, s. 86 – 87.

⁵⁰ SV. BENEDIKT, ref. 27, s. 72 – 75.

⁵¹ MÚCSKA, ref. 39, s. 86 – 87.

⁵² CDS I, s. 68 – 69. Hoci táto listina je falošná (pozri pozn. č. 35), je tu istá pravdepodobnosť, že falšovatelia meno tohto opáta poznali, a teda, že Henrich skutočne bol v tomto období na čele Hronskosvätobeňadického kláštora. Na pravdivosť tejto informácie sa však nemožno úplne spoliehať, pretože žiadny hodnoverný prameň, ktorý by obsahoval jeho meno, sa nezachoval.

⁵³ CDS I, s. 118 – 119. KNAUZ, ref. 2, s. 64.

súhlasu opáta. Zaujímavé však je právo kláštornej komunity voliť spomedzi seba opáta. Toto právo taktiež obsahuje aj Regula, podľa nej má však biskup v prípade potreby právo do tejto voľby zasiahnuť, zatiaľčo v spomínanej pápežskej listine sa vyslovene hovorí, že opátom sa nesmie stať nikto iný než ten, koho si mnísi sami zvolia. Na druhej strane sa tu však nehovorí o tom, či mal biskup aj naďalej právo potvrdzovať a menovať opáta do úradu.

V tom istom roku získal opát Ivo právo nosiť infulu a ďalšie insígnie, prislúchajúce biskupom a vyšším cirkevným hodnostárom, čo mu dovtedy cirkevnoprávne normy zakazovali. Toto právo mu udelil pápežský legát Gregor de Crescentio, zdržiavajúci sa v tom čase v Uhorskom kráľovstve, na príhovor kráľa Ondreja II.⁵⁴ Ako vyplýva z kráľovskej listiny⁵⁵, takéto právo už v tom čase mali viacerí opáti uhorských kláštorov, založených kráľom, zdá sa teda, že v Uhorskom kráľovstve dochádza k postupnej zmene postavenia kláštorov a ich predstaviteľov. Na začiatku 12. storočia pravdepodobne mal toto právo spolu s právom slobodnej voľby opáta bez akéhokoľvek zásahu biskupa iba kláštor v Panonhalme, ktorý bol zrejme už od svojho založenia vyňatý spod právomoci diecézneho biskupa.⁵⁶ Ak teda kláštor v Hronskom Sv. Beňadiku získal v tom istom roku obe spomínané práva, môže to znamenať, že jeho opát bol postavený na tú istú úroveň ako biskup, a teda vyňatý spod jeho právomoci. Do istej miery tomu nasvedčujú aj majetkové spory kláštora s ostrihomským arcibiskupom, ku ktorým dochádzalo v nasledujúcich desaťročiach.⁵⁷

Pokiaľ ide o kláštorné budovy, tie boli istotne usporiadané do štvorca, tak, ako je to aj dnes, pričom jednu stranu tohto štvorca tvoril kostol. Ako sme už spomínali, išlo o trojlod'ovú románsku baziliku s dvoma vežami, ktorá bola o jednu loď užšia a o takmer celé presbytérium kratšia, než je dnešný gotický kostol. Brána kostola, ako aj vstupná brána na dvor, boli pravdepodobne približne na tých miestach, kde sú aj dnes.⁵⁸

O ostatných budovách v podstate nemáme informácie, môžeme len predpokladať, že v tom čase ešte neboli poschodové a že okolo štvorcového dvora viedla krížová chodba. Je tiež pravdepodobné, že celý kláštor bol obkolesený drevozemným opevnením.⁵⁹

⁵⁴ KNAUZ, ref. 2, s. 64.

⁵⁵ CDS I, s. 120 - 121.

⁵⁶ MÚČSKA, ref. 39, s. 88 - 92.

⁵⁷ CDS I, č. 158, s. 125 - 126. CDS I, č. 247, s. 188 - 189. CDS I, č. 453, s. 327.

⁵⁸ KNAUZ, ref. 2, s. 34.

⁵⁹ KNAUZ, ref. 2, s. 34.

1.2 Majetkové pomery

O tom, že cieľom kráľa Gejzu I. pri založení Hronskosvätobeňadického kláštora bolo vybudovať bohatú a vplyvnú cirkevnú inštitúciu, svedčí aj rozsah majetkov, ktorými tento kláštor obdaril. Nachádzali sa najmä v niekdajšej Tekovskej, ale aj v Hontianskej, Nitrianskej, Komárňanskej, Ostrihomskej, Biharskej, Čongrádskej, Solnockej, Hevešskej, Turnianskej, Sabolčskej a Békešskej župe.

Majetkovými právami Hronskosvätobeňadického kláštora v uvedenom období sa doteraz zaoberali viacerí autori. Na prvom mieste treba spomenúť N. Knauza a jeho rozsiahlu prácu *Garan-melleti Szent-Benedeki apátság*⁶⁰, ďalej to bol L. Juck⁶¹ a čiastočne aj R. Marsina⁶². Pri lokalizácii jednotlivých majetkov sme vychádzali z uvedených prác, ďalej z citovaných pramenných edícií, a tiež z práce Gy. Györffyho *Árpád-kori Magyarország történeti földrajza*⁶³ (Budapest 1966 – 1998) a z údajov, uvedených vo Vlastivednom slovníku obcí na Slovensku⁶⁴.

Pokiaľ ide o pramenný materiál, najdôležitejšími prameňmi pre skúmanie majetkových pomerov Hronskosvätobeňadického opátstva v rokoch 1075 - 1209 sú dve listiny - zakladacia listina z roku 1075⁶⁵ so súpisom majetkov, darovaných kláštoru, ktorá však bola pravdepodobne v rokoch 1324 - 1327⁶⁶ interpolovaná⁶⁷, a pápežské potvrdenie majetkov a majetkových práv z roku 1209⁶⁸.

Text spomínanej zakladacej listiny sa zachoval vo falošnom odpise kráľa Štefana II., hlásiacom sa do roku 1124⁶⁹. Tento odpis vznikol údajne kvôli sporu o úžitky z lesov a vôd, ku ktorému došlo medzi hronskosvätobeňadickým opátom a tekovským županom Othmarom. Poznáme ho však iba z ďalšieho falošného odpisu, ktorý mal na žiadosť opáta vydať kráľ Ondrej II. roku 1217⁷⁰. Pravosťou týchto troch listín sa zaoberali viacerí

⁶⁰ KNAUZ, ref. 2, s. 13 - 14.

⁶¹ JUCK, ref. 6.

⁶² MARSINA, ref. 7.

⁶³ GYÖRFFY, Gy.: *Árpád-kori Magyarország történeti földrajza I - IV*. Budapest 1966 – 1998.

⁶⁴ Vlastivedný slovník obcí na Slovensku I - III (pripravil Encyklopedický ústav SAV), Bratislava 1977, 1978.

⁶⁵ CDS I, s. 53 - 58, č. 58.

⁶⁶ Roku 1324 došlo k sporu, v ktorom by zakladacia listina zrejme bola predložená, keby už bola v tom čase sfalšovaná (MARSINA, ref. 7, s. 66.). Roku 1327 bola pravdepodobne táto sfalšovaná listina, pokiaľ je nám známe, prvýkrát použitá (JUCK, ref. 6, s. 125).

⁶⁷ MARSINA, ref. 7, s. 55 - 67.

⁶⁸ CDS I, s. 118 - 119, č. 150.

⁶⁹ CDS I, s. 68 - 69, č. 71.

⁷⁰ CDS I, s. 177 - 178, č. 226.

bádatelia, pričom jediným, kto trval na tom, že listina z roku 1075 aj obidva jej odpisy sú pravé, bol Nándor Knauz⁷¹. Úplne opačný názor zastával F. Salamon, ktorý pokladal všetky tri listiny za vymyslené falzá.⁷² Z diplomatického hľadiska sa listinami veľmi podrobne zaoberal L. Fejérpataky, ktorý dospel k záveru, že obidva odpisy sú vymyslenými falzami, avšak údaje v listine z roku 1075 sú pomerne hodnoverné.⁷³ S týmto názorom sa v podstate stotožňujú aj ďalší bádatelia, z ktorých sa pravosťou uvedených listín naposledy zaoberal R. Marsina.⁷⁴ Ten vo svojej štúdii hovorí aj o konkrétnych miestach, ktoré boli podľa jeho názoru do pôvodného textu z roku 1075 doplnené.

Okrem spomínaných dvoch falošných potvrdení existovalo aj tretie, ktoré sa hlási do roku 1212. Vtedy vraj listinu Štefana II. z roku 1124 potvrdila (vtedy asi päťročná) sv. Alžbeta, dcéra kráľa Ondreja II. O tejto listine nič bližšie nevieme, nemáme totiž k dispozícii archívne zachovanie ani jej text, iba krátky regist v diplomatári G. Fejéra⁷⁵. Ten síce uvádza archívne zachovanie, toto však už roku 1874 neexistovalo - vtedy ho v archíve Hronskosvätobeňadického kláštora márne hľadal N. Knauz⁷⁶. O tejto listine teda môžeme povedať iba toľko, že ide o vymyslené falzum, ktoré zrejme vzniklo neskôr ako uvedené dve potvrdenia, keďže v listine, hlásiacej sa do roku 1217 sa nespomína.

Privilégium pápeža Inocenta III. z roku 1209, o ktorého pravosti nemáme dôvod pochybovať, vzniklo na žiadosť opáta a konventu z Hronského Svätého Beňadika. Pápež v ňom prijíma kláštor pod svoju ochranu a vymenúva aj jeho majetky a práva. V tejto kapitole sa však zameriame iba na zoznam majetkov, uvedený v tejto listine.

Ďalších prameňov z tohto obdobia, ktoré hovoria o majetkoch kláštora, je málo, poznáme iba dve donačné listiny, a to z rokov okolo 1158 a 1164 - 1165, a jednu listinu, týkajúcu sa majetkového sporu z roku 1209.

Skôr než sa pustíme do opätovného rozboru majetkových práv, uvedených v zakladacej listine, zdá sa nám užitočné vymenovať všetky majetky, ktoré opátstvo na základe tejto listiny vlastnilo (alebo ktoré si neskôr, na základe jej interpolácie,

⁷¹ KNAUZ, ref. 2, s. 13 - 14.

⁷² SALAMON, F.: *Budapest története III.* Budapest 1885, s. 12 - 16.

⁷³ FEJÉRPATAKY, L.: *Oklevelek II. István királyi korából.* Budapest 1895, s. 29 - 45. FEJÉRPATAKY, L.: *A királyi kancellária az Árpádok korában.* Budapest 1885, s. 13.

⁷⁴ PAULER, Gy.: *A magyar nemzet története I.* Budapest 1899, s. 376, 402. HÓMAN, B.: *A magyar nép neve a középkori latinságban III. Történelmi szemle III.* Budapest 1918, s. 11. SZENTPÉTERY, I.: *Magyar oklevéltan.* Budapest 1930, s. 43. CHALOUPECKÝ, V.: *Staré Slovensko.* Bratislava 1923, s. 336, 197, 202, 243. GYÖRFFY, Gy.: *Az Árpádok Magyarországa történeti földrajza I.* Budapest 1963, s. 418 - 420. MARSINA, ref. 7, s. 55 - 67.

⁷⁵ CDH III/1, s. 128.

⁷⁶ MES I, č. 199.

privlastnilo). Na území dnešného Slovenska sú to: okolie kláštora so všetkým príslušenstvom, Rybník (15 vinogradov s vinohradníkmi, oráči, včelári a 15 popluží zeme), Tlmače, Kozárovce (ktorých obyvatelia sú povinní všetkými druhmi služieb), zem v Šúšolí, Žikava (16 popluží zeme, potok Žikava, lúky, pasienky, 12 domov poddaných, veľký les s vlastnými hranicami), Tesáre n. Žitavou⁷⁷ (20 popluží zeme a veľký les, lúky, pasienky, 10 domov tesárov), Bešeňov (rybolov na riekach Nitra, Chrenovka (*Tarmas*) a Žitava, lúky a pasienky medzi nimi, veľký les), Dvory nad Žitavou (*Hudwordiensium alia terra*) (40 popluží pôdy, 20 domov, kúria a kaplnka sv. Martina), Pohranice (15 domov, 16 vinogradov, lesy, lúky, 6 popluží zeme), Šarovce⁷⁸ (1 poplužie zeme, seno, lesy), Tajná (2 poplužia, lúky, les), Trávnica (2 poplužia zeme), Belek⁷⁹ (2 poplužia zeme), Balvany⁸⁰ (4 poplužia zeme), Mýtne Ludany (10 domov poddaných, sad, 5 popluží zeme, lúka, háj), Žemliare (16 popluží, veľký háj, rybolov na Hrone), Šarovce (4 poplužia pôdy) a Mikula⁸¹ (1 poplužie pôdy). Okrem nich získal kláštor aj viaceré majetky, ležiace na oboch stranách Dunaja: Kakat⁸² (10 domov plavcov, 3 poplužia zeme), zlatník s bratmi a 5 popluží pri lese Nazal⁸³, 20 vinogradov s vinohradníkmi a 15 popluží zeme pri Dunaji, Kesztlöc (7 vinogradov, 5 vinohradníkov, 2 poplužia pôdy), Santov⁸⁴ (67 popluží zeme, lúky, pasienky, les pri Dunaji, priláhlá časť toku Dunaja, 40 domov pohoničov), Komárno (3 poplužia zeme, rybolov na mieste, zvanom Vážska tŕň), Žitavská tŕň⁸⁵ (11 domov rybárov, 4 poplužia, rybolov na Dunaji) a Hliník⁸⁶ (20 domov rybárov s právom slobodného rybolovu na Dunaji, Váhu a Nitre, dve tretiny rybníka *Woioser*). Ďalšie majetky, uvedené v zakladacej listine, sa dnes nachádzajú na území Maďarska a Rumunska. Sú to: Ártánd (*Rikachi*) v Biharskej župe (120 domov, vymenované povinnosti poddaných), zem pri rieke *Fizegi*⁸⁷, Csanytelek v Čongrádskej župe (dedina rybárov a zem pri Tise; farský kostol sv. Kríža; vymenované priláhlé rybníky pri Tise), Alpár⁸⁸ v Čongrádskej župe (les, dvorník

⁷⁷ Dnes miestna časť obce Tesárske Mlyňany.

⁷⁸ Dnes chotárna časť obce Tajná.

⁷⁹ Dnes časť obce Podhájska.

⁸⁰ Dnes chotárna časť Novej Dediny.

⁸¹ Dnes miestna časť Želiezoviec.

⁸² Dnes Štúrovo.

⁸³ Pravdepodobne dnešný Naszály v blízkosti Taty a Komáromu.

⁸⁴ Zaniknutá dedina v blízkosti Veľkých Kosíh.

⁸⁵ Dnes miestna časť obce Radvaň nad Dunajom.

⁸⁶ Dnes miestna časť Martoviec. Podľa Vlastivedného slovníka (ref. 88) chotárna časť Kameničnej, zvaná Jed.

⁸⁷ Podľa Gy. Györffyho sa tento majetok mohol nachádzať v Hevešskej župe (GYÖRFFY, Gy.: *Az Árpád kori Magyarország történeti földrajza III.* Budapest 198, s. 443).

⁸⁸ Dnes časť obce Tiszaalpár.

menom Bocz s dvoma bratmi, ktorý mal chrániť tento majetok aj s poddanými), *Sagi*⁸⁹ v Čongrádskej župe (právo trhu a slobodný prechod cez brod, časť toku Tisy a priľahlé rybníky), *Pelu*⁹⁰ v Solnockej župe, zem pri Solnoku na rieke Meler⁹¹ (15 domov, rybolov na rieke Meler), Sáp v Čongrádskej župe, *Melinhalmu*⁹² v Solnockej župe, *Caztech*⁹³ v Biharskej župe (7 domov, 5 popluží zeme), zem pri Bihari (20 domov, vymenované povinnosti poddaných) a Doboz v Békešskej župe (3 domy pastierov ošípaných). Okrem uvedených majetkov sa v listine spomínajú aj viaceré mýta a desiatky: polovica soľného mýta v Aranyosi (pri hrade Torda v dnešnom Rumunsku), polovica trhového mýta v *Zobuzlouwasar*⁹⁴, polovica mýta za prechod cez Tisu na mieste, zvanom *Benildi*⁹⁵, polovica mýta za prechod cez rieku Kurca, mýto z dreva, splavovaného po Hrone, polovica kráľovskej časti mýta v Starom Tekove a na všetkých trhoch, patriacich k tomuto hradu, polovica kráľovskej časti mýta v dedinách Voznica, Hliník nad Hronom a Žiar nad Hronom, polovica kráľovskej časti mýta v dedine Lél⁹⁶ pri Dunaji, desiatky od všetkých svojich ľudí kdekoľvek v kráľovstve, štvrtina desiatkov z kostola P. Márie v Kňaziciach⁹⁷, ku ktorému patrilo 50 dedín. Zakladacia listina obsahuje tiež viaceré iné práva, udelené kláštoru, v tejto kapitole sa nimi však nebudeme zaoberať.

Z tohto množstva údajov pokladá R. Marsina za prinajmenšom podozrivé všetky tie, ktoré sa týkajú lesov a lesných úžitkov. Aj hlavnou príčinou sfalšovania listiny boli totiž pravdepodobne lesy, ktoré začiatkom 14. storočia (teda v pravdepodobnom čase interpolácie listiny) nadobudli veľký význam v súvislosti s rozvíjajúcim sa baníctvom. Poukazuje na to aj text falošného potvrdenia, hlásiaceho sa do roku 1124, kde sa hovorí o spore kláštora s tekovským županom o úžitky z lesov, lovu a rybolovu.⁹⁸

Podľa R. Marsinu je tiež nepochybne interpolovanou metácia územia okolo kláštora.⁹⁹ Aj L. Juck vyjadruje vo svojej štúdii presvedčenie, že kláštor určite pôvodne nevlastnil súvislé územie, vymedzené touto metáciou, a na základe neskorších zmienok o jednotlivých jeho častiach sa usiluje čo najpresnejšie určiť, ktoré majetky si opátstvo

⁸⁹ Zaniknutá dedina medzi obcami Tiszaug a Tiszaakürt (JUCK, ref. 6, s. 146).

⁹⁰ Dnes osada Tenyő, patriaca k obci Török-Szent-Miklós (JUCK, ref. 6, s. 146).

⁹¹ Dnes pravdepodobne Alcsü v Solnockej župe (JUCK, ref. 6, s. 146).

⁹² Podľa N. Knauza majetok v blízkosti Alpáru (KNAUZ, ref. 2, s. 240).

⁹³ Dnes pravdepodobne Chistag v Rumunsku.

⁹⁴ Podľa Gy. Györffyho v Sabolčskej župe (ref. 74, s. 443).

⁹⁵ Podľa Gy. Györffyho zaniknutá lokalita v chotári Čongrádu (ref. 74, s. 892).

⁹⁶ Dnes Veľký Lél, miestna časť Zlatnej na Ostrove.

⁹⁷ Dnes chotárná časť Žitavian.

⁹⁸ MARSINA, ref. 7, s. 57 - 63..

⁹⁹ MARSINA, ref. 7, s. 60.

nárokovalo oprávnenie a ktoré nie. Na území, vymedzenom spomínanou metáciou sa podľa neho čiastočne alebo úplne nachádzali, alebo neskôr vznikli tieto majetky: Hronský Svätý Beňadik, Psiare, Celiza (Selc)¹⁰⁰, Kozárovce, Čítare¹⁰¹, Korlát¹⁰², Volkovce, Závada¹⁰³, Čaradice, Tekovské Nemce, *Chaztuh*¹⁰⁴, Olichov¹⁰⁵, Čierne Kl'áčany, Kňazice⁹⁸, Machulince, Obyce, Orovnica, Malá a Veľká Lehota, Tekovská Breznica, Devičany, Rybník a Tlmače. Tento zoznam pokladáme za správny až na to, že obsahuje aj majetok Čierne Kl'áčany a lokalitu Korlát, ktoré podľa nášho názoru k tomuto územiu nepatria.

Roku 1075 tu pravdepodobne existovali iba Kozárovce, Tlmače a Rybník, v tom čase však mohli byť ich chotáre pomerne veľké.

V pápežskom privilegii sa okrem nich nachádza Hronský Svätý Beňadik (Petend), Psiare, Selc, Čaradice, Olichov, (Čierne Kl'áčany) a Orovnica. Pokiaľ ide o Hronský Svätý Beňadik nemusíme pochybovať, že patril k skutočnému územiu okolo kláštora, ktoré opátstvu daroval Gejza I. O majetkoch Selc, Čaradice, Olichov a možno aj Psiare predpokladáme, že sa mohli vyčleniť z pôvodného chotára Kozároviec. Ako a kedy presne získalo opátstvo Orovnicu (a Čierne Kl'áčany), nedokážeme na základe zachovaných prameňov povedať. O všetkých týchto majetkoch však môžeme s istotou tvrdiť, že roku 1209, a teda aj neskôr, v čase interpolovania zakladacej listiny, naozaj kláštora patrili.

O ostatných majetkoch, ktoré vznikli na území, ohraničenom interpolovanou metáciou, je potrebné zmieniť sa podrobnejšie.

Volkovce sa prvýkrát spomínajú roku 1275 ako majetok tekovských hradných jobagiónov. O majetkovej čiastke Hronskosvätobeňadického kláštora sa dozvedáme až roku 1327 z listiny Zoborského konventu.¹⁰⁶ Hovorí sa v nej o spore, ktorý vznikol medzi hronskosvätobeňadickým opátom a Pavlom Literátom z Volkoviec a jeho bratmi. Týchto opát obvinil, že mu odmietajú poslušnosť, ktorou sú voči nemu povinní. Tekovský župan v tomto spore rozhodol v prospech opáta, ktorý písomnými dokladmi (ktoré sa, žiaľ, nezachovali) preukázal, že predkovia Pavla Literáta a jeho bratov dostali od niektorého z jeho predchodcov vo Volkovciach len jednu usadlosť. Na základe informácií, ktoré máme k

¹⁰⁰Dnes chotárna časť Kozároviec (JUCK, ref. 6, s. 124). Podľa F. Knauza (ref. 2, s. 165) ide o majetok, patriaci k Mikule. Miestny názov *Celiza* stotožňuje so Želiezovcami, ktoré susedili s týmto kláštorným majetkom. Tento Knauzov názor preberá aj G. Györfy (ref. 74, s. 477).

¹⁰¹ Zaniknutá lokalita v chotári Kozároviec (JUCK, ref. 6, s. 124 - 125).

¹⁰² Zaniknutá lokalita v chotári Kozároviec (JUCK, ref. 6, s. 124 - 125).

¹⁰³ Dnes miestna časť Volkoviec.

¹⁰⁴ Zaniknutá dedina v blízkosti Tekovských Nemiec.

¹⁰⁵ Dnes miestna časť Čiernych Kl'áčian.

¹⁰⁶ MES III, s. 106 - 108, č. 168.

dispozícii sa však nedá posúdiť, kto bol v tomto spore v práve. Preto aj L. Juck pokladá majetkové práva opátstva vo Volkovciach za prinajmenšom pochybné.¹⁰⁷

Vieme, že majetok Volkovce bol v tom čase vyľudnený a zrejme tu nastala nejasná situácia, ktorú sa jedna z uvedených strán pokúsila využiť vo svoj prospech. Prvou možnosťou je, že časť zeme, na ktorej neskôr vznikli Volkovce, patrila k pôvodnému chotáru Kozároviec, teda k majetku Hronskosvätobeňadického kláštora. Túto možnosť podporuje aj zmienka v metácii Volkoviec o starom veľkom medzníku, ktorý sa podľa listiny z roku 1327 spomína v listine kráľa Gejzu. V pôvodnom znení zakladacej listiny sa síce tento medzník pravdepodobne nespomínal, istotne tu však musel byť dávno pred začiatkom sporu Hronskosvätobeňadického opátstva s Pavlom Literátom a jeho bratmi. Domnievame sa, že môže ísť o medzník, ktorý oddávna ohraničoval skutočný majetok kláštora - chotár Kozároviec. Jeho existencia tiež môže byť dôvodom, pre ktorý do novovytvoreného okolia kláštora neboli začlenené Čierne Kľačany, ak totiž porovnáme interpolovanú metáciu v zakladacej listine s metáciou Volkoviec z roku 1327, zistíme, že v nich opísané hranice sú pravdepodobne totožné práve na rozhraní Volkoviec a Čiernych Kľačian. Ak by predstavitelia kláštora pričlenili k okoliu kláštora aj svoj majetok v Čiernych Kľačanoch, spomínaný medzník by sa ocitol na nevhodnom mieste uprostred kláštorného majetku. Zároveň bolo pre nich iste výhodné mať v novej metácii aj starobylý, umelo vytvorený medzník, ktorý dodával celej tejto metácii väčšiu dôveryhodnosť. Až potiaľto teda pokladáme hranicu kláštorného majetku za pravdivú, ďalej je však jej priebeh pravdepodobne vymyslený, keďže skutočná hranica sa tu zrejme stáčala späť, smerom na východ. Priebeh hranice v samotných Volkovciach, ktoré boli rozdelené medzi opátstvo a tekovských hradných jobagiónov, bol pravdepodobne upravený a upresnený až po ich vzniku. V takom prípade môžeme pokladať za hodnoverné aj listiny, ktoré v spomínanom spore pred tekovským županom predložil opát Ladislav.

Druhou možnosťou je, že opát Ladislav videl vhodnú príležitosť obsadiť tento vyľudnený majetok a neprávom obvinil Pavla Literátu a jeho bratov z neposlušnosti. Keďže práve v tom čase pracoval na novom znení zakladacej listiny, nebol by preňho býval problém posunúť hranice kláštorného majetku aj v tomto prípade. A keďže opát Ladislav bol zrejme iniciátorom vzniku viacerých fálz (a z tohto dôvodu ho nepokladáme za veľmi dôveryhodnú osobu), ľahko si mohol zaobstarať aj dôkaz, že Pavlovi predkovia dostali od

¹⁰⁷ JUCK, ref. 6, s. 125.

jeho predchodcu iba jednu usadlosť vo Volkovciach.

Otázku, či časť územia, na ktorom neskôr vznikli Volkovce, patrila opátstvu už v období do roku 1209, teda nevieme zodpovedať s úplnou istotou. Nevieme ani to, či Volkovce už roku 1209 existovali (prvú zmienku poznáme z roku 1275), preto ani ich absencia v pápežskom privilegii nám v tomto prípade nepomôže. Na základe všetkých uvedených argumentov sa nám však zdá pravdepodobnejšia prvá z možností, a to, že časť chotára neskorších Volkoviec ležala na majetku Hronskosvätobeňadického opátstva, pravdepodobne v pôvodnom chotári Kozároviec.

O Kňaziciach⁹⁸ sa aj na základe uvedeného domnievame, že k pôvodnému majetku kláštora nepatrili. O pozemkovom vlastníctve kláštora v Kňaziciach sa podľa nášho názoru nehovorí ani v pápežskom privilegii z roku 1209 (porov. s. 38). A tomu, že Kňazice neboli majetkom kláštora nasvedčuje aj informácia z listiny Zoborského konventu z roku 1406, kedy došlo k reambulácii majetku v okolí kláštora podľa opisu hraníc zo zakladacej listiny. Proti priebehu hranice v Kňaziciach vtedy v mene Heleny, dcéry Leustacha z Jelšavy, protestoval Ján, farár zo Svätého Kríža^{108, 109}.

Územím, o ktorom môžeme naopak takmer s istotou tvrdiť, že kláštoru nepatrilo, je chotár Tekovskej Breznice, Tekovských Nemiec a majetok *Chaztuh*¹⁰⁵, ktoré sa nespomínajú v pápežskom privilegii z roku 1209.

O Tekovskej Breznici vieme, že roku 1283 tu mal majetok ostrihomský arcibiskup a roku 1311 tu už dokonca stál ním postavený hrad.¹¹⁰ Zdá sa teda veľmi nepravdepodobné, že by išlo o majetok Hronskosvätobeňadického opátstva.

Ešte menšia je pravdepodobnosť, že nároky opátstva boli oprávnené v prípade Tekovských Nemiec, ktoré roku 1275 daroval panovník ostrihomskej cirkvi.¹¹¹ Ako majetok ostrihomskej cirkvi sa Tekovské Nemce spomínajú aj roku 1326, v listine, ktorou bola potvrdená donácia neďalekého majetku Zovoy Hronskosvätobeňadickému kláštoru.¹¹² Bolo to práve v čase, kedy bola zakladacia listina pravdepodobne sfalšovaná a zdá sa, že v tom čase nikto, ani hronskosvätobeňadický opát, nepochyboval, že skutočne ide o majetok Ostrihomskeho arcibiskupstva.

Majetok *Chaztuh*¹⁰⁵ takisto nemohol byť súčasťou územia okolo kláštora. Z listiny

¹⁰⁸ Dnes Žiar nad Hronom.

¹⁰⁹ ZsO II/1, s. 626, č. 5013.

¹¹⁰ JUCK, ref. 6, s. 128.

¹¹¹ JUCK, ref. 6, s. 129.

¹¹² AO X, č. 205.

Ostrihomskej kapituly z roku 1260 sa totiž dozvedáme, že tento majetok predali synovia Mikuláša z Diviak ostrihomskému arcibiskupovi.¹¹³ Táto informácia tiež nasvedčuje tomu, že ostrihomský arcibiskup už v tom čase mohol mať majetok aj v neďalekej Tekovskej Breznici.

Tekovská Breznica a takisto aj Tekovské Nemce sa uvádzajú v listinách, hlásiacich sa do rokov 1276, 1277 a 1312¹¹⁴. Ide o protesty Hronskosvätobeňadického opátstva proti tomu, že ostrihomský arcibiskup tieto kláštorné majetky obsadil po tatárskom vpáde a odmieta ich vrátiť. Hodnovernosť týchto troch listín je pochybná už vzhľadom na to, čo sme o spomínaných majetkoch povedali. Očividné je to najmä v prípade Tekovských Nemiec, kde máme k dispozícii iný prameň, ktorý je v úplnom rozpore s údajmi z protestov opátstva. Veľkou nezrovnalosťou je tiež meno ostrihomského arcibiskupa Filipa v listinách, hlásiacich sa do rokov 1276 a 1277, tento arcibiskup totiž zomrel roku 1272. N. Knausz sa domnieva, že došlo k omylu pri písaní dátumu¹¹⁵, a datuje obe listiny (, ktoré pokladá za hodnoverné) do rokov 1268 - 1272, kedy spomínaný arcibiskup ešte žil. Toto zdôvodnenie by sa ešte akosi dalo uznať pri jednej z týchto listín, avšak to, že by dve rôzne hodnoverné miesta urobili rok po sebe tú istú (a veľmi zvláštnu) chybu, pokladáme za vylúčené. Predpokladáme teda, že všetky tri listiny, ktorých text je takmer zhodný, sú vymyslenými falzami z obdobia po roku 1327, teda po sfalšovaní metácie okolia kláštora v zakladacej listine. Príčinou ich vzniku bola zrejme snaha vysporiadať sa s tým, že na území kláštora sa nachádzali majetky ostrihomského arcibiskupa, čo by mohlo vzbudzovať podozrenie.

V chotári Machuliniec si opátstvo robilo nárok na majetok, zvaný Zlatno¹¹⁶. Roku 1341 tu došlo k sporu, keď sa Marek a Ján, synovia *Baasa*, pokúsili nechať sa uviesť do jeho držby, pokladajúc ho za svoj dedičný majetok.¹¹⁷ Opátstvo proti tejto štatúcii protestovalo a ako dôkaz, že tu vlastní majetkovú časťku predložilo interpolovanú listinu kráľa Gejzu, potvrdenú kráľom Karolom. Dvorský sudca nariadil vykonať reambuláciu a oddeliť od seba majetky sporných strán¹¹⁸. Pri tejto reambulácii zástupca kláštora opäť predložil zakladaciu listinu, podľa ktorej mala majetok kláštora ohraničovať rieka Žitava. Spomínaný Marek však ukázal zúčastneným medzníky, ohraničujúce jeho a Jánov majetok,

¹¹³ CDH IV/3, s. 27 - 28. JUCK, ref. 6, s. 129.

¹¹⁴ MES I, s. 612 - 614, č. 790, 791; MES II, s. 656 - 657, č. 737.

¹¹⁵ MES I, s. 613.

¹¹⁶ L. Juck ho lokalizuje ako Zlatníky v chotári Obýc.

¹¹⁷ MES III, s. 387, č. 558.

¹¹⁸ MES III, s. 390 - 391, č. 564.

na tej strane Žitavy, ktorú opátstvo vyhlasovalo za svoju.¹¹⁹ Práve tieto medzníky pokladáme za nesporný dôkaz toho, že nároky opátstva (podložené iba falošnou metáciou v zakladacej listine) neboli v tomto prípade oprávnené. Pre dvorského sudcu však bola listina kráľa Gejzu vážnym a len ťažko spochybniteľným argumentom, narozdiel od tvrdenia Baasových synov, ktoré títo nevedeli podložiť ničím konkrétnym. Preto v tomto spore rozhodol v prospech opátstva.¹²⁰

Sporné a málo pravdepodobné je aj to, že kláštor vlastnil majetky v Obyciach a Devičanoch. O hranice na rieke Žitava v blízkosti Obýc vznikali majetkové spory približne od polovice 14. storočia, teda v období krátko po interpolovaní zakladacej listiny. O tom, že kláštor mal majetok priamo v Obyciach, máme prvú zmienku až z konca 15. storočia, kedy tu opátstvo získalo majetkovú čiastku, ktorú malo predtým v držbe ako záloh. (porov. s. 92)

O vlastníctve kláštora v chotári Devičian nepoznáme žiadnu zmienku až do roku 1565, kedy sa spomína banský mlyn na riečke Štubná voda.¹²¹

Interpoláciou je istotne aj formulácia, upresňujúca vlastnícke pomery v Rybníku. Hovorí sa tu o majetku tekovských mešťanov, ktorí však v tom čase ešte mešťanmi neboli.

Začlenenie Malej a Veľkej Lehoty do územia, ohraničeného metáciou v zakladacej listine, pravdepodobne nie je celkom správne a môže vyplývať z toho, že za prameň Žitavy, ktorý sa v metácii spomína, mohol byť v čase jej vzniku pokladaný prameň niektorého z jej prítokov (najpravdepodobnejšie išlo o potok, prameniaci pod Osným vrchom pri Veľkej Lehote). Ani samotné opátstvo si totiž na tieto majetky nikdy nerobilo nárok.¹²²

Napriek tomu, že Orovnica sa spomína v pápežskom privilegii z roku 1209, z čoho vyplýva, že nároky opátstva na ňu boli takmer iste oprávnené, je nutné zmieniť sa aj o hraniciach jej chotára. Jeho severná hranica je totiž zrejme totožná s hranicou okolia kláštora v interpolovanej metácii a keďže túto hranicu z iného zdroja nepoznáme, je otázne, či bola touto metáciou posunutá ďalej na sever alebo nie. Podľa spomínanej metácie smerovala hranica kláštorného majetku od prameňa Žitavy k prameňu Jedľovej Štiavnice (*Feniosaunicza*). Tento potok stotožňuje L. Juck s Kýzovým potokom¹²³, na

¹¹⁹ AO XXV, s. 285, č. 598.

¹²⁰ AO XXV, s. 318 - 319, č. 674.

¹²¹ JUCK, ref. 6, s. 133.

¹²² JUCK, ref. 6, s. 125 - 133.

¹²³ JUCK, ref. 6, s. 127.

základe viacerých skutočností sa však prikláňame k názoru, že išlo o dnešný Starohutský potok¹²⁴. Keby totiž išlo o Kýzový potok, hranica by pravdepodobne prechádzala chotárom Veľkej Lehoty, o ktorom však vieme, že si naň opátstvo nikdy nerobilo nárok. Nejasné by bolo tiež ďalšie pokračovanie hranice, ktorá sa odpájala od Jedľovej Štiavnice a prechádzala do Hrona popod akýsi vrch smerom na východ. V prípade Starohutského potoka je to pomerne ľahko predstaviteľné a logické, takto by totiž hranica mohla z bezpečnej vzdialenosti obchádzať vtedajšiu osadu Štiavnica, z ktorej sa neskôr stala Nová Baňa. Ak by však išlo o Kýzový potok, musela by hranica v najlepšom prípade prechádzať takpovediac rovno popod okná Štiavničanov, čo sa nám zdá málo pravdepodobné. Okrem toho, v prípade, že išlo o Starohutský potok, je reálnejšie aj to, že na ňom oddávna bola hranica Orovnice, teda skutočného kláštorného majetku, ako sa to zistilo aj vyšetrením v rokoch 1345 a 1346¹²⁵ (teda len približne 20 rokov po interpolovaní zakladacej listiny). Predpoklad, že hranica na Jedľovom potoku bol pôvodná však do istej miery spochybňuje protest Jána, farára zo Svätého Kríža¹⁰⁹, podaný v mene Heleny, dcéry Leustacha z Jelšavy, pri reambulácii majetku v okolí kláštora roku 1406.¹²⁶

Čaradice sa takisto spomínajú v pápežskom privilégii z roku 1209, je teda pravdepodobné, že opátstvo tu skutočne malo svoj majetok. Zrejme mu však nepatril celý chotár, v neskoršom období sa totiž v Čaradiciach spomínajú aj iní vlastníci.¹²⁷ Predpokladáme, že územím, na ktorom Čaradice vznikli, mohla prechádzať pôvodná hranica Kozároviec.

Na základe uvedeného sa teda celá situácia javí tak, že súvislý majetok, ohraničený interpolovanou metáciou vôbec neexistoval a územie, ktoré je v zakladacej listine označené ako *terra (...) ubi etiam ecclesiam sancti Benedicti construxi*, bolo naozaj iba bezprostredným okolím kláštora, zahŕňajúcim iba Hronský Svätý Beňadik a možno Psiare. Jedinými ďalšími majetkami, ktoré na území, vymedzenom interpolovanou metáciou, opátstvo skutočne roku 1075 dostalo, sú pravdepodobne Kozárovce, Tlmače a Rybník, ktoré sú v privilégii aj menovite uvedené. Tým by sa vysvetľovala aj trochu zvláštna okolnosť, že tieto majetky sa v privilégii po jeho interpolovaní nachádzali fakticky dvakrát, raz ako súčasť okolia kláštora a druhýkrát osobitne. Chotáre týchto troch majetkov boli roku 1075 zrejme väčšie a postupne sa z nich vyčleňovali chotáre ďalších,

¹²⁴ KRŠKO, J.: *Hydronymia povodia Hrona*. Banská Bystrica 2008, s. 220.

¹²⁵ MES III, s. 568 - 569, 611 - 612, č. 754, 801.

¹²⁶ ZsO II/1, s. 626, č. 5013.

¹²⁷ JUCK, ref. 6, s. 130.

novovzniknutých dedín, ktoré sa logicky stávali majetkom kláštora. Okrem nich vlastnilo opátstvo už roku 1209 aj Orovnicu, nie je nám však známe, kedy a ako ju získalo. Na začiatku 14. storočia, kedy nadobudli veľký význam lesy, bolo istotne snahou predstaviteľov opátstva pripojiť ich k svojmu majetku čo najviac.¹²⁸ A v tomto prípade to nebolo príliš zložité - stačilo spojiť majetky v blízkosti kláštora do jedného celku a tam, kde to bolo vhodné a možné, tieto hranice aj trochu posunúť.

Za priveľmi podrobnú, a tým pádom podozrivú, považuje R. Marsina aj metáciu majetku Tlmače.¹²⁹

Interpolovaná je podľa neho aj metácia zeme v Šúšolí. Domnievame sa však, že táto metácia mohla zodpovedať skutočným majetkovým právam kláštora, a možné je aj to, že pôvodný text zakladacej listiny obsahoval metáciu tohto územia, ktorá bola neskôr len doplnená. Časť Šúšolia, patriacu kláštoru, podľa nej ohraničovala rieka Hron od ústia potoka Teplá po ústie potoka *Radmera*, samotný potok *Radmera* až po svoj prameň, ďalším hraničným bodom bol prameň potoka Teplá a hranica pokračovala po tomto potoku až po jeho ústie do Hrona.

Pomerne veľkú istotu máme pokiaľ ide o severozápadnú hranicu Šúšolia na rieke Hron od ústia potoka *Radmera* po ústie potoka Teplá. Takto je opísaná v listine z roku 1209, ktorá obsahuje záznam o majetkovom spore o hranice kláštorného majetku v Šúšolí s poddanými ostrihomského arcibiskupa, v ktorom súd rozhodol v prospech poddaných Hronskosvätobeňadického kláštora.¹³⁰ Keďže metáciu, uvedenú v tejto listine, pokladáme za hodnovernú¹³¹, môžeme predpokladať, že táto hranica existovala už v čase darovania majetku roku 1075.¹³²

Ďalšia metácia, ktorá obsahuje časť hraníc kláštorného majetku v Šúšolí, sa nachádza v listine šarišského župana Michala z roku 1253.¹³³ Ide o hranicu majetku Opatovce¹³⁴, ktorý môže byť totožný s časťou Šúšolia, ktorú kláštor získal roku 1075.¹³⁵ Predpokladáme totiž, že v čase založenia kláštora bolo toto územie neosídlené, a keď tu vznikla dedina, mohol sa celý majetok nazývať podľa nej. Uvedená hranica prechádzala

¹²⁸ Porov. pozn. č. 98

¹²⁹ MARSINA, ref. 7, s. 60.

¹³⁰ CDS I, s. 125 - 126.

¹³¹ MARSINA, ref. 7, s. 75 - 81.

¹³² JUCK, ref. 6, s. 133.

¹³³ CDS II, č. 434, s. 302 - 303.

¹³⁴ Dnes Horné Opatovce, miestna časť Žiaru nad Hronom.

¹³⁵ Tento názor zastáva aj Gy. Györffy (ref. 74, s. 425 - 426).

cez vrch, zvaný *Soulumku*, odtiaľ schádzala k potoku Teplá a po tomto potoku viedla až k Hronu. Pokiaľ ide o lokalizáciu vrchu *Soulumku*, názory sa rozchádzajú. Prikláňame sa však k názoru V. Šmilauera, že ide o vrch Štálová, konkrétne o miesto, zvané Zvolenský kameň, alebo o iné miesto s názvom Sokolí kameň.¹³⁶ Tento vrch leží takmer na spojnici prameňov potokov *Radmera* a *Teplá*, teda na hranici z metácie, ktorú poznáme zo zakladacej listiny. Tým by sa potvrdzoval predpoklad, že majetok Opatovce v polovici 13. storočia zahŕňal celé územie kláštorného majetku v Šúšolí, a takisto aj názor, že interpolovaná metácia v zakladacej listine zachytávala skutočný stav.

L. Juck pokladá východnú hranicu tohto majetku za pochybnú aj kvôli sporom o dediny, ktoré neskôr vznikli v jeho východnej časti (Nádejovo (Nade)¹³⁷, Vidrice¹³⁸, Sklené Teplice, Teplá¹³⁹ a Kaltrín¹⁴⁰). O dedinách Nádejovo a Vidrice môžeme bezpečne tvrdiť, že ležali na území, ktoré opátstvu skutočne patrilo. Založili ich tu pravdepodobne mešťania z Banskej Štiavnice, ktorí už koncom 13. storočia (teda pravdepodobne ešte pred interpolovaním zakladacej listiny) platili za tieto majetky kláštora ročný cenús.¹⁴¹ Pokiaľ ide o ostatné tri, spomínajú sa v listinách Nitrianskej kapituly a Zoborského konventu z roku 1340.¹⁴² Tieto hodnoverné miesta v uvedených listinách dosvedčujú, že sa uskutočnilo vyšetrovanie, na základe ktorého sa zistilo, že šášovský kastelán magister Wessos neplatí dohodnutý cenús za majetky Teplá, Sklené Teplice, Vidrice, Nádejovo a Kaltrín, patriace kláštora, pričom jeho predchodcovia cenús opátovi Ladislavovi (opátom bol do roku 1329, teda len o čosi vyše 10 rokov skôr) platili. Aj tieto zistenia vyšetrovateľov majú v hodnotení celého prípadu nemalú váhu a ak ich pokladáme za spoľahlivé, potom nie je dôvod pochybovať o oprávnenosti nárokov Hronskosvätobeňadického opátstva.

Určité nejasnosti sú tiež okolo vlastníctva Mikuly⁸². L. Juck sa domnieva, že v zakladacej listine pôvodne vôbec nebol názov Mikolafalu (zatiaľčo R. Marsina vyznačil ako interpolovanú len koncovku *-falu*), hoci nespochybňuje majetkové práva kláštora na tomto území. Domnieva sa, že dnešná Mikula sa z chotára Želiezoviec vyčlenila až neskôr

¹³⁶ ŠMILAUER, V.: *Vodopis starého Slovenska*. Praha - Bratislava 1932, s. 131 - 132. L. Juck, ktorý pokladá Opatovce iba za západnú časť majetku v Šúšolí, uvádza, že ide pravdepodobne o Opatovský holý vrch v chotári Horných Opatoviec.

¹³⁷ Dnes chotárná časť Sklených Teplíc.

¹³⁸ Pravdepodobne zaniknutá dedina v blízkosti Sklených Teplíc.

¹³⁹ Dnes miestna časť obce Močiar.

¹⁴⁰ Tento majetok sa nám nepodarilo presnejšie lokalizovať.

¹⁴¹ MES II, s. 477, č. 492. JUCK, ref. 6, s. 134.

¹⁴² AO XXIV, s. 285 - 287, č. 631, 634.

a že tento majetok sa nachádza v pápežskom potvrdení z roku 1209 ako *terra in Seliche*.¹⁴³

Do istej miery je podľa L. Jucka pochybné aj vlastníctvo troch popluží pôdy v Komárne, keďže v pápežskom privilegii z roku 1209 sa tu hovorí len o rybolove a z nasledujúceho obdobia žiadne písomné doklady nemáme.¹⁴⁴

Ďalšie pochybnosti vyslovil L. Juck v súvislosti s majetkom Balvany⁸¹, ktorý sa v pápežskom potvrdení z roku 1209 nevyskytuje, a preto je otázne, či ho opátstvo nezískalo až po tomto roku.¹⁴⁵ Isté je, že ho vlastnilo roku 1331 (porov. s. 57)

R. Marsina ďalej pokladá za falošnú informáciu o tom, že poddaní z Kozároviec sú povinní všetkými druhmi služieb.¹⁴⁶

Za interpolované pokladá R. Marsina aj informácie o udelení mýta vo Voznici, Hliníku a Žiari nad Hronom.¹⁴⁷

O tretinu mýta vo Voznici sa roku 1226 sporilo Hronskosvätobeňadické opátstvo s jobagióňmi Tekovského hradu¹⁴⁸, nedá sa však jednoznačne povedať, ktorá z týchto dvoch strán bola v práve, a teda ani to, či tento príjem opátstvu pred rokom 1226 patrilo alebo nie. Isté však je, že v zakladacej listine o ňom zmienka nebola (a nespomína sa ani v pápežskom privilegii z roku 1209), pretože inak by ju opát v tomto spore určite použil. To, že opát na tento príjem (, ktorý mohol najpravdepodobnejšie získať v rokoch 1209 - 1226,) nemal žiadny písomný doklad, ktorý by v uvedenom spore predložil, by mohlo naznačovať, že si ho privlastňoval neprávom.

Ďalšia zmienka o tretine mýta vo Voznici, Hliníku a Žiari nad Hronom je z roku 1237, kedy sa opát sťažoval u kráľa Bela IV., že tieto jeho príjmy si neprávom privlastňuje zvolenský župan.¹⁴⁹ Ani v tejto listine sa však nespomínajú žiadne doklady z predchádzajúceho obdobia, ktoré by vlastníctvo hronskosvätobeňadického opáta potvrdzovali, konštatuje sa tu iba, že tieto príjmy opátovi patria a majú mu byť vrátené. To, že sa kráľ v tejto záležitosti, ako sa zdá, bez akéhokoľvek preverovania priklonil na stranu opáta, môže súvisieť aj s jeho celkovým nepriateľským postojom voči šľachte v tomto období a snahou získať si podporu z iných strán. Preto pokladáme aj nároky opáta na tretinu mýta vo Voznici, Hliníku a Žiari nad Hronom pred rokom 1237 za do istej miery

¹⁴³ JUCK, ref. 6, s. 140.

¹⁴⁴ JUCK, ref. 6, s. 141

¹⁴⁵ JUCK, ref. 6, s. 143.

¹⁴⁶ MARSINA, ref. 7, s. 60.

¹⁴⁷ MARSINA, ref. 7, s. 60.

¹⁴⁸ CDS I, s. 231, č. 319.

¹⁴⁹ MES I, s. 323 - 324, č. 401.

pochybné.

Podľa R. Marsinu tiež v zakladacej listine pôvodne neboli údaje o udelení desiatkov z vlastných majetkov kláštora a štvrtiny desiatkov z farnosti v Kňaziciach^{98, 150}. O tom, že roku 1209 už oba tieto príjmy kláštora skutočne patrili, však svedčí spomínané pápežské privilegium.

Pochybný je tiež údaj o mýte z dreva, splavovaného po Hrone, ktorý hovorí, že patrí výlučne opátovi.¹⁵¹ Tento názor podporuje aj fakt, že uvedená informácia sa nenachádza v pápežskom privilegii z roku 1209.

L. Juck pochybuje tiež o vlastníctve piatich popluží pôdy pri lese *Nazal*⁸⁴, ktoré sa v pápežskom privilegii nespomínajú.¹⁵²

Pokiaľ ide o majetky kláštora v Potisí, interpolované sú pravdepodobne aj metácie majetkov *Fizegy*⁸⁸, *Csanytelek*, *Alpár*⁸⁹ a *Pelu*^{91, 153}.

Roku 1326 sa hronskosvätobeňadický opát sťažoval pred kráľom, že hranice majetku *Csanytelek* sú zničené útokmi susedov. Kráľ nariadil obchôdzku hraníc a ich obnovenie, došlo však ku konfliktu s jedným zo susedných zemepánov, a tak sa obchôdzka nekonala.¹⁵⁴ Zrejme nie je náhoda, že k takejto situácii došlo práve v čase, kedy pravdepodobne bola v zakladacej listine sfalšovaná metácia tohto majetku. To, že hranice boli v zlom stave a vzťahy so susedmi neboli veľmi dobré, mohlo byť, a pravdepodobne aj bolo, príčinou, pre ktorú chcel mať opát v zakladacej listine tieto hranice podrobnejšie opísané. Zdá sa teda, že v tomto prípade nešlo opátovi o rozšírenie majetku, ale iba o lepšie zabezpečenie existujúcich hraníc. Nasvedčuje tomu aj fakt, že metácia majetku *Csanytelek* pôsobí oproti iným interpolovaným metáciám starobylejšie¹⁵⁵, z čoho vyplýva, že pravdepodobne nebola do textu vpísaná ako celok, ale ide iba o doplnenie a spresnenie pôvodnej metácie.

V prípade hraníc majetku *Alpár*⁸⁹ sa takisto domnievame, že snahou opáta nebolo tieto hranice meniť, ale iba zabezpečiť si hodnoverný písomný doklad o ich priebehu. Roku 1334 totiž bola vykonaná reambulácia tohto majetku v prítomnosti všetkých susedov a prebehla hladko, bez akýchkoľvek protestov.¹⁵⁶ Keby sa opát pokúsil svoje hranice

¹⁵⁰ MARSINA, ref. 7, s. 60.

¹⁵¹ MARSINA, ref. 7, s. 60.

¹⁵² JUCK, ref. 6, s. 144.

¹⁵³ MARSINA, ref. 7, s. 60.

¹⁵⁴ AO X, s. 180, 189 - 190, č. 276, 294.

¹⁵⁵ JUCK, ref. 6, s. 145.

¹⁵⁶ MES III, s. 252, 273; č. 371, 397.

posunúť, pravdepodobne by s niektorým zo susedov došlo k sporu. Listinu, ktorá hovorí o tejto reambulácii, dal hronskosvätobeňadický opát pre istotu potvrdiť aj v kráľovskej kancelárii.¹⁵⁷

Ďalšou metáciou, ktorá bola podľa R. Marsinu do listiny dodatočne doplnená, je metácia majetku *Sagi*.⁹⁰ O tom, že táto metácia tu pôvodne nebola, svedčí aj záznam o spore o 10 popluzí v tejto dedine z roku 1225¹⁵⁸. Podľa rozsudku v tomto spore musel opát spolu s ďalšími členmi konventu zložiť prísahu, že uvedených 10 popluzí mu naozaj patrí. Keby mal v tom čase k dispozícii listinu, potvrdenú roku 1217, s presnou metáciou tohto majetku, prísaha by zrejme nebola potrebná.

Za interpoláciu pokladá R. Marsina tiež údaj o farnosti Sv. Kríža v dedine Csanytelek.¹⁵⁹

Podľa L. Jucka môžu byť interpolované aj údaje o sol'nom mýte v Aranyosi¹⁶⁰, ktoré sa v pápežskom privilégii nespomínajú, a podobne aj konkrétne informácie o majetku Ártánd.¹⁶¹

Pokiaľ ide o mýto v Aranyosi, hovorí sa o ňom v listine, ktorá sa hlási do roku 1256, a ktorá obsahuje sťažnosť hronskosvätobeňadického opáta a konventu, že mnohé majetky kláštora sa po tatárskom vpáde dostali do cudzích rúk (konkrétne sa spomína iba mýto v Aranyosi).¹⁶² Pravdepodobne však ide o falzum. Vydavateľom tejto listiny je údajne Zoborský konvent a už toto podľa L. Jucka vyvoláva podozrenie, pretože vydavateľská činnosť Zoborského konventu v tomto období je pochybná.¹⁶³ Toto tvrdenie ešte samo osebe nevylučuje pravosť listiny, mohlo totiž ísť aj o prijímateľské vyhotovenie. Ani L. Juck s istotou netvrdí, že listina je falošná, ale domnieva sa, že prinajmenšom údaj o mýte v Aranyosi nie je pôvodný. Pravosťou tejto listiny sa zaoberal aj R. Marsina, ktorý pokladá niektoré prvky v texte za neprimerané pre dobu, do ktorej sa hlási.¹⁶⁴ Ďalšou skutočnosťou, ktorá vypovedá v neprospech tejto listiny, je, že mýto v Aranyosi sa neuvádza v pápežskom privilégii z roku 1209, a teda je neisté, či skutočne kláštoru patrilo. Na základe uvedeného sa môžeme domnievať, že táto listina nevznikla v čase, do ktorého sa hlási, ale o čosi neskôr, pravdepodobne po roku 1327, teda po tom, ako bola interpolovaná zakladacia

¹⁵⁷ MES III, s. 273, č. 397.

¹⁵⁸ CDS I, s. 223, č. 306.

¹⁵⁹ MARSINA, ref. 7, s. 60.

¹⁶⁰ Majetok pri hrade Torda v dnešnom Rumunsku.

¹⁶¹ JUCK, ref. 6, s. 144, 148.

¹⁶² CDS I II, s. 386 - 387, č. 555. Listina sa zachovala v odpise Šažského konventu z roku 1509.

¹⁶³ JUCK, ref. 6, s. 148.

¹⁶⁴ CDS I II, s. 387.

listina, do ktorej bol zrejme doplnený aj údaj o mýte v Aranyosi. Príčinou vzniku takého falza mohlo byť to, aby údaje, doplnené do zakladacej listiny, vyzerali hodnoverne a aby sa zdôvodnilo, prečo mnohé z majetkov, ktoré sa v nej uvádzajú, nie sú v držbe opátstva. Ďalšie sťažnosti, týkajúce sa mýta v Aranyosi, poznáme z rokov 1489 a 1512.¹⁶⁵

Údaje o majetku Ártánd sú podozrivé vzhľadom na veľký počet domov, ktoré sa tu mali nachádzať, a veľmi podrobný výpočet povinností, a dôležitá je aj okolnosť, že o tento majetok a jeho príslušenstvo došlo k sporu na začiatku 14. storočia.¹⁶⁶

Ak porovnáme zoznam majetkov, uvedených v zakladacej listine, s pápežským potvrdením z roku 1209, zistíme, že v spomínanom pápežskom privilegii chýbajú, okrem tých, ktoré sme už spomínali, aj tieto majetky: Šarovce⁷⁹, Šarovce, Keszölc, zem pri Solnoku na rieke Meler⁹², Sáp, *Melinhalmu*⁹³, *Caztech*⁹⁴, zem pri Bihari, Doboz, 20 vinogradov s vinohradníkmi a 15 popluží zeme pri Dunaji, polovica mýta za prechod cez rieku Kurca a polovica mýta v dedine Lél⁹⁷ pri Dunaji.

Tieto majetky mohli byť buď doplnené do textu zakladacej listiny až dodatočne, alebo o ne opátstvo do roku 1209 prišlo, ale možné je aj to, že sa niektoré do pápežského privilegia nejakým nedopatrením nedostali, hoci opátstvu skutočne patrili. Tak to pravdepodobne bolo v prípade jedných i druhých Šaroviec, z nasledujúceho obdobia o nich totiž máme hodnoverné údaje, ktoré svedčia o tom, že boli majetkom kláštora. (porov. s. 56)

Upravený text zakladacej listiny dal opát Ladislav roku 1328 potvrdiť kráľovi i pápežovi, ktorí jeho žiadosti vyhovel.¹⁶⁷

Okrem majetkov, uvedených v zakladacej listine, patrili opátstvu v období do roku 1209 aj viaceré ďalšie.

Okolo roku 1158 získal kláštor na základe testamentu Štefana, syna Adriána, majetok Bratka¹⁶⁸, ku ktorému patrila kostol sv. Martina, 8 domov slobodníkov, 5 popluží zeme, zem kňaza a zvonárov. Podľa toho istého testamentu získalo opátstvo aj majetok

¹⁶⁵ KNAUZ, ref. 2, s. 233. MOL DF 238446, 237184.

¹⁶⁶ JUCK, ref. 6, s. 144.

¹⁶⁷ AO XII, s. 20 - 21; 59.

¹⁶⁸ Dnes chotárná časť Levíc.

Santovka¹⁶⁹, ktorý zahrňal 72 domov hostí, 40 popluží zeme a miesto na mlyn na rieke Kumpa.¹⁷⁰

Spomínaný kostol sv. Martina bol pravdepodobne vysvätený dva roky predtým, roku 1156. Dozvedáme sa o tom z listiny ostrihomského arcibiskupa Martiria, ktorej pravosť je však do istej miery pochybná. S istotou môžeme tvrdiť, že falošná je časť listiny, kde sa hovorí o zriadení farnosti v Bratke, do ktorej mali patriť Bratka, Levice a Vitkovce¹⁷¹, a prinajmenšom upravená bola zrejme aj metácia pozemku, darovaného kostolu, ktorý spolu s týmto kostolom získal Hronskosvätobeňadický kláštor roku 1158. K sfalšovaniu došlo pred rokom 1347, kedy bola táto listina predložená v súvislosti s majetkovým sporom so šľachticmi z Bratky (porov. s. 75) a kedy ju potvrdil aj kráľ Ľudovít I. Pokiaľ ide o spomenutý majetkový spor, interpolácia listiny na uvedených miestach nemohla mať vplyv na jeho priebeh a úlohu tu zohrala iba listina ako celok. Preto ak predpokladáme, že listina bola iba interpolovaná, nemôžeme čas jej sfalšovania presnejšie ohraničiť. R. Marsina pripúšťa aj druhú, i keď menej pravdepodobnú možnosť, a to, že ide o falzum, ktoré vzniklo ako celok práve kvôli uvedenému sporu.¹⁷²

Na prelome rokov 1164 a 1165 sa do držby Hronskosvätobeňadického kláštora dostali majetky Slepčany (16 domov slobodníkov, 12 popluží zeme a kúria so záhradou) a Malé Slepčany¹⁷³ (6 domov poddaných¹⁷⁴, 4 poplužia zeme), ku ktorým patrili aj les, háj a mlyn. V ich blízkosti sa pravdepodobne nachádzal aj majetok Edecí¹⁷⁵, kde opátstvo získalo 4 rodiny poddaných a dobytok.

Ďalšie majetky, ktoré z predchádzajúceho obdobia nepoznáme, a teda nevieme, akým spôsobom ich opátstvo získalo, sú uvedené v pápežskom potvrdení majetkových

¹⁶⁹ Dnes chotárna časť Levíc.

¹⁷⁰ CDS I, s. 81 - 82.

¹⁷¹ Dnes súčasť Levíc.

¹⁷² MARSINA, ref. 7, s. 71 – 75.

¹⁷³ Dnes chotárna časť Slepčian.

¹⁷⁴ Povinnosťou týchto poddaných bolo platiť od každej usadlosti dve vážky ročne, každý rok prijať a pohostiť opáta, poskytnúť mu, rovnako ako iní poddaní kláštora, podporu v prípade návštevy kráľa a vo sviatok sv. Benedikta odovzdať kláštoru dve ovce. Ďalej museli na vlastných koňoch ísť, kamkoľvek ich opát poslal. V prípade, že by odmietli opátovi poslušnosť, mali stratiť svoje privilégia a byť postavení na tú istú úroveň ako ostatní poddaní kláštora.

¹⁷⁵ Podľa F. Knausa (MES I, č. 95, s. 118 – 119, KNAUZ, ref. 2, s. 150) ide o Obyce, podľa Vlastivedného slovníka obcí na Slovensku (ref. 88) o zaniknutú dedinu v chotári Nýroviec. Najpravdepodobnejšia sa však zdá byť lokalizácia L. Jucka (ref. 5), ktorý sa domnieva, že ide o zaniknutú lokalitu v blízkosti Slepčian. G. Györffy (ref. 74) tento majetok nelokalizuje.

práv z r. 1209. Sú to: *villa Piscatorum*, Kalnica¹⁷⁶, Čifáre, časť dediny *Somollum*, vinohrady s vinohradníkmi v dedinách Örs¹⁷⁷ a *Sumug*¹⁷⁸ a *Suľany¹⁷⁹. Spomína sa tu tiež kostol sv. Egída v dnešnom Hronskom Beňadiku a štvrtina desiatkov zo Žikavy a Hostoviec¹⁸⁰.

S pomerne veľkou istotou teda môžeme tvrdiť, že Hronskosvätobeňadický kláštor mal roku 1209 vlastnícke práva, týkajúce sa týchto majetkov: okolie kláštora so všetkým príslušenstvom, Hronský Svätý Beňadik, Celiza (Selc)¹⁰¹, Orovnica, Kozárovce, Psiare, Rybník, Tlmače, Čaradice, Olichov¹⁰⁶, Čierne Kľačany, Šúšolie, Žikava, Tesáre n. Žitavou⁷⁸, Bešeňov, Dvory nad Žitavou (*Hudwordiensium alia terra*), Pohranice, Šarovce⁷⁹, Tajná, Trávnica, Belek⁸⁰, Mýtne Ludany, Žemliare, Šarovce, Kakat⁸³, Santov⁸⁵, Žitavská tŕň⁸⁶, Hliník⁸⁷, Ártánd, zem pri rieke *Fizegi*⁸⁸, Csanytelek, Alpár⁸⁹, *Sagi*⁹⁰, *Pelu*⁹¹, Bratka¹⁶⁹, Santovka¹⁷⁰, Slepčany, *villa Piscatorum*, Kalnica¹⁷⁷, Čifáre, časť dediny *Somollum*, rybolov v Komárne, vinohrady s vinohradníkmi v dedinách Örs¹⁷⁸ a *Sumug*, zlatníci vo Waz (v zakl. listine pri lese Nazal)⁸⁴, *Suľany¹⁸⁰, Mikula⁸², *Caztech*⁹⁴, kostol sv. Egída v dnešnom Hronskom Beňadiku a štvrtina desiatkov z Kňažíc⁹⁸, Žikavy a Hostoviec. Patrilo mu tiež tržné mýto v *Zobuzlouwasar*⁹⁵, mýto za prechod cez Tisu v *Benildi*⁹⁶, mýto z dreva, splavovaného po Hrone, tretina mýta v Starom Tekove, desiatky od všetkých svojich ľudí kdekoľvek v kráľovstve.

Pokiaľ ide o majetkové spory v tomto období, z roku 1209 máme správu o spore,

¹⁷⁶ Dnes miestna časť Kalnej nad Hronom.

¹⁷⁷ Dnes Budaörs pri Budapešti (JUCK, ref. 6, s. 153).

¹⁷⁸ Podľa Gy. Györffyho ide o vinohrady v okolí Somogya.

¹⁷⁹ Názov podľa L. Jucka (s. 153). Zaniknutá dedina medzi Starým Tekovom a Veľkými Kozmálovcami.

¹⁸⁰ L. Juck predpokladá, že ide o dnešný Chistag v Rumunsku, ktorý sa spomína v zakladacej listine ako *Caztech*. Argumentuje tým, že v zakladacej listine je tento majetok uvedený medzi majetkami, ležiacimi na území dnešného Maďarska a Rumunska, a že Hostovce sa nikde inde ako majetok kláštora nespomínajú. (JUCK, ref. 6, s. 147) Pokiaľ ide o majetok *Caztech* v zakladacej listine, je podľa nášho názoru predpoklad L. Jucka správny. Narozdiel od neho sa však domnievame, že majetok *Gesteuge*, ktorý sa spomína v pápežskom privilégii, nie je totožný so spomínaným majetkom *Caztech* zo zakladacej listiny, a to z podobných dôvodov, o akých hovorí aj L. Juck - majetok *Gesteuge* sa totiž spomína zároveň s Kňažicami a Žikavou a ďalej sa hovorí o troch kaplnkách v týchto dedinách. Zdá sa nám teda veľmi nepravdepodobné, že by tu malo ísť o majetok v dnešnom Rumunsku. Domnievame sa tiež, že táto zmienka o Kňažiciach, Žikave a Hostovciach sa týka iba desiatkov z ich kaplniek. V privilégii z roku 1209 si totiž môžeme všimnúť, že sú tu vymenované najprv majetky, kde opátstvo vlastnilo pôdu, potom príjmy z mýt a nakoniec desiatky. Hostovce, podobne ako aj Kňažice, sa spomínajú iba v tejto poslednej časti, zatiaľčo Žikava, o ktorej vieme, že tu kláštor vlastnil aj pozemok, sa spomína aj v prvej časti súpisu majetkov.

týkajúcom sa majetku Tesáre nad Žitavou⁷⁸, s tekovskými hradnými jobagiónmi.¹⁸¹ Pri tejto príležitosti bola vykonaná reambulácia kláštorného majetku a jeho hranice boli opísané aj v listine z roku 1209. Niekedy pred rokom 1482 tu však bola pôvodná metácia nahradená podrobnejšou.¹⁸² Nedá sa však povedať, či bola táto metácia aj upravená, alebo išlo len o podrobnejší opis skutočných hraníc. Takisto z textu listiny nevyplýva, či bolo opátstvo s jeho výsledkom spokojné, a teda, či ho môžeme pokladať za jeho úspech alebo neúspech.

V tej istej listine sa spomína aj spor o hranice majetku Šúšolie s poddanými ostrihomského arcibiskupa, ktorý bol v uvedenom roku rozsúdený v prospech Hronskosvätobeňadického kláštora.

¹⁸¹ CDS I, s. 125 - 126.

¹⁸² MARSINA, ref. 7, s. 75 - 81.

2. HRONSKOSVÄTOBEŇADICKÉ OPÁTSTVO V ROKOCH 1210 - 1355

2.1 Postavenie kláštora a jeho vývoj v rokoch 1210 - 1355

Pokiaľ ide o celkovú situáciu v Uhorskom kráľovstve v 13. storočí, tá nebola pre rozvoj kláštora veľmi priaznivá. Už na jeho začiatku došlo k výraznému posilneniu moci vysokej šľachty, ktorá sa voči cirkevným inštitúciám často správala bezohľadne. A podmienky sa ešte zhoršili za vlády Ladislava IV. Kumánskeho, kedy nastala kríza a úpadok aj vo vnútornom živote uhorskej cirkvi. Napriek týmto komplikovaným podmienkam však môžeme povedať, že Hronskosvätobeňadický kláštor zažíval vzostup a jeho opáti boli významnými postavami, ktoré zohrávali svoju úlohu aj v rámci politického života krajiny. Svedčí o tom aj listina pápeža Honorio III. z roku 1221¹⁸³, v ktorej sa spomína cesta do Poľska, ktorú vykonal opát Hronskosvätobeňadického kláštora ako diplomat v službách kráľa. Jeho meno sa v tejto listine neuvádza, mohol ním byť opát Tomáš¹⁸⁴, ktorého poznáme z dvoch listín, hlásiacich sa do roku 1217.¹⁸⁵

Obdobie vlády Anjouovcov bolo pre Uhorské kráľovstvo naopak časom rozkvetu a stability, čo sa samozrejme odrazilo aj v jeho cirkevných dejinách. Hronskosvätobeňadický kláštor bol práve v tomto období na svojom vrchole, a to aj vďaka schopnostiam svojich opátov, ktorí patrili k najvýznamnejším cirkevným hodnostárom kráľovstva.

Pokiaľ ide o opátov, ktorí boli na čele kláštora až do roku 1320, v rôznych listinách sa spomínajú len ich mená, ktoré uvádzame v zozname na konci tejto kapitoly. Bližšie informácie máme až o Ladislavovi, ktorý nastúpil ako hronskosvätobeňadický opát v uvedenom roku 1320 a poslednýkrát sa spomína roku 1329.¹⁸⁶ Z listiny kráľa Karola z roku 1328¹⁸⁷ sa dozvedáme, že bol kráľovským kaplánom., takže pravdepodobne mal určitý vplyv na kráľovskom dvore. Nasvedčuje tomu aj počet listín, ktoré za jeho pôsobenia vydal kráľ Karol pre Hronskosvätobeňadický kláštor.

¹⁸³ CDS I, s. 188 - 189.

¹⁸⁴ KNAUZ, ref. 2, s. 64.

¹⁸⁵ CDS I, č. 227, s. 178 - 179. CDS I, č. 226, s. 177 - 178. V prípade prvej listiny ide o falzum, ktoré podľa R. Marsinu vzniklo v čase vlády Bela IV., teda nanajvýš pol storočia po roku, do ktorého sa hlási. Domnievame sa, že meno opáta za takýchto okolností môžeme pokladať za skutočné. Pri druhej listine ide o vymyslenú konfirmáciu zakladacej listiny, môžeme teda konštatovať to isté ako pri listine Štefana II. z roku 1124 (pozri pozn. č. 35), s tým rozdielom, že predpokladaný časový odstup medzi jej údajným a skutočným vznikom len o niečo viac ako 100 rokov.

¹⁸⁶ KNAUZ, ref. 2, s. 70.

¹⁸⁷ AO XII, č. 133, s. 76.

Trochu zlé svetlo vrhajú na charakter opáta Ladislava dve falzá, potvrdené kráľom Karolom roku 1328¹⁸⁸, ktoré s veľkou pravdepodobnosťou vznikli práve na podnet spomínaného opáta. Prvým z nich je sfalšovaná zakladacia listina, ktorú mal potvrdiť kráľ Ondrej II. roku 1217. K jej interpolovaniu došlo pravdepodobne niekedy medzi rokmi 1324 a 1327 (porov. s. 21). V druhom prípade ide zrejme o vymyslené falzum, hlásiace sa do toho istého roku 1217, ktoré obsahuje privilégiá pre hostí na kláštorných majetkoch. Vznik tohto falza je možný od roku 1244 (privilégium pre Budín, na ktoré sa falzum odvoláva) do spomínaného potvrdenia roku 1328. Isté zhodné detaily v skladbe oboch uvedených fálz¹⁸⁹, ako aj ich potvrdenia, ktoré vznikli krátko po sebe, však môžu nasvedčovať tomu, že tieto dve listiny vznikli približne v rovnakom čase. Ako uvádza R. Marsina, vznik privilégia pre hostí je pravdepodobnejší v 1. polovici 14. než v 2. polovici 13. storočia aj na základe historických okolností, pretože vtedy by malo takéto privilégium väčší význam vzhľadom na väčší počet prisťahovalcov.¹⁹⁰

Veľkou snahou opáta Ladislava bolo očividne uchrániť a prípadne aj zveľadiť majetky kláštora. Pravdepodobne na jeho žiadosť vzal kráľ Karol roku 1324 tento kláštor so všetkými jeho majetkami pod svoju ochranu. V prípade potreby sa mal o túto ochranu postarať levický kastelán Imrich.¹⁹¹ Roku 1326 získalo opátstvo so všetkými svojimi majetkami aj ochranu kráľovnej Alžbety.¹⁹²

Ladislavovým nástupcom v Hronskom Svätom Beňadiku sa stal opát Siegfried, ktorý mal, podobne ako jeho predchodca, funkciu kráľovského kaplána¹⁹³. Okrem toho pôsobil v službách kráľa Ľudovíta aj ako diplomat, o čom svedčí napríklad jeho cesta k anglickému kráľovi roku 1346 v záležitosti zavraždenia kráľovho brata Ondreja.¹⁹⁴ Pokiaľ ide o jeho pôsobenie v Hronskom Sv. Beňadiku, má veľké zásluhy najmä na hmotnom zveľadení kláštora a vďaka nemu, aj napriek všeobecnému úpadku benediktínskeho rádu, prežíval v tom čase Hronskosvätobeňadický kláštor obdobie svojho najväčšieho rozkvetu.¹⁹⁵ Roku 1347 zabezpečil opätovné potvrdenie interpolovanej zakladacej listiny¹⁹⁶,

¹⁸⁸ AO XII, s. 20 - 21, 76.

¹⁸⁹ Podrobne sa falošným privilégiom pre hostí na majetkoch kláštora vo svojej štúdii zaoberá R. Marsina (MARSINA, ref. 7, s. 67 - 71.)

¹⁹⁰ MARSINA, ref. 7, s. 71.

¹⁹¹ AO VIII, č. 94, s. 56. KNAUZ, ref. 2, s. 70.

¹⁹² AO X, č. 327, s. 208 - 209. KNAUZ, ref. 2, s. 70.

¹⁹³ KNAUZ, ref. 2, s. 73.

¹⁹⁴ CDH IX/1, s. 368.

¹⁹⁵ SÖRÖS, ref. 3, s. 100 - 101.

¹⁹⁶ AO XXXI, s. 384.

a tiež falošného privilégia pre hostí na kláštorných majetkoch, hlásiaceho sa do roku 1217¹⁹⁷. (porov. s. 41)

Spomínaní opáti sa zapájali aj do verejného života v rámci Tekovskej župy. O ich účasti, či už osobnej alebo prostredníctvom zástupcov, na generálnych kongregáciách župnej šľachty sa dozvedáme z viacerých sťažností, týkajúcich sa majetkov kláštora, ktoré tu boli predložené. Konkrétnejšie o nich budeme hovoriť v nasledujúcej kapitole, venovanej majetkovým pomerom opátstva.

Postavenie Hronskosvätobeňadického kláštora v rámci Uhorského kráľovstva sa odzrkadľuje aj v postavení jeho poddaných, ktorí, zrejme na príhovor opátov, získali od uhorských panovníkov viaceré privilégia.

Z listiny kráľa Ladislava IV. z roku 1285 sa dozvedáme, že poddaní Hronskosvätobeňadického kláštora boli už v tom čase vyňatí spod súdnej právomoci županov.¹⁹⁸ Toto privilégium bolo opätovne potvrdené roku 1296. Roku 1328 získal opát Ladislav od kráľa nové privilégium, obsahujúce úplnú súdnu exempciu pre poddaných kláštora. Opáti teda mali od tohto roku výlučné právo súdiť svojich poddaných. V prípade sporu s kýmkoľvek iným mal byť opát ako zástupca svojich poddaných predvolaný pred kráľom.¹⁹⁹ V tom istom roku potvrdil kráľ aj falošnú listinu, hlásiacu sa do roku 1217, ktorou mali byť hostom na kláštorných majetkoch udelené privilégia, aké mali hostia v Pešti, Stoličnom Belehrade a Budíne, s tým rozdielom, že všetky poplatky od nich mali plynúť opátstvu a nie kráľovi. I keď ide zrejme o vymyslené falzum, od spomínaného roku 1328 môžeme jeho obsah pokladať za platný.²⁰⁰ (porov. s. 41) Roku 1340 boli poddaní Hronskosvätobeňadického kláštora oslobodení od platenia mýta, podrobnejšie údaje o tomto privilégiu nám však chýbajú.²⁰¹ Výnimočné postavenie medzi kláštornými majetkami získala osada *Petend* roku 1347, kedy jej kráľ udelil právo konať trhy každý pondelok.²⁰² Takáto výsada však poškodzovala záujmy Bátoviec, kde sa zrejme konali trhy v ten istý deň, a preto sa deň konania trhu v *Petende* ešte v tom istom roku presunul na

¹⁹⁷ AO XXXI, s. 387.

¹⁹⁸ MES II, č. 172, s. 191. Túto výsadu mali poddaní kláštora pravdepodobne už roku 1249, ako to vyplýva z listiny palatína Mikuláša z uvedeného roku. Táto listina sa však nezachovala, vieme o nej iba z krátkej poznámky v CDH IV/2, s. 56. (MES I, č. 491, s. 381.)

¹⁹⁹ AO XII, č. 132, s. 75 - 76. Roku 1340 bolo opätovne potvrdené kráľom Karolom (AO XXIV, č. 24, s. 16). KNAUZ, ref. 2, s. 70.

²⁰⁰ AO XII, s. 76, č. 133.

²⁰¹ Listinu poznáme iba z krátkeho regestu G. Fejéra. AO XXIV, s. 340.

²⁰² AO XXXI, s. 292.

piatok.²⁰³

Situácia v benediktínskom ráde na začiatku 13. storočia bola pomerne komplikovaná a pribúdalo aj rôznych pokusov o reformu kláštorného života. Usporiadanie týchto zložitých pomerov bolo jedným z cieľov IV. lateránskeho koncilu, ktorý sa uskutočnil roku 1215. Tento koncil okrem iného ustanovil, že v každej cirkevnej provincii, sa mala každé tri roky konať generálna kapitula, teda zhromaždenie všetkých opátov alebo priorov príslušnej provincie. Týkalo sa to tých rádov, ktoré dovtedy generálnu kapitolu nemali, teda aj benediktínov.²⁰⁴ V Uhorsku nariadil konanie generálnych kapitúl benediktínskeho rádu pápež Honorius III. listinou z roku 1225.²⁰⁵ Generálna kapitula mala byť spoločná pre opátov a priorov z oboch cirkevných provincií v Uhorskom kráľovstve (Ostrihomskej a Kaločskej arcidiecézy) a mala sa schádzať každý rok v niektorom z kláštorov, ktorý bol pre tento účel vhodný. Listina je adresovaná ostrihomskému a kaločskému arcibiskupovi, ktorým pápež zároveň nariadil, aby zabezpečili zvolanie prvej generálnej kapituly v kláštore Madocsa v Kaločskej arcidiecéze. O konaní generálnych kapitúl v Uhorskom kráľovstve v tomto období síce nemáme zachované žiadne doklady, vieme však, že pápežská listina z roku 1225 bola benediktínom známa. Ešte roku 1327 si niekoľkí opáti (medzi nimi aj hronskosvätobeňadický opát Ladislav) dali vyhotoviť hodnoverný odpis tejto listiny²⁰⁶, aby jej ustanovenia boli ľahšie prístupné.

Pokiaľ ide o každodenný život v benediktínskych kláštoroch v tomto období, ten pravdepodobne nebol zďaleka taký idylický, ako o ňom hovorí Regula sv. Benedikta. Hoci táto regula oficiálne stále platila a spolu s ňou napríklad aj prísny zákaz akéhokoľvek súkromného vlastníctva, z listiny Gaucelina biskupa v diecéze Albano, z roku 1328 sa dozvedáme o „jednom z bohatších mníchov“ Klužského kláštora, ktorý nielenže disponoval vlastným majetkom, ale dokonca na úrok požičiaval peniaze. A hoci požičiavanie na úrok bolo pokladané za veľké previnenie, zdá sa, že to, že mnísi mali svoj vlastný majetok, bolo celkom bežnou záležitosťou.²⁰⁷

Aj táto informácia svedčí o tom, že kríza, ktorá zasiahla mníšstvo v 13. storočí, sa

²⁰³ AO XXXI, s. 514.

²⁰⁴ MÚCSKA, ref. 41, s. 62 - 63.

²⁰⁵ CDS I, č. 299, s. 219.

²⁰⁶ AO XI, č. 499, s. 235.

²⁰⁷ AO XII, č. 119, s. 68 - 69. Osud spomínaného mnícha, ktorý bol za svoju neposlušnosť uväznený a vo väzení náhle z neznámych príčin zomrel, má určitú spojitosť aj s hronskosvätobeňadickým kláštorom. Vedením Klužského kláštora bol totiž v tom čase poverený Mikuláš z Broda (?), ktorý neskôr prišiel ako rehoľník do Hronského Sv. Beňadika.

ani v 1. polovici 14. storočia nijako nezlepšila. Túto situáciu sa opäť pokúsil vyriešiť pápež, Benedikt XII, ktorý vydal samostatnú bulu pre každý zo štyroch veľkých rádov (benediktínov, cistercitov, františkánov a dominikánov). Cieľom týchto búl bolo priviesť mníchov späť k riadnemu rehoľnému životu. Benediktínov sa týkala bula *Summi Magistri dignitatio*, zvaná tiež *Benedictina*, z roku 1336. Na jej základe boli benediktínske kláštory rozdelené do 36 rádových provincií, z ktorých jednu tvorilo aj Uhorské kráľovstvo.²⁰⁸ Do tejto uhorskej provincie patrili benediktínske kláštory v Ostrihomskej aj v Kaločskej arcidiecéze.²⁰⁹ V každej zo spomínaných 36 provincií sa mala raz za tri roky schádzať generálna kapitula, ktorá mala byť pre všetky kláštory akousi centrálnou autoritou a zabráňovať ich ďalšiemu úpadku. Zároveň bolo jej dôležitou úlohou uvádzať do života ďalšie ustanovenia, obsiahnuté v spomínanej pápežskej bule. Veľký dôraz kládol pápež najmä na vzdelávanie mníchov. V každom kláštore mal byť *magister*, ktorý by tu vyučoval gramatiku, logiku a teológiu, a na každých dvadsiatich rehoľníkov mal byť jeden vyslaný na univerzitné štúdium teológie alebo kanonického práva. Okrem toho obsahovala bula aj ďalšie nariadenia, týkajúce sa samotného kláštorného života, či majetkových záležitostí. Napriek všetkým snahám však tieto reformné kroky nepriniesli očakávaný výsledok, pretože jednotlivé kláštory neboli ochotné vzdať sa svojej samostatnosti a podriaďiť sa spoločnému vedeniu vo forme generálnej kapituly.²¹⁰

Toto obdobie sa v Hronskom Sv. Beňadiku spája s menom opáta Siegfrieda, ktorý bol nepochybne najvýznamnejšou osobnosťou spomedzi hronskosvätobeňadických opátov v 14. storočí. Predtým ako sa stal hronskosvätobeňadickým opátom, sa asi pol roka zdržiaval u pápeža, v ktorého službách pôsobil.²¹¹ Práve on mal byť na základe pápežovho nariadenia z roku 1332²¹² spolu s panonhalským opátom (čo opäť svedčí o význame Hronskosvätobeňadického kláštora v rámci Uhorského kráľovstva), ako aj podľa ďalšieho nariadenia z 13. decembra 1336 spolu s ďalšími tromi opátmi na čele generálnej kapituly uhorskej benediktínskej provincie, ktorá sa mala schádzať každé tri roky.²¹³ O konaní týchto kapitúl nemáme takmer žiadne informácie. Poznáme však tri listiny, vydané predstaviteľmi provinciálnej kapituly, ktorá sa zišla 2. júna 1342 v Kláštore sv. Ondreja

²⁰⁸ MÚCSKA, ref. 41, s. 64.

²⁰⁹ AO XX, č. 481, s. 335.

²¹⁰ MÚCSKA, ref. 41, s. 64.

²¹¹ SÖRÖS, ref. 3, s. 100.

²¹² MES III, s. 219 - 222, č. 330.

²¹³ AO XX, č. 481, s. 335. KNAUZ, ref. 2, s. 71.

Apoštola pri Vyšehrade.²¹⁴ Všetky tri sa týkajú piatich benediktínskych kláštorov (Mogyoród, Kluž, Búcs, Bizere a Garáb), ktoré sa dostali do rúk svetských majiteľov. Hronskosvätobeňadický opát Siegfried vynaložil na ich znovuzískanie nemalé prostriedky a vykonal aj namáhavú cestu k pápežovi. Jeho snaha bola úspešná a spomínané kláštory získali opäť benediktíni.²¹⁵ Provinciálna kapitula potom rozhodla, že týchto päť kláštorov musí hronskosvätobeňadickému opátovi všetky výdavky nahradiť.²¹⁶ Aj tieto udalosti dokazujú, že opát Siegfried bol v rámci benediktínskeho rádu v Uhorskom kráľovstve mimoriadne významnou osobnosťou a prejavoval záujem aj o iné benediktínske kláštory. Z roku 1344 poznáme listinu, v ktorej tento opát žiada pápeža o nariadenie, aby sa fungujúce kláštory v Uhorskom kráľovstve spoločne postarali o reformáciu vnútorného života, ale aj o hmotné zabezpečenie tých kláštorov, ktoré boli v zlom stave v dôsledku tatárskeho vpádu.²¹⁷ Ešte v tom istom roku zveril pápež na jeho prosbu a príhovor kláštor sv. Demetria v Kaločskej diecéze, ktorý bol obsadený "schizmatikmi" a po desiatich rokoch bez opáta zanedbaný po duchovnej aj hmotnej stránke, nitrianskemu biskupovi Vítovi.²¹⁸

Opát Siegfried plnil naďalej aj rôzne úlohy, ktorými ho poveroval pápež. V listine ostrihomského arcibiskupa z roku 1338²¹⁹ je označený ako *visitor per sedem deputatus apostolicam*.²²⁰ Roku 1348 bol jedným z jeho poverencov v záležitosti povýšenia Spišskej kapituly na biskupstvo, o ktoré ho požiadal kráľ Ľudovít spolu s kráľovnou Alžbetou. Táto snaha však nebola úspešná.²²¹ Roku 1350 ho pápež poveril, aby uviedol do úradu nového ostrihomského prepošta Tomáša a v prípade potreby bránil jeho práva.²²² Ešte v tom istom roku dostal opát Siegfried podobnú úlohu, a to uviesť päťkostolského kanonika Jána do držby istej farnosti v jágerskej diecéze.²²³

Tu však treba povedať, že podobnými úlohami bol zo strany pápeža poverovaný už aj Siegfriedov predchodca - opát Ladislav. Napríklad roku 1327 mal spolu so szekszárdskym opátom prešetriť situáciu paulínov, pôsobiacich v tom čase v Uhorsku.²²⁴ Podobne na príkaz pápeža mal v nasledujúcom roku spolu s turčianskym prepoštom a

²¹⁴ AO XXVI, č. 280, 281, 298, s. 225 - 227, 236 - 237.

²¹⁵ HAICZL, ref. 4, s. 15 - 16.

²¹⁶ KNAUZ, ref. 2, s. 71.

²¹⁷ MES III, s. 536, č. 704.

²¹⁸ MES III, s. 535, č. 703; s. 544 - 546, č. 717.

²¹⁹ Ide o odpis buly pápeža Benedikta XII.

²²⁰ KNAUZ, ref. 2, s. 71. CDH VIII/4, s. 337.

²²¹ CDH IX/1, s. 570, 580. KNAUZ, ref. 2, s. 72 - 73.

²²² AO XXXIV, s. 85 - 86, č. 93.

²²³ AO XXXIV, s. 86 - 87, č. 96.

²²⁴ AO XI, č. 342, s. 162.

nitrianskym biskupom zabezpečiť, aby sa vo Zvolenskej župe prestali vyberať neprimerané poplatky za pochovávanie zavraždených.²²⁵ Od pápeža, na ktorého sa podobne ako iní opáti obracal tiež so žiadosťami o pomoc pri navrátení obsadených majetkov,²²⁶ získal tento opát aj potvrdenie všetkých práv opátstva.²²⁷

Siegfried bol opátom Hronskosvätobeňadického kláštora až do roku 1355, kedy bol zvolený za opáta v Panonhalme.²²⁸ Pre Hronský Sv. Beňadik bol jeho odchod veľkou stratou, o to väčšou, že jeho nástupcovia neboli zďaleka takí schopní ako on. Na druhej strane však treba povedať aj to, že mnohé majetkové spory, do ktorých sa tento opát v záujme svojho kláštora púšťal, mohli byť pre opátstvo až neprimeranou záťažou a to jednak po finančnej, ale najmä po duchovnej stránke. A faktom je aj to, že opát Siegfried nebol ani v rámci benediktínskeho rádu všade obľúbený a je aj isté podozrenie, že nekonal vždy len česťne a primerane svojmu postaveniu. Roku 1340 bol totiž iným benediktínskym opátom, Velislavom z kláštora Báta (v dnešnom Maďarsku), obvinený z odcudzenia určitej sumy peňazí a zneužitia svojej úlohy vizitátora. V listine, ktorá o tomto prípade hovorí, síce ide o odvolanie všetkých falošných obvinení a ospravedlnenie opátovi Siegfriedovi, nemožno však s istotou tvrdiť, že sa tieto obvinenia aspoň sčasti nezakladali na pravde.²²⁹

Dôležitým z hľadiska postavenia Hronskosvätobeňadického opátstva v rámci Uhorského kráľovstva je jeho vzťah k ostrihomskému arcibiskupstvu, ako aj k iným cirkevným inštitúciám. Ako už bolo povedané, o období rokov 1210 - 1355 môžeme hovoriť ako o období vzostupu a rastúceho významu Hronskosvätobeňadického opátstva. Na jeho začiatku došlo k dôležitej zmene v jeho postavení, ktorú sme už spomínali v predchádzajúcej kapitole. Predpokladáme, že v tomto období boli opáti Hronskosvätobeňadického kláštora postavení na úroveň biskupov, a teda neboli ďalej podriadení ostrihomskému arcibiskupovi. Nasvedčujú tomu aj mnohé majetkové a iné spory, ktoré opátstvo s ostrihomským arcibiskupom viedlo už v 1. polovici 13. storočia. V týchto sporoch sa hronskosvätobeňadický opát so svojimi sťažnosťami opakovane obracal na pápeža, ktorého raz dokonca aj osobne navštívil²³⁰. Vplyv ostrihomského arcibiskupa v Uhorskom kráľovstve bol totiž príliš silný, a opátovi sa nedarilo získať späť obsadené

²²⁵ AO XII, č. 331 - 332, s. 171.

²²⁶ AO XII, č. 101, s. 58. KNAUZ, ref. 2, s. 70.

²²⁷ AO XII, č. 77, s. 47. KNAUZ, ref. 2, s. 70.

²²⁸ KNAUZ, ref. 2, s. 74.

²²⁹ AO XXIV, s. 172.

²³⁰ CDS I, č. 247, s. 188 - 189. KNAUZ, ref. 2, s. 65.

majetky kláštora. Zaujímavé informácie, týkajúce sa vzájomného vzťahu hronskosvätobeňadického opáta a ostrihomského arcibiskupa, máme aj z roku 1235, keď sa hronskosvätobeňadický opát opäť sťažoval u pápeža. Zástupca ostrihomského arcibiskupa vtedy žiadal, aby bol tento opát zbavený svojho úradu, pretože údajne nebol právoplatne zvolený ani potvrdený a vymenovaný arcibiskupom.²³¹ Pápež v tomto prípade nariadil vyšetrenie sporu, zdá sa teda, že arcibiskupov argument nemal veľký účinok.²³² Je tiež pravdepodobné, že keby mal ostrihomský arcibiskup možnosť opáta zosadiť a ustanoviť nového, celý spor by sa pred pápeža ani nedostal.

Ďalším prameňom, ktorý vypovedá v zhode s našou domnienkou, je listina pápeža Bonifáča VIII. z roku 1295, v ktorej sú vymenované kláštory, patriace pod jurisdikciu ostrihomského arcibiskupa. Hronskosvätobeňadický kláštor sa medzi nimi totiž neuvádza.²³³

Napriek uvedenému však nemožno hovoriť o úplnej odpútanosti Hronskosvätobeňadického kláštora od Ostrihomského arcibiskupstva, na území ktorého sa nachádzal, a iste by nebolo správne tvrdiť, že jeho vývoj bol od Ostrihomského arcibiskupstva nezávislý. Ako príklad jeho vplyvu na život opátstva môžeme uviesť vyššie spomínanú skutočnosť, že ostrihomský arcibiskup bol roku 1225 spolu s kaločským arcibiskupom poverený zvolať generálnu kapitolu benediktínskeho rádu v Uhorskom kráľovstve.

O silnej pozícii, ktorú mal Hronskosvätobeňadický kláštor medzi cirkevnými inštitúciami v Uhorskom kráľovstve už na začiatku 13. storočia, vypovedá listina pápeža Gregora IX. z roku 1232, ktorou získali tunajší mníši povolenie aj v prípade všeobecného interdiktu krajiny v tichosti za zavretými bránami konať bohoslužby.²³⁴ V tom čase išlo o významné a v Uhorskom kráľovstve výnimočné privilégium, o čom svedčí aj fakt, že Ostrihomská kapitula ho získala až o 15 rokov neskôr.²³⁵

O vzrastajúcom význame Hronskosvätobeňadického kláštora sa opäť dozvedáme o storočie neskôr, a to z listiny ostrihomského arcibiskupa Tomáša z roku 1314²³⁶, ktorý ňou povolil zriadenie priorátu v Štôle v Spišskej župe. Fundátormi a patrónmi tohto priorátu

²³¹ CDS I, č. 453, s. 327.

²³² KNAUZ, ref. 2, s. 66 – 67.

²³³ CDH VI/1, s. 350 - 353.

²³⁴ CDS I, č. 389, s. 278. HAICZL, ref. 4, s. 13. SÖRÖS, ref. 3, s. 97 – 98.

²³⁵ KNAUZ, ref. 2, s. 66.

²³⁶ RDS I, č. 1253, s. 531.

boli Gerlach zo Spišskej Soboty, komes Mikuláš zo Stojanov²³⁷ a *Menhardus*, farár zo Šváboviec, ktorí si želali postaviť kláštor na svojom majetku, na mieste, zvanom *cella beate virginis*. Zrejme na návrh ostrihomského arcibiskupa boli na toto miesto pozvaní benediktíni z Hronského Sv. Beňadika a priorát bol podriadený Hronskosvätobeňadickému opátstvu.²³⁸ Podobne aj kostol priorátu, zasvätený Preblahoslavenej Panne Márii, sa stal fíliou kostola sv. Benedikta v Hronskom Sv. Beňadiku. Priorát v Štôle fungoval až do konca stredoveku, zanikol začiatkom 16. storočia.²³⁹

Fíliou Hronskosvätobeňadického opátstva mohol byť aj benediktínsky priorát, ktorý existoval pri špitáli sv. Kríža v Trnave. Jeho počiatky siahajú pravdepodobne až do 13. storočia.²⁴⁰

Pokiaľ ide o vnútorný život Hronskosvätobeňadického konventu a úlohy jednotlivých jeho členov, v tomto ohľade máme, žiaľ, veľmi málo informácií. Z rôznych listín poznáme viac-menej iba mená niektorých jeho členov. Tak roku 1292 sa dozvedáme, že opát Henrich daroval majetok Šarovce, patriaci kláštoru, a urobil to so súhlasom troch členov konventu - brata Leva, dekana, brata Detrika, kustóda, a brata Jána, kľučiar.²⁴¹

Za pôsobenia opáta Siegfrieda (konkrétne v rokoch 1331 - 1354) sa v rámci Hronskosvätobeňadického kláštora stretávame s funkciou prepošta, ktorý vo viacerých prípadoch vystupoval ako zástupca opáta a konventu v majetkovoprávnych záležitostiach. Toto bolo zrejme aj jeho hlavnou úlohou, vyplývajúcou z tejto funkcie, pretože v listinách hodnoverného miesta ani v žiadnej inej súvislosti sa s titulom prepošta nestretávame. Okrem toho, aj za iných opátov bol zastupovaním opátstva zvyčajne poverovaný opakovane ten istý rehoľník. Predpokladáme teda, že takáto funkcia tu existovala stále a iba opát Siegfried zaviedol používanie titulu prepošt, ktorý sa však zrejme neujal, keďže v nasledujúcom období sa s ním už nestretávame. Mená prepoštov, pôsobiacich za opáta Siegfrieda, ktoré sú nám známe zo zachovaných listín, uvádzame v samostatnom zozname v prílohe.

Pravdepodobne už za opáta Siegfrieda sa začala rozsiahla prestavba kostola, o

²³⁷ Zaniknutá dedina v blízkosti Spišského Štiavniku.

²³⁸ SÖRÖS, ref. 3, s. 99.

²³⁹ MÚCSKA, ref. 41, s. 72.

²⁴⁰ RÁBIK, ref. 11, s. 40 - 47.

²⁴¹ MES II, s. 334 - 335.

ktorej vieme, že už roku 1405 bola ukončená. Zo 14. storočia o nej síce nemáme žiadne písomné záznamy, datovanie začiatkov novej gotickej stavby je však možné odvodiť od slohu jej architektonických prvkov. Touto problematikou sa vo svojej štúdii podrobne zaoberá V. Mencl, ktorý na základe dôsledného rozboru slohu, v akom boli jednotlivé časti nového kostola postavené, kladie začiatky tejto stavby do polovice 14. storočia, konkrétne do rokov 1345 - 1350. Ako prvá bola prestavaná východná oltárna časť kostola, ktorá bola podľa predpokladov V. Mencla dokončená ešte za vlády Anjouovcov. Poloha novej stavby bola zvolená tak, aby sa zachovala situácia triumfálnych oblúkov pôvodného kostola. Románsky kostol však nebol hneď zbúraný a ešte dlho mohol plniť svoju funkciu, pretože nová stavba bola o čosi väčšia a bola postupne vybudovaná okolo neho.²⁴²

Neopomenuteľnou súčasťou dejín Hronskosvätobeňadického kláštora je aj fungovanie hodnoverného miesta pri Hronskosvätobeňadickom konvente. Prvá listina, ktorú konvent vydal v tejto funkcii pochádza z roku 1232.²⁴³ O pravidelnej činnosti tunajšieho hodnoverného miesta však môžeme hovoriť až od 30. rokov 14. storočia. V nasledujúcom období sa potom táto činnosť stávala čoraz intenzívnejšou.

Počet listín, vydaných hodnoverným miestom pri Hronskosvätobeňadickom konvente, ktoré poznáme z tohto obdobia, sa vyvíjal nasledovne:

1230 - 1239: 1

1240 - 1249: 0

1250 - 1259: 0

1260 - 1269: 0

1270 - 1279: 1

1280 - 1289: 1

1290 - 1299: 0

1300 - 1309: 5

1310 - 1319: 1

1320 - 1329: 8

1330 - 1339: 11

1340 - 1349: 22

1350 - 1359: 38

²⁴² MENCL, ref. 8, s. 150 - 155.

²⁴³ CDS I, č. 397, s. 283.

I keď počet zachovaných listín súvisí, prirodzene, aj s ich vekom, nazdávame sa, že uvedené čísla vypovedajú o vývoji hodnoverného miesta v Hronskom Svätom Beňadiku, a tým pádom do istej miery aj o vývoji a význame Hronskosvätobeňadického opátstva.

Už pri vzniku kláštora v Hronskom Svätom Beňadiku bolo cieľom jeho zakladateľa vybudovať bohatú a vplyvnú cirkevnú inštitúciu. Ako dokazuje jeho vývoj v nasledujúcich storočiach, ktorý sme sa tu snažili čo najpodrobnejšie opísať, tento zámer sa naozaj stal skutočnosťou. V čase svojho najväčšieho rozkvetu v prvej polovici 14. storočia bol Hronskosvätobeňadický kláštor skutočne jednou z najvýznamnejších cirkevných inštitúcií v Uhorskom kráľovstve a dôležitú úlohu zohrával aj v rámci benediktínskeho rádu. Jeho opáti boli osobnosťami, uznávanými v najvyšších cirkevných a politických kruhoch. O jeho význame napokon vypovedá aj všestranne rozvinutá činnosť hodnoverného miesta pri Hronskosvätobeňadickom konvente, ako aj veľkolepý plán prestavby tunajšieho románskeho kostola v gotickom slohu, ktorá sa začala za pôsobenia opáta Siegfrieda. Otázkou však zostáva, aký bol duchovný život v tomto kláštore a či rozkvet, o ktorom sme hovorili a ktorý so sebou prinášal aj honbu za majetkami a politickým vplyvom, nemal za následok vzdialenie sa od pôvodných ideálov sv. Benedikta.

2.2 Majetkové pomery

2.2.1 Majetky kláštora

Pre obdobie 13. a prvej polovice 14. storočia sa v porovnaní s predchádzajúcim obdobím zachovalo omnoho viac prameňov. Ide o listiny, z ktorých sa dozvedáme o nových majetkoch, ktoré opátstvo získalo, ďalej o rôznych dohodách, týkajúcich sa najmä prenájmu, ale predovšetkým o majetkových sporoch, ktorých v tomto období takisto pribudlo. V súvislosti s ohrozením kláštorných majetkov a niekedy aj so snahou svoje majetky rozšíriť na úkor iných došlo k sfalšovaniu viacerých listín, o ktorých sme už hovorili v kapitole, týkajúcej sa majetkov v rokoch 1075 - 1209. Ide predovšetkým o interpolovanie zakladacej listiny z roku 1075. Predpokladáme, že s touto interpoláciou súvisí aj vznik ďalších troch fálz - sťažností opátstva proti ostrihomskému arcibiskupovi z rokov 1276, 1277 a 1312, ako aj sfalšovanie listiny, týkajúcej sa mýta v Aranyosi¹⁶¹, ktorá sa hlási do roku 1256. V tomto období bola tiež sfalšovaná listina, týkajúca sa Bratky¹⁶⁹, z roku 1156.

Väčšina listín, s ktorými sme v rámci tejto kapitoly pracovali, je publikovaná v pramenných edíciách. Z literatúry treba opäť spomenúť predovšetkým práce F. Knauza a L. Jucka.

K novým majetkom, ktoré opátstvo v tomto období získalo, patria Buzice, ležiace na rieke Žitava, ktoré mu vo svojom testamente okolo roku 1225 zanechal istý Mochuna. Majetok, ktorý tu kláštor dostal, tvorili dve poplužia pôdy, 8 kusov dobytky a dvaja poddaní - Martin so svojím synom.²⁴⁴

Roku 1226 získal kláštor písomný doklad o tom, že mu patrí tretina mýta vo Voznici.²⁴⁵ Opátstvo si na ňu síce robilo nárok už predtým, či ho však naozaj malo, je prinajmenšom pochybné. V uvedenom roku došlo k sporu o túto časť mýta s tekovskými hradnými jobagiónmi, ktorý sa skončil dohodou. (porov. s. 33) Na základe nej pripadol tento príjem Hronskosvätobeňadickému kláštoru, od tohto roku teda môžeme s istotou hovoriť, že tretina mýta vo Voznici patrila k majetkom kláštora.

Najneskôr od roku 1228 vlastnilo opátstvo aj 80 jutár pôdy v Dolných

²⁴⁴ CDS I, s. 226, č. 312.

²⁴⁵ CDS I, s. 231, č. 319.

Obdokovciach²⁴⁶ (porov. s. 62).

Roku 1234 získal kláštor nových poddaných v Slepčanoch. Boli nimi desiat kráľovskí servienti, ktorí sa na základe vlastného rozhodnutia so súhlasom kráľa pripojili k poddaným opátstva. Kláštoru mala pripadnúť aj ich pôda v prípade, že by oni alebo ich potomkovia zomreli bez dedičov. Listina obsahuje aj metáciu tohto pozemku, ktorá však bola pred rokom 1355 sfalšovaná. V tomto roku došlo k sporu medzi dvoma inými držiteľmi majetkových častok v Slepčanoch a pri tej príležitosti bola predložená aj (pravdepodobne krátko predtým sfalšovaná) listina z roku 1234. Ďalšie informácie o tomto spore nám však chýbajú a keďže majetkové pomery v Slepčanoch boli veľmi zložité, nedá sa posúdiť, či boli v novej metácii hranice tohto majetku zmenené alebo len podrobnejšie opísané.²⁴⁷

Roku 1237 už mal Hronskosvätobeňadický kláštor písomný doklad aj na tretinu mýta v Hliníku a Žiari nad Hronom.²⁴⁸ Hoci nie je vylúčené, že ho mal aj predtým, v zachovaných prameňoch nie je o takomto dokumente žiadna zmienka, a tak si môžeme byť istí, že opátstvo tieto príjmy vlastnilo, až od uvedeného roku 1237. (Porov. s. 33)

Roku 1246 daroval tekovský župan na príkaz kráľa opátstvu kúriu pri moste v Starom Tekove so všetkým príslušenstvom.²⁴⁹ Táto kúria mala slúžiť pre potreby vyberačov mýta, ktoré sa pri moste v Starom Tekove vyberalo a z ktorého patrila kláštoru jedna tretina. V blízkosti tejto kúrie kúpilo opátstvo roku 1270 mlyn so štyrmi pármí kameňov od tekovského mešťana *Hercha*.²⁵⁰ Listinu, týkajúcu sa tejto kúpy, potvrdil už roku 1272 kráľ Štefan V.²⁵¹ a o sedem rokov neskôr Ladislav IV.²⁵² Kráľ Ladislav navyše oslobodil opáta a jeho poddaných od akýchkoľvek daní z tohto majetku. Opát si zrejme vyžiadal tieto potvrdenia pre nezhody, ktoré mal s tekovským županom.

Roku 1251 sa dozvedáme o existencii majetku *Machkazormy*, ktorý sa pravdepodobne vyčlenil z chotára Tlmáč alebo Rybníka, a ktorého prevažná časť patrila Hronskosvätobeňadickému opátstvu.²⁵³

Dedina Opatovce¹³⁵ sa spomína roku 1253. Vznikla na majetku kláštora v Šúšolí,

²⁴⁶ CDS I, s. 245 - 246, č. 340.

²⁴⁷ CDS I, s. 317, č. 437. MARSINA, ref. 7, s. 81 - 82.

²⁴⁸ MES I, s. 323 - 324, č. 401.

²⁴⁹ CDS I II, s. 163, č. 234.

²⁵⁰ MES I, s. 583 - 584, č. 752.

²⁵¹ MES I, s. 601 - 602, č. 775.

²⁵² MES II, s. 114 - 115, č. 85.

²⁵³ CDS I II, s. 265 - 266, č. 380.

ktorý bol dovtedy pravdepodobne neosídlený. (porov. s. 31)²⁵⁴

V tej istej listine sa hovorí aj o majetku kláštora pod hradom Šášov z jeho východnej strany. Roku 1253 sa oň opátstvo sporilo s majiteľmi Šášova.²⁵⁵ Keďže o tomto majetku sa zachovala iba táto jediná zmienka, nič bližšie o ňom nevieme a nedokážeme ani s určitosťou povedať, či naňho malo opátstvo skutočne nárok. Je však pravdepodobné, že aj v nasledujúcom období zostalo súčasťou šášovského panstva.

Ďalším majetkom, ktorý opátstvo zrejme získalo v období rokov 1210 - 1355, je Pitelová (*Kiszew - Pecheny*). O tom, že tu mal Hronskosvätobeňadický kláštor majetkové práva, sa dozvedáme z listiny z roku 1264, ktorá obsahovala aj metáciu tohto majetku. Text tejto listiny sa však, žiaľ, nezachoval, poznáme ju iba z krátkeho regestu G. Fejéra.²⁵⁶

Dve poplužia pôdy a háj v *Sul'anoch¹⁸⁰, kde mal svoju majetkovú časť už predtým, získal kláštor roku 1265 na základe testamentu sublektora Nitrianskej kapituly magistra Brikcia.²⁵⁷

Majetkovú časť v dedine Barbata²⁵⁸ daroval kláštoru roku 1269 komes Dionýz, syn Bekeho.²⁵⁹

Pravdepodobne roku 1270 získalo opátstvo majetok *Henovce²⁶⁰, a to na základe testamentu komesa Bodova, syna Alexandra, ktorý spísomnila Nitrianska kapitula.²⁶¹ Túto donáciu potvrdil roku 1272 kráľ Štefan V.²⁶² a roku 1330 Nitrianska kapitula²⁶³.

Roku 1275 sa dozvedáme o majetku kláštora, zvanom *Zengeu*²⁶⁴, nevieme však kedy a akým spôsobom ho získal. Roku 1339 bola vykonaná reambulácia majetkovej časti, patriacej kláštoru, a to so súhlasom všetkých jej susedov. Okrem toho bola kláštoru vrátená aj časť, ktorú predtým neprávom obsadil istý Pobor (porov. s. 72).²⁶⁵

Roku 1285 sa spomína majetok kláštora *Rosincz*, nič bližšie však o tomto majetku nevieme. Poznáme ho iba z krátkeho regestu G. Fejéra, v ktorom sa hovorí iba toľko, že

²⁵⁴ CDSI II, s. 302 - 303, č. 434. JUCK, ref. 6, s. 133 - 134.

²⁵⁵ CDSI II, s. 302 - 303, č. 434.

²⁵⁶ CDH IV/3, s. 256.

²⁵⁷ MES I, s. 522 - 523, č. 681.

²⁵⁸ Zaniknutá dedina v chotári Nového Tekova.

²⁵⁹ MES I, s. 563, č. 725.

²⁶⁰ Názov podľa Vlastivedného slovníka obcí na Slovensku (ref. 88). Dnes chotárna časť Žitavian.

²⁶¹ MES II, č. 487, s. 472 - 473. Donácia sa uskutočnila za vlády Bela IV., časť dátumovej formuly však chýba (*Datum pridie kal. aprilis, Anno gracie Millesimo [...]gesimo. Ecclesie nostre lectore magistro Gregorio existente.*)

²⁶² MES I, č. 779, s. 605.

²⁶³ AO XIV, č. 178, s. 120.

²⁶⁴ Dnes chotárna časť Nového Tekova.

²⁶⁵ CDA III, s. 573 - 574, č. 379.

išlo o metačnú listinu.²⁶⁶

Majetok *Svätý Martin²⁶⁷ zrejme vznikol pri kaplnke sv. Martina v chotári Dvorov nad Žitavou, ktorá sa spomína v zakladacej listine i v pápežskom privilegii z roku 1209. Nevieme však presne, kedy k tomu došlo, vieme len, že osada tu už existovala za vlády kráľa Ladislava IV.²⁶⁸ (porov. s. 57)

Ďalším novým majetkom Hronskosvätobeňadického kláštora v tomto období je Rohožnica²⁶⁹. Túto dedinu získalo opátstvo roku 1292 - dve tretiny mu daroval magister Michal, syn Damu, ktorý tento majetok kúpil roku 1284 od Kumánov Ivana a Kuchmega²⁷⁰, a tretinu magister Ondrej, syn komesa Ondreja, ktorý ju získal od Kumána Ituka.²⁷¹

Koncom 13. storočia sa spomínajú dediny Nádejovo (*Nade*)¹³⁸ a Vidrice¹³⁹, ktoré vznikli na území, patriacom opátstvu, zvanom Šúšolie. Užívali ich mešťania z Banskej Štiavnice, ktorí ich pravdepodobne aj založili, a ktorí za ne platili opátstvu ročný cenús.²⁷²

V dedine Slepčany získalo opátstvo roku 1308 ako záloh na necelý rok majetkovú časťku o rozlohe jedného polužia od Leustachovho syna Michala zo Slepčian.²⁷³ Ten však v dohodnutom termíne svoju majetkovú časťku nevykúpil a roku 1311 sa jej úplne zriekol v prospech kláštora.²⁷⁴

Roku 1310 získalo opátstvo polovicu mlyna s prislúchajúcou pôdou pri Tlmačoch, a to na základe testamentu Vraha, syna Juraja, a donácie jeho brata Pavla, ktorí túto polovicu mlyna zdedili po svojom otcovi.²⁷⁵

Roku 1314 alebo krátko predtým udelil pápež kláštoru štvrtinu desiatkov z Kňazíc⁹⁸, Hronského Svätého Beňadika a Žemliarov.²⁷⁶ Listinu ostrihomského arcibiskupa Tomáša, ktorý túto skutočnosť vzal na vedomie a uvedenú časť desiatkov kláštora prenechal,²⁷⁷ odpísal ostrihomský konvent roku 1340.²⁷⁸ V Kňaziciach, kde opátstvu patrila štvrtina desiatkov už predtým, teda opátstvo vlastnilo už polovicu príjmu z desiatkov.

²⁶⁶ CDH V/3, s. 314.

²⁶⁷ Dnes chotárna časť Dvorov nad Žitavou.

²⁶⁸ JUCK, ref. 6, s. 137 - 138.

²⁶⁹ Dnes miestna časť Nemčian.

²⁷⁰ MES II, s. 179 - 180, č. 159.

²⁷¹ MES II, s. 333 - 334, č. 333.

²⁷² MES II, s. 477, č. 492. JUCK, ref. 6, s. 134.

²⁷³ RDSI I, s. 262, č. 576.

²⁷⁴ RDSI I, s. 370 - 371, č. 871.

²⁷⁵ RDSI I, s. 333 - 334, č. 769.

²⁷⁶ RDSI I, s. 511, č. 1200.

²⁷⁷ RDSI I, s. 511, č. 1201.

²⁷⁸ AO XXIV, č. 4.

Svoju majetkovú čiastku v dedine Zovoy²⁹⁵ daroval Hronskosvätobeňadickému kláštoru gorjanský farár Mikuláš, syn Čenka zo Zovoy, niekedy pred rokom 1326. V uvedenom roku svoju donáciu opätovne potvrdil.²⁷⁹

Roku 1327 sa spomína majetok kláštora *Kesekun* v Čongrádskej župe, nie je však isté, či tento majetok opátstvu pôvodne patril, alebo si ho privlastnilo až na základe interpolácie zakladacej listiny.

S interpoláciou zakladacej listiny súvisí aj vznik ďalších troch fálz, hlásiacich sa do rokov 1276, 1277 a 1312. (porov. s. 28) Pomocou týchto troch listín sa opátstvo zrejme pokúsilo pričleniť k svojmu územiu aj majetok Čajkov. Táto dedina sa prvýkrát spomína práve v listine, hlásiacej sa do roku 1276. Z roku 1283 však máme informáciu, že patrila ostrihomskému arcibiskupovi.²⁸⁰

Od roku 1327, alebo krátko pred ním, už môžeme s istotou tvrdiť, že opátstvo malo majetok vo Volkovciach. V tomto roku uzavrel opát s Pavlom Literátom z Volkoviec dohodu, ktorá bola výsledkom predchádzajúceho sporu. (porov. s. 26) Na základe tejto dohody opát potvrdil darovanie jednej celej usadlosti vo Volkovciach Pavlovi Literátovi a jeho bratom, s tým, že budú opátstvu slúžiť rovnako ako iní predialisti. Okrem toho ich poveril tým, aby na majetok opátstva, ktorý medzičasom spustol, priviedli nových ľudí. Po uplynutí desaťročnej lehoty mali z tohto majetku každoročne odvádzať kláštoru 12 penz viedenských denárov.²⁸¹

Roku 1335 sa prvýkrát spomína Vieska²⁸², ktorá sa vyčlenila z chotára Opatoviec¹³⁵. Uvádza sa ako Malé Opatovce, neskôr sa nazývala aj *Mindszent* podľa farského kostola Všetkých svätých. Tento kostol sa nachádza v pápežskom desiatkovom registri z roku 1332.²⁸³

Majetky Sklené Teplice, Teplá¹⁴⁰ a Kaltrín¹⁴¹ v Šúšolí sa spomínajú roku 1340 v súvislosti so sporom so šášovským kastelánom.

Lehôtka pod Brehmi, ďalší majetok, ležiaci na území, zvanom Šúšolie, ktorý sa pravdepodobne vyčlenil z pôvodného chotára Opatoviec¹³⁵, sa spomína až roku 1352, v súvislosti so sporom s vtedajším šášovským kastelánom.

Roku 1354 kúpilo opátstvo dve mlynské kolesá na rieke Hron od novobanského

²⁷⁹ AO X, č. 205.

²⁸⁰ GYÖRFFY, ref. 74, s. 437.

²⁸¹ MES III, s. 106 - 108, č. 168.

²⁸² Dnes časť Žiaru nad Hronom.

²⁸³ JUCK, ref. 6, s. 134.

mešťana Mikuláša, syna Tomáša, a tiež dom iného novobanského mešťana Mikuláša, syna Marsilia.²⁸⁴

Majetok Žemliare sa spomína roku 1328, kedy bola vykonaná obchôdzka jeho hraníc a kráľ opätovne potvrdil ich darovanie kláštora.²⁸⁵

Majetok Šarovce sa spomína roku 1292 ako zem kuchárov, ktorá sa však po vymretí ich rodov vrátila do rúk opáta. Ten ju v uvedenom roku daroval za preukázané služby Chotovovi a jeho bratom komesovi Michalovi a Jurajovi, ktorých súčasne prijal medzi zemianskych bojovníkov kláštora.²⁸⁶

Majetok *Kokoth*⁸³ sa spomína roku 1268.²⁸⁷ V predchádzajúcom období tu zrejme kláštora chýbali poddaní, ktorí by ho obrábali, a preto sa opát rozhodol udeliť tento majetok za ročný poplatok istému Šimonovi, jobagiónovi Ostrihomského hradu. Ten získal kúriu, jedno poplužie pôdy a právo rybolovu a na tomto majetku mohol usadzovať ďalších hostí. Mohol tiež odkázať tento majetok s uvedenými právami komu chcel. Hodnoverný odpis tejto listiny vyhotovil na žiadosť opáta roku 1336 Zoborský konvent.²⁸⁸

V chotári Tesárov nad Žitavou⁷⁸ prenajalo opátstvo podľa listiny Nitrianskej kapituly z roku 1314 tristo popluží pôdy Petrovmu synovi Petrovi z Plášťoviec, ktorý vlastnil majetkovú časťku v susedných Mlyňanoch. Spomínaný Peter mal každoročne platiť kláštora 33 penz denárov. Okrem toho mali Petrovi poddaní z Mlynian, obrábajúci tento pozemok, odovzdávať kláštora každý rok dávky v naturáliách.²⁸⁹

O majetku kláštora v Tajnej sa dozvedáme z listiny Nitrianskej kapituly z roku 1327. Pred týmto rokom mali časť majetku kláštora v prenájme komes Jakub, synovia Ondreja, syna *Waroua*, a synovia Lukáša a ďalšiu časť *Beke* a jeho príbuzní. V uvedenom roku 1327 prenajal opát Ladislav prvú zo spomínaných častí už len komesovi Jakubovi a zároveň obnovil aj staršiu dohodu o prenájme druhej časti s *Bekeom* a jeho príbuznými. Dávky za prenájom vyberalo opátstvo v naturáliách.²⁹⁰ Opátstvo zrejme prenajímalo tento

²⁸⁴ CDA VI, s. 226, č. 143.

²⁸⁵ AO XII, č. 459, s. 246.

²⁸⁶ MES II, č. 334, s. 334 - 335. JUCK, ref. 6, s. 142.

²⁸⁷ MES I, s. 561 - 562, č. 723.

²⁸⁸ AO XX, s. 206, č. 239.

²⁸⁹ RDSI I, č. 1183, 1184, s. 504 - 505.

²⁹⁰ AO XI, č. 408, s. 193.

svoj majetok až do roku 1333, kedy ho v prítomnosti kráľovho povereníka a hodnoverného svedka Nitrianskej kapituly prevzalo späť do svojich rúk.²⁹¹

Podľa listiny Nitrianskej kapituly z roku 1329 prenajalo opátstvo majetok Rohožnica²⁷⁰ Filipovi, synovi Berzovho syna Mikuláša z Vozokian²⁹², ktorý mal ako nájomné odovzdávať časť úrody a ďalšie naturálie. Lesy a lúky, patriace k tomuto majetku, zostali naďalej v držbe kláštora. Spomínaný Filip, syn Mikuláša, sa ďalej zaviazal, že bude prenajatý pozemok obrábať, alebo ak ho obrábať nebude, aj tak zaplatí príslušnú dávku.²⁹³

Majetky Bešeňov a *Svätý Martin²⁶⁸ v blízkosti Dvorov nad Žitavou boli za vlády Ladislava IV. zničené synmi komesa Michala a ich spoločníkmi.²⁹⁴ Roku 1330 ich opátstvo dalo do užívania jeleneckému a oponickému podkastelánovi komesovi Štefanovi na 10 rokov s tým, že jeho povinnosťou bolo tieto majetky osídliť. Po uplynutí 10 rokov ich však musel vrátiť kláštoru bez nároku ďalej zasahovať do života ich obyvateľov.²⁹⁵

O majetku Balvany⁸¹ sa dozvedáme z listiny Nitrianskej kapituly z roku 1331, podľa ktorej tu v tom čase opátstvo vlastnilo 4 poplužia pôdy. Tento majetok bol neobývaný, a tak ho opát na dva roky prenajal jeleneckému kastelánovi Pavlovi, zvanému Maďar, s tým, že pôdu budú obrábať jeho poddaní z Tekovskej Novej Vsi²⁹⁶. Za užívanie tohto majetku mal spomínaný Pavol zaplatiť každý rok tri hrivny denárov.²⁹⁷ Už roku 1335 však musel jelenecký kastelán napomínať svojich poddaných, ktorí zrejme z vlastnej svojvôle túto dohodu nerešpektovali, aby uvedený poplatok kláštoru platili.²⁹⁸ Krátko na to zakázal hronskosvätobeňadický opát užívanie svojho majetku poddaným z okolitých sídel, okrem iných aj z Tekovskej Novej Vsi.²⁹⁹ A ešte v tom istom roku nariadil jelenecký kastelán svojim poddaným z Tekovskej Novej Vsi, aby kláštorný majetok užívali jedine so súhlasom opáta a nezanedbávali platenie dohodnutej sumy.³⁰⁰

Roku 1338 prenajal Hronskosvätobeňadický kláštor svoju majetkovú časťku v Šarovciach⁷⁹ na desať rokov Mikulášovi, synovi komesa Ivanku z týchže Šaroviec, za 6 penz denárov ročne. Podmienkou bolo, že spomínaný Mikuláš nebude vo väčšom rozsahu

²⁹¹ AO XV, č. 353, 356, s. 161, 162.

²⁹² Pravdepodobne dnešné Veľké / Malé Vozokany, v susedstve Nemčian.

²⁹³ AO XIII, č. 457, s. 280.

²⁹⁴ JUCK, ref. 6, s. 136.

²⁹⁵ AO XIV, č. 413, s. 253 – 254.

²⁹⁶ Dnes miestna časť Novej Dediny.

²⁹⁷ AO XV, č. 67, s. 38 – 39.

²⁹⁸ AO XIX, s. 222, č. 494.

²⁹⁹ AO XIX, s. 246, č. 550.

³⁰⁰ AO XIX, s. 258, č. 573.

ťážiť drevo z lesa, ktorý k tejto majetkovej čiastke (i keď pravdepodobne až od rokov 1324 - 1327) patrila.³⁰¹

O majetku Bratka¹⁶⁹ sa hovorí v listine palatína Viliama Drugeta z roku 1341. V tom čase ho opátstvo pravdepodobne prenajímalo Tomášovi z Bratky a jeho synovi Jánovi.³⁰²

Roku 1343 prenajalo opátstvo svoju majetkovú čiastku v Trávnici na desať rokov Ladislavovi a Tomášovi, synom Tomáša z Trávnice, ktorí za ňu mali každoročne platiť 3 penzy viedenských denárov.³⁰³ Roku 1354 uzavrel kláštor so spomínanými nájomníkmi novú dohodu o prenájme na ďalších desať rokov za rovnakých podmienok.³⁰⁴ Títo nájomcovia svoje záväzky poctivo plnili, ako to vyplýva aj z listiny Hronskosvätobeňadického konventu z roku 1361, v ktorej sa hovorí, že magister Tomáš, syn Tomáša z Trávnice, vyplatil kláštoru určenú sumu v práve prebiehajúcim aj v predchádzajúcich troch rokoch.³⁰⁵

Roku 1343 prenajalo opátstvo svoju majetkovú čiastku v *Zengeu*²⁶⁵ na 6 rokov mešťanom zo *Štvrtka³⁰⁶, ktorí za ňu mali ročne platiť 15 penz viedenských denárov a naturálnu dávku.³⁰⁷ Práve roku 1343, krátko pred uzavretím tejto dohody, ukončilo opátstvo spor so spomínanými mešťanmi, ktorý sa pravdepodobne týkal tej istej majetkovej čiastky.³⁰⁸

Roku 1344 prenajalo opátstvo majetok *Sul'any¹⁸⁰ na 6 rokov *Senteovi* zo Starého Tekova, služobníkovi magistra Hypolita z Kremnice. Spomínaný *Sente* mal kláštoru každoročne platiť dve hrivny viedenských denárov.³⁰⁹ Roku 1348 kráľov povereník v prítomnosti hodnoverného svedka Zoborského konventu zistil, že hranice tohto majetku sú zničené, preto zakázal *Senteovi* ďalej ho užívať.³¹⁰

Ďalším majetkom, ktorý opátstvo roku 1344 prenajalo, boli rybníky, patriace k majetku Csanytelek. Nájomníkmi sa na dva roky stali Egíd, syn Kozmu, Ondrej, zvaný *Fugas*, a jeho syn Juraj a *Hannus*, mäsiar z Pešti.³¹¹

Roku 1345 prenajalo opátstvo mešťanom z Pukanca, pôsobiacim v Novej Bani, a

³⁰¹ MES III, č. 458, s. 318 – 319.

³⁰² AO XXV, s. 322, č. 678.

³⁰³ AO XXVII, č. 93, s. 98.

³⁰⁴ MES IV, č. 92, s. 120.

³⁰⁵ MOL DL 72541.

³⁰⁶ Dnes chotárna časť Nového Tekova.

³⁰⁷ AO XXVII, č. 344, s. 230 - 231.

³⁰⁸ AO XXVII, č. 99, s. 102.

³⁰⁹ MES III, č. 706, s. 536 – 537.

³¹⁰ CDA V, č. 97, s. 206 – 207.

³¹¹ CDA IV, s. 461 - 462, č. 278.

ich spoločníkom za ročný poplatok pozemky, vhodné na postavenie mlynov, na potoku Buková Štiavnica³¹². Spomínaní mešťania si mohli postaviť svoje mlyny kdekoľvek okrem štyroch miest, vyhradených pre potreby kláštora. Od každého mlynského kolesa potom mali ročne platiť jeden fertón a tri vážky striebra.³¹³

Samostatnú dohodu uzavrelo opátstvo v tom čase s Jakubom, služobníkom kráľovského vyberača urbury *Kadoldom*, mešťanom z Pukanca, pôsobiacim v Novej Bani, ktorému prenajalo v poradí jedenásty pozemok, vhodný na postavenie mlyna, od ústia potoka Buková Štiavnica. Aj z tejto informácie vidíme, že takýchto miest muselo byť na Bukovej Štiavnici veľmi veľa.³¹⁴

V poradí šieste miesto na mlyn od ústia Bukovej Štiavnice daroval opát roku 1347 magistrovi Štefanovi, špeciálnemu kráľovskému notárovi, ktorý však tento pozemok predal naspäť opátstvu za 1 hrivnu zlata.³¹⁵

Piate miesto na mlyn od ústia Bukovej Štiavnice prenajalo opátstvo roku 1400 mešťanom z Pukanca Mikulášovi, synovi Ladislava, a Petrovi.³¹⁶

Takéto miesta sa však nenachádzali iba na Bukovej Štiavnici - roku 1345 dalo opátstvo Leonovmu synovi Mikulášovi a Dytelovi, zvanému Moder, do dedičnej držby pozemok, vhodný na postavenie mlyna, na Orovnickom potoku za štvrt' hrivny striebra ročne od každého kolesa.³¹⁷

Z roku 1347 máme ďalší záznam, týkajúci sa banských mlynov na majetku kláštora. Ide o nariadenie kráľa Ľudovíta, aby mešťania z Novej Bane platili kláštoru od každého mlynského kolesa ročne jeden zlatý.³¹⁸ V zmysle tohto nariadenia uzavreli dohodu o výške ročného poplatku aj mešťania z Novej Bane s opátstvom. Ako súčasť tejto dohody bolo tiež komukoľvek z mešťanov umožnené postaviť si za určených podmienok mlyn na majetku kláštora. Mešťania z Novej Bane sa opätovne zaviazali platiť určený poplatok aj v nasledujúcom roku 1348.³¹⁹

Roku 1347 prenajalo opátstvo 40 jutár pôdy v Slepčanoch aj s príslušenstvom

³¹² Dnes pravdepodobne časť Starohutského potoka (KRŠKO, J.: *Hydronymia povodia Hrona*. Banská Bystrica 2008, s. 220.).

³¹³ MES III, s. 565 - 566, č. 745.

³¹⁴ MES III, s. 592 - 593, č. 776.

³¹⁵ AO XXXI, s. 511, č. 998.

³¹⁶ ZsO II/1, s. 88, č. 752.

³¹⁷ MES III, s. 570 - 571, č. 757.

³¹⁸ MES III, s. 617 - 618, č. 810.

³¹⁹ MES III, s. 621 - 622, 658, č. 814, 861.

Jánovi, zvanému *Dgyepes*, z Malých Chraštian³²⁰ na dva roky za 1 hrivnu ročne.³²¹

Zaujímavú dohodu uzavrelo Hronskosvätobeňadické opátstvo s vyšehradským opátstvom sv. Ondreja, s ktorým spoločne vlastnilo majetok Örs¹⁷⁸. K tejto dohode došlo zrejme roku 1348 a na jej základe užíval vyšehradský opát celý spomínaný majetok počas štyroch rokov. Roku 1352 potom odovzdal opäť celý majetok do držby hronskosvätobeňadického opáta, a to na nasledujúce štyri roky, teda do roku 1356.³²²

Majetok Hliník⁸⁷ prenajalo opátstvo na desať rokov šľachticom Komárnanskej župy Michalovi, zvanému Pasar, a jeho synom Ladislavovi a Mikulášovi, ktorí zaň mali ročne platiť dve hrivny a určité množstvo rýb. Prvú dávku vyplátili spomínaní šľachtici v apríli roku 1353.³²³

Jednu usadlosť so všetkým príslušenstvom v dedine Örs¹⁷⁸ prenajalo opátstvo budínskemu mešťanovi menom Albert, ten však nielenže odmietal platiť stanovené poplatky, ale pokúsil sa túto usadlosť roku 1353 bez vedomia opáta predať.³²⁴

Roku 1354 prenajalo opátstvo na štyri roky svoju majetkovú časťku v Tajnej Benediktovi, synovi Jána z Tajnej, Jánovi, synovi Jakuba z Ondrejoviec, a Tomášovi, synovi *Sanku* zo Šaroviec⁷⁹, za 14 penz viedenských denárov ročne.³²⁵

2.2.2 Majetkové spory

Roku 1221 vykonal hronskosvätobeňadický opát cestu k pápežovi, u ktorého sa sťažoval, že **ostrihomský arcibiskup** a jeho služobníci spôsobujú veľké škody na majetku kláštora. Pápež nariadil vyšetrenie a podľa možnosti aj vyriešenie tohto sporu viacerým cirkevným hodnostárom, pôsobiacim v Uhorskom kráľovstve. V listine sa hovorí aj o predchádzajúcom neúspešnom pokuse o urovnanie tohto sporu.³²⁶

K podobnej situácii došlo aj roku 1235, kedy pápež opäť nariadil vyšetrenie sporu medzi hronskosvätobeňadickým opátom a ostrihomským arcibiskupom, a to na základe sťažnosti opáta, že arcibiskup spôsobil škody na ďalšom majetku kláštora a odmieta ich

³²⁰ Dnes miestna časť Beladíc.

³²¹ AO XXXI, č. 362, s. 203.

³²² MES IV, s. 84, č. 54.

³²³ MES IV, č. 64, s. 95.

³²⁴ MES IV, s. 105, č. 75.

³²⁵ CDA VI, s. 241 - 242, č. 157.

³²⁶ CDS I, s. 188 - 189, č. 247.

nahradiť.³²⁷ Výsledok tohto vyšetrovania však v prvom ani v druhom prípade nepoznáme, a tak nevieme, či opáti svojimi sťažnosťami niečo dosiahli.

Roku 1251 sa dozvedáme, že ostrihomský arcibiskup mal svojich poddaných v Rybníku. L. Juck predpokladá, že týchto svojich poddaných usadil neprávom na majetku Hronskosvätobeňadického opátstva, pričom využil neprehľadnú situáciu po tatárskom vpáde.³²⁸ V listine z uvedeného roku 1251, ktorej vydavateľom je ostrihomský arcibiskup, sa však hovorí o v podstate priateľskej dohode, podľa ktorej arcibiskup vracia opátstvu jeho majetok *Machkazormv*, ležiaci medzi Rybníkom a Tlmačmi, a uznáva, že mu tu patria iba tri jutrá, ktoré prenecháva svojim poddaným z Rybníka.³²⁹ O tom, že by mal opát nejaké výhrady voči tomu, že arcibiskup má v Rybníku svojich poddaných, nie je žiadna zmienka ani v tejto listine, a nezachovala sa ani v prameňoch z nasledujúceho obdobia. Zdá sa teda, že opát nemal voči tejto situácii žiadne námietky, čomu nasvedčuje aj fakt, že spomínaná listina z roku 1251 bola vydaná na jeho žiadosť. Predpokladáme preto, že ostrihomský arcibiskup skutočne mohol mať v Rybníku určité majetkové práva.

Nevieme presne, kedy sa začal dlhotrvajúci spor o majetky Kakat⁸³, Dvory nad Žitavou, Tekovské Nemce, Rybník, Čajkov a Tekovská Breznica. Všetky tieto sa spomínajú v pravdepodobne falošných listinách, hlásiacich sa do rokov 1276, 1277 a 1312³³⁰. (Porov. s. 28) Zatiaľčo však predpokladáme, že Tekovské Nemce, Tekovská Breznica a Čajkov opátstvu nepatrili a zrejme práve kvôli nim vznikli aj spomínané falzá, a isté pochybnosti máme aj v prípade majetku Rybník, v prípade majetkov Kakat⁸³ a Dvory nad Žitavou boli nároky opátstva zrejme oprávnené.

Roku 1225 došlo k sporu o 10 popluží zeme v dedine *Sagh*⁹⁰ medzi hronskosvätobeňadickým opátom a **Petrom, synom Juraja**, ktorý podľa opáta týchto 10 popluží neprávom obsadil. Na základe palatínovho rozhodnutia pripadol tento pozemok opátovi potom, ako zložil spolu s ďalšími členmi konventu prísahu, že mu skutočne patrí.³³¹

Roku 1226 (alebo krátko pred ním) rozsudzoval tekovský župan spolu s komesom

³²⁷ CDS I, s. 327, č. 453.

³²⁸ JUCK, ref. 6, s. 128.

³²⁹ CDS I II, s. 265 - 266, č. 380.

³³⁰ MES I, s. 612 - 614, č. 790, 791; MES II, s. 656 - 657, č. 737.

³³¹ CDS I, s. 223, č. 306.

Mikulášom, synom Borka, spor medzi Hronskosvätobeňadickým opátstvom a **tekovskými hradnými jobagiónmi** o tretinu mýta vo Voznici. Keďže ani jedna zo strán nebola schopná predložiť doklad, ktorý by v tomto spore zavážil, sudcovia nariadili súboj. Avšak ešte skôr než k nemu došlo, uzavreli sporné strany dohodu, na základe ktorej tretina mýta vo Voznici pripadla kláštoru.³³² Napriek tomu je však možné, že opát v tomto spore nebol v práve (porov. s. 33).

Do sporu s jobagiónmi Tekovského hradu sa opátstvo dostalo aj roku 1236. Niekoľkí tekovskí hradní jobagióni z *Križian³³³ sa vtedy sťažovali, že opát im neprávom obsadil dve poplužia pôdy v Kozárovciach. Opát a jeho rehoľní bratia však predložením privilégia a prisahou dokázali neoprávnenosť ich nárokov.³³⁴

K ďalšiemu konfliktu s tekovskými hradnými jobagiónmi, ktorí si tentokrát chceli privlastniť majetkovú časť v Tlmačoch, došlo pred rokom 1262. V uvedenom roku však uznali, že tento majetok im nepatrí a vrátili ho opátstvu, čo svojou listinou dosvedčila Nitrianska kapitula.³³⁵

Roku 1228 musel hronskosvätobeňadický opát obhajovať svoje právo na 40 popluží pôdy v Dvoroch nad Žitavou, kde mu jeho poddaní odmietali poslušnosť. V tomto prípade však jednoducho predložil privilégium, v ktorom bol tento majetok uvedený (pravdepodobne zakladaciu listinu) a neposlušní poddaní sa museli k nemu vrátiť. Za trest každému z nich oholili polovicu hlavy.³³⁶

S **nitrianskym biskupom** sa opátstvo sporilo roku 1228 o majetkové časti vo Vozokanoch³³⁷ a v Dolných Obdokovciach.³³⁸ Ani o jednom z týchto majetkov nemáme žiadne doklady z predchádzajúceho obdobia a v uvedenom roku ich nemal ani hronskosvätobeňadický opát, preto je otázne, či mohli kláštoru patriť. Keďže však dôkazy chýbali aj nitrianskemu biskupovi, spor sa skončil dohodou, na základe ktorej získal nitriansky biskup jedno poplužie pôdy vo Vozokanoch a Hronskosvätobeňadický kláštor 80 jutár zeme v Dolných Obdokovciach.

³³² CDS I, s. 231, č. 319.

³³³ Zaniknutá dedina v blízkosti Starého Tekova.

³³⁴ CDS I, s. 15, č. 19.

³³⁵ MES I, s. 473, č. 617.

³³⁶ CDS I, s. 243 - 244, č. 337.

³³⁷ Pravdepodobne dnešné Veľké / Malé Vozokany, v susedstve Nemčian.

³³⁸ CDS I, s. 245 - 246, č. 340.

So **zvolenským županom** sa hronskosvätobeňadický opát dostal do konfliktu roku 1237 - išlo o tretinu mýta vo Voznici, Hliníku a Žiari nad Hronom.³³⁹ V uvedenom roku sa opát sťažoval u kráľa, že zvolenský župan si tieto príjmy, patriace kláštoru, neprávom privlastnil. A hoci v listine, ktorá o tomto spore hovorí, nie je ani zmienka o tom, že by opát svoje tvrdenie podložil nejakými písomnými dokladmi, kráľ sa priklonil na jeho stranu. (Porov. s. 33)

Roku 1239 došlo k sporu medzi Hronskosvätobeňadickým opátstvom a **Ondrejom, synom Oltumana z Wagkuz**, o majetkovú časťku v Santove⁸⁵ s rozlohou približne 60 - 70 jutár, ktorá bola ohraničená starou priekopou.³⁴⁰ Opát predložil ako dôkaz privilégium, ktoré na tento majetok mal, pravdepodobne išlo o zakladaciu listinu. Keďže však v tomto privilégiu nebola uvedená metácia, bola potrebná aj prísaha štyroch zo susedov, že spomínaná majetková časťka skutočne patrí opátovi tak, ako je ohraničená. Týmto opát obhájal svoje majetkové práva v Santove.

Prvý z viacerých sporov s **majiteľmi hradu Šášov a ich kastelánmi**, sa týkal majetku Opatovce¹³⁵, ktorý bol pravdepodobne totožný s majetkovou časťou kláštora na území, zvanom Šúšolie (porov. s. 31), a tiež majetku, ležiaceho z východnej strany pod hradom Šášov. Z listiny z roku 1253³⁴¹ sa dozvedáme, že tieto majetky obsadili vtedajší majitelia hradu Šášov komes Vincent a komes Peter. Na základe kráľovho rozkazu však boli Opatovce vrátené kláštoru a za druhý spomínaný majetok mali komes Vincent a komes Peter ponúknuť náhradu, ktorá by tomuto majetku zodpovedala. V opačnom prípade mal takisto pripadnúť opátstvu.

O ďalšom spore so šášovským panstvom o majetky Opatovce a Vieska²⁸³ sa dozvedáme roku 1335, kedy kráľ prostredníctvom svojho povereníka zakázal poddaným z Ladomera³⁴² užívať tieto majetky.³⁴³

O cenzus z majetkov Nádejovo¹³⁸, Vidrice¹³⁹, Sklené Teplice, Teplá¹⁴⁰ a Kaltrín¹⁴¹ sa

³³⁹ MES I, s. 323 - 324, č. 401.

³⁴⁰ CDSI II, s. 44 - 45, č. 63. Podľa Gy. Gyorffyho (I, s. 438) ide o falzum zo 14. storočia. R. Marsina (CDSI II) predpokladá, že listina môže pochádzať z obdobia vlády Ladislava IV. (1272 - 1290), pričom pisár napodobnil písmo údajného vyhotovovateľa, tento svoj predpoklad však ničím nezdôvodňuje. Z formálnej ani obsahovej stránky podľa nášho názoru nie je dôvod pokladať túto listinu za falzum.

³⁴¹ CDSI II, s. 302 - 303, č. 434.

³⁴² Dnes časť Ladomerskej Viesky.

³⁴³ MES III, s. 254, č. 375.

hronskosvätobeňadický opát sporil so šášovským kastelánom roku 1340. Roku 1344 sa už v listinách Nitrianskej kapituly a Zoborského konventu hovorí, že šášovský podkastelán Blažej obsadil majetky kláštora Vidrice, Kaltrín a Nádejovo.³⁴⁴

Roku 1340 sa z listiny Zoborského konventu dozvedáme aj o škodách, ktoré spôsobil šášovský kastelán na majetku (Horné) Opatovce^{135 345}.

O ďalších nezhodách sa dozvedáme z kráľovskej listiny z roku 1352, kedy sa hronskosvätobeňadický opát sťažoval, že šášovský kastelán Ladislav, syn Zoboňu, obmedzuje jeho poddaných z Viesky²⁸³, Opatoviec a Lehôtky pod Brehmi pri rybolove a využívaní lesov. Kráľ spomínanému kastelánovi takéto konanie zakázal.³⁴⁶ Už o štyri roky neskôr sa však opát opäť sťažoval na šášovského kastelána, ktorého poddaní z Ladomera³⁴³ spôsobili rozsiahle škody na majetku Opatovce.³⁴⁷

V rokoch 1270 - 1272, teda už krátko potom, ako opátstvo kúpilo mlyn v blízkosti svojej kúrie v Starom Tekove, sa dozvedáme, že táto kúria a mlyn boli v tom čase v rukách **tekovského župana Dionýza**, a to z listiny kráľa Štefana V., ktorou nariadil spomínanému županovi ich vrátenie kláštora.³⁴⁸ Tekovský župan však vrátil kláštora jeho majetok v Starom Tekove, ako aj majetky *Sul'any¹⁸⁰, a *Zengeu*²⁶⁵, o ktorých tvrdil, že ich neprávom obsadil jeho predchodca *Preuslinus*, až roku 1275.³⁴⁹ Zrejme však ani potom nezostali v držbe kláštora dlho, už z rokov 1290 - 1292 totiž pochádza ďalšie nariadenie kráľa tekovskému županovi, aby opátstvu vrátil mlyn v Starom Tekove, ktorý obsadil jeho úradník a hostia zo Starého Tekova.³⁵⁰

Ďalším, kto neoprávnene obsadil majetok Hronskosvätobeňadického kláštora, bol **budínsky kastelán**. Išlo o vinice v chotári dediny Örs¹⁷⁸, ktoré mu kráľ roku 1309 prikázal vrátiť kláštora a zároveň mu zakázal vyberať za tento majetok akékoľvek poplatky.³⁵¹

Pred rokom 1324 si ďalší príjem kláštora, a to tretinu mýta v Starom Tekove, zrejme privlastnil **levický kastelán magister Imrich**, ktorému kráľ v uvedenom roku

³⁴⁴ MES III, s. 540, 541, č. 711, 713.

³⁴⁵ AO XXIV, s. 287, č. 635.

³⁴⁶ MES IV, č. 52, s. 82.

³⁴⁷ KNAUZ, ref. 2, s. 191.

³⁴⁸ MES I, s. 602, č. 776.

³⁴⁹ MES II, s. 54 - 55, č. 40.

³⁵⁰ MES II, s. 263 - 264, č. 248.

³⁵¹ RDSI I, s. 304 - 305, č. 690.

nariadil vrátiť toto mýto a chrániť aj ostatné majetky kláštora pred uzurpátormi.³⁵² O tom, či levický kastelán tento príkaz poslúchol, síce nemáme žiadne konkrétne informácie, predpokladáme však, že nie, a to na základe palatínovej listiny z roku 1335, ktorou bol opát opätovne uvedený do držby tohto príjmu.³⁵³

Levický kastelán Imrich obsadil aj majetok opátstva v Kozárovciach. Po jeho smrti ho využívali poddaní zo Zovoy²⁹⁵, ktorým užívanie kláštorného majetku zakázal roku 1335 kráľov povereník.³⁵⁴ Spor o Kozárovce, v ktorom sa novým protivníkom Hronskosvätobeňadického kláštora stal **tekovský župan magister Tetős**, syn nebohého magistra Imricha, však pokračoval. Ešte v tom istom roku 1335 ho rozsúdil palatín Viliam Druget v prospech tekovského župana, ktorý zložil prísahu, že sporná majetková čiastka v Kozárovciach mu skutočne patrí.³⁵⁵

Levický kastelán Imrich pripravil roku 1344 opátstvo aj o príjmy z mýta vo Voznici a Hliníku nad Hronom, keď mýto z Voznice svojvoľne presunul do Žarnovice a mýto z Hliníka nad Hronom do Ladomera³⁴³. Opát proti tomu protestoval a prípad bol vyšetrený kráľovými povereníkmi v prítomnosti hodnoverných svedkov Zoborského konventu, Ostrihomskej a Nitrianskej kapituly.³⁵⁶ Opátstvo však tento príjem späť nezískalo.³⁵⁷

Roku 1326 sa hronskosvätobeňadický opát dostal do konfliktu s **magistrom Pavlom z Pusztaszer a jeho bratom komesom Pousom**, keď mala byť vykonaná obchôdzka a obnovenie hraníc majetku Csanytelek. (porov. s. 34)

O tom, že títo dvaja bratia nenechali majetok opáta v Csanyteleku na pokoji ani v nasledujúcom období, svedčí listina Budínskej kapituly z roku 1334³⁵⁸. Podľa nej kráľov povereník zakázal poddaným komesa Pousu užívať čokoľvek, čo patrilo k opátskemu majetku Csanytelek, avšak, ako sa v listine ďalej hovorí, títo poddaní napriek zákazu už krátko po ňom opäť chytali ryby v rybníkoch, patriacich kláštoru.

Na komesa Pousu sa opát sťažoval aj roku 1338, tentokrát pre obsadenie majetku Alpár⁸⁹. Dvorský sudca dal túto záležitosť vyšetriť a toto vyšetrovanie potvrdilo opátove

³⁵² MES III, s. 41 - 42, č. 75.

³⁵³ AO XIX, s. 141, č. 309.

³⁵⁴ MES III, s. 254, č. 375.

³⁵⁵ AO XIX, č. 308, s. 141.

³⁵⁶ MES III, č. 712, 718, 728, s. 540 - 541, 546 - 547, 552 - 553.

³⁵⁷ JUCK, ref. 6, s. 150.

³⁵⁸ CDA III, s. 123, č. 89.

slová.³⁵⁹ Roku 1341 bola vykonaná reambulácia tohto majetku a opát bol uvedený do jeho držby. Komes Pousa následne uznal majetkové práva kláštora, a tým bol tento spor ukončený.³⁶⁰

Roku 1327 vystúpil hronskosvätobeňadický opát pred čongrádskym podžupanom a služnými proti tomu, aby **Juraj z Tees**³⁶¹ užíval majetok kláštora v Čongrádskej župe, zvaný *Kesekun*.³⁶² Tento majetok sa podľa dorzálnnej poznámky z 15. storočia nachádzal medzi dedinami *Saag*⁹⁰ a *Alpár*⁸⁹, N. Knausz predpokladá, že to bolo na niekdajšom území majetku *Saag*, ohraničenom metáciou v zakladacej listine.³⁶³ My však vieme, že táto metácia v zakladacej listine pôvodne nebola, vznikla pravdepodobne práve v čase, keď došlo k tomuto sporu. Nedá sa však povedať, čo bolo v tomto prípade príčinou a čo následkom, teda či spomínaný Juraj skutočne obsadil majetok kláštora, a preto opát pokladal za potrebné doplniť do zakladacej listiny presnú metáciu, alebo či sa opát rozhodol pomocou tejto metácie obsadiť spomínaný majetok a následne neprávom napadol Juraja z *Tees*.

K ďalšiemu majetkovému sporu došlo roku 1331, kedy sa hronskosvätobeňadický opát sťažoval pred kráľom, že časť chotára Kozároviec obsadil **komes Peter, brat Borsa z Plášťoviec**, a pripojil ju k svojmu majetku v Nemčiňanoch, a to ešte za čias Matúša Čáka Trenčianskeho. Kráľ nariadil vrátenie pozemku kláštora a obnovenie jeho hraníc, ktoré sa uskutočnilo v prítomnosti majiteľov susedných majetkov.³⁶⁴ Napriek tomu však spor pokračoval - roku 1333 túto záležitosť vyšetroval kráľov povereník v prítomnosti hodnoverného svedka Ostrihomskej kapituly. Títo na základe výpovedí šľachticov a iných ľudí z Tekovskej župy zistili, že opátstvo je v práve a komes Peter skutočne zničil hranicu medzi Kozárovcami a Nemčiňanmi a obsadil časť kláštorného majetku.³⁶⁵ To isté zistil aj ďalší kráľov povereník, ktorý záležitosť opätovne vyšetroval asi o týždeň neskôr v prítomnosti hodnoverného svedka Zoborského konventu.³⁶⁶ Roku 1335 bol síce komes Peter už mŕtvy, no obsadenú majetkovú čiastku stále užívali poddaní z Nemčinian, a to pod

³⁵⁹ MES III, s. 304 - 305, č. 441.

³⁶⁰ AO XXV, s. 398 - 399, č. 826.

³⁶¹ Dnes Magyartés v Čongrádskej župe.

³⁶² AO XI, s. 223, č. 475.

³⁶³ KNAUZ, ref. 2, s. 240.

³⁶⁴ MES III, s. 192 - 193, č. 283 - 284.

³⁶⁵ AO XVII, s. 182, č. 407; MES III, s. 230 - 231, č. 345.

³⁶⁶ AO XVII, s. 186, č. 417. MES III, s. 231 - 232, č. 346.

záštitou **revišt'ského kastelána bána Pavla a jeho podkastelána Michala**.³⁶⁷ Roku 1338 sa uskutočnilo ďalšie vyšetrovanie, na ktorom sa zúčastnili až traja kráľovi povereníci a traja hodnoverní svedkovia. Aj tentokrát sa potvrdilo, že právo je na strane opáta.³⁶⁸ Avšak o tom, či sa mu obsadenú majetkovú časť podarilo získať späť, informácie nemáme.

Ďalší spor, ku ktorému došlo roku 1352, sa týkal majetku Rohožnica²⁷⁰. Z listiny Zoborského konventu z roku 1352 sa dozvedáme, že Rohožnicu neprávom obsadil **Juraj, syn Borsovoho brata Petra z Nemčinian**. Užívanie tohto majetku mu v uvedenom roku zakázal kráľov povereník v prítomnosti hodnoverného svedka Zoborského konventu.³⁶⁹ Napriek tomuto zákazu spomínaný Juraj roku 1353 zničil hranicu medzi Nemčiňanmi a Rohožnicou a časť kláštorného majetku pripojil k svojej majetkovej časti v Nemčiňanoch.³⁷⁰

Roku 1352 došlo k sporu s Jurajom z Nemčinian aj o majetok Kozárovce, ktorý tento neprávom obsadil a užíval.³⁷¹ Napriek kráľovskému zákazu tento stav trval aj roku 1353, o čom sa dozvedáme z listín Nitrianskej kapituly a Tekovskej župy. Podľa nich kráľov povereník v prítomnosti hodnoverného svedka Nitrianskej kapituly a zástupcu Tekovskej župy Jurajovi z Nemčinian užívanie kláštorného majetku v Kozárovciach opätovne zakázal.³⁷²

Obchôdzku hraníc Nemčinian s Kozárovcami aj s Rohožnicou²⁷⁰ nariadil palatín roku 1358. Ani v jednom prípade sa však Juraj z Nemčinian a hronskosvätobeňadický opát nedohodli, a tak sa palatín týmto sporom musel ďalej zaoberať. Opát, aby dokázal oprávnenosť svojich nárokov, predložil zakladaciu listinu a tiež listinu, týkajúcu sa Rohožnice z roku 1284 (porov. s. 54). Po ich prečítaní nariadil palatín ďalšiu reambuláciu, k dohode však opät' nedošlo. Napriek tomu bolo aspoň možné ohraničiť sporné pozemky, 3 poplužia zeme medzi Kozárovcami a Nemčiňanmi a čosi vyše jedného poplužia medzi Nemčiňanmi a Rohožnicou. Palatín napokon rozhodol v prospech opáta, ktorý vedel svoje tvrdenia podložiť aj písomnými dokladmi.

O spore s **mestom Starý Tekov** sa dozvedáme z listiny hlavného kráľovského

³⁶⁷ AO XIX, s. 138, č. 302.

³⁶⁸ MES III, s. 322, 324 - 325; č. 468, 471, 472.

³⁶⁹ MES IV, č. 49, s. 79.

³⁷⁰ MES IV, č. 68, 71, 78, 79, s. 98 - 99, 101, 108 - 110.

³⁷¹ CDA V, s. 611, č. 382.

³⁷² MES IV, č. 67, 69, s. 98, 99.

taverníka z roku 1333.³⁷³ 1. mája tohto roku sa mali obe sporné strany dostaviť pred súd, tekovský richtár a mešťania však neprišli, hoci hronskosvätobeňadický opát ich tu čakal 11 dní. Žiaľ, z listiny sa nedozvedáme, čoho sa tento spor týkal. Mohlo ísť o majetok Rybník, o ktorom sa hovorí v listine Nitrianskej kapituly z toho istého roku.³⁷⁴ Touto listinou oznamuje Nitrianska kapitula kráľovi, že v prítomnosti jej hodnoverného svedka sa uskutočnila reambulácia a štatúcia spomínaného majetku Rybník Hronskosvätobeňadickému opátstvu, a to za účasti všetkých susedov okrem tekovských mešťanov. To, že sa v tejto záležitosti na tekovských mešťanov nebral ohľad, môže byť dôsledkom práve toho, že sa v určený deň nedostavili pred súd. S týmto majetkovým sporom pravdepodobne súvisí interpolácia zakladacej listiny, upresňujúca vlastnícke pomery v Rybníku (porov. s. 29). Ďalšie informácie o tomto spore máme z roku 1339, opäť sa však nedozvedáme nič konkrétne. Ide o listinu, ktorou prokurátor a sudca úradu kráľovského taverníka prikazuje tekovským mešťanom, aby učinili opátstvu zadosť.³⁷⁵

Ďalší spor s mešťanmi zo Starého Tekova sa týkal majetku *Sul'any¹⁸⁰. Roku 1339, zrejme po sťažnosti hronskosvätobeňadického opáta, zakázal kráľ tekovským mešťanom, a najmä *Scenthovi* a *Benediktovi*, užívať tento majetok.³⁷⁶ Tí ho však zrejme aj naďalej užívali, keďže roku 1340 nariadil kráľ vyšetrenie tohto prípadu. Vyšetrovatelia v uvedenom roku zistili, že mešťania zo Starého Tekova dostali túto majetkovú čiastku od Michala, služobníka sedmohradského vojvodu, ktorý si ju neprávom privlastnil.³⁷⁷

S mešťanmi zo Starého Tekova a *Štvrťka³⁰⁷ sa opátstvo sporilo aj o majetok *Zengeu*²⁶⁵, kde si títo mešťania nárokovali 4 poplužia pôdy, ktoré získali na základe svojej výsadnej listiny z roku 1240. Prokurátor a sudca úradu kráľovského taverníka rozhodol, aby bola vyčlenená a ohraničená najprv majetková čiastka spomínaných mešťanov a zvyšok tohto majetku mal pripadnúť Hronskosvätobeňadickému kláštoru. Toto rozhodnutie bolo vykonané bez akýchkoľvek protestov v prítomnosti hodnoverného svedka Nitrianskej kapituly.³⁷⁸ O ďalšom spore medzi Hronskosvätobeňadickým kláštorom a mešťanmi zo Starého Tekova sa dozvedáme z listiny Nitrianskej kapituly z januára 1341. Hranica medzi ich majetkami mala byť vymedzená v prítomnosti hodnoverného svedka Nitrianskej kapituly, mešťania sa však v určenom termíne nedostavili, a tak pôdu, ktorá

³⁷³ AO XVII, s. 102, 117; č. 212, 248.

³⁷⁴ AO XVII, s. 240, č. 541.

³⁷⁵ AO XXIII, s. 141 - 142.

³⁷⁶ AO XXIII, s. 291, č. 629.

³⁷⁷ AO XXIV, č. 350, s. 164 - 165. AO XXIV, č. 354, s. 166.

³⁷⁸ AO XXIV, č. 300, 349, s. 139 - 140, 164.

bola predmetom sporu, získalo opátstvo.³⁷⁹ V novembri toho istého roku sa mešťania zo Starého Tekova a *Štvrťka³⁰⁷ spornej majetkovej čiastky v *Zengeu*²⁶⁵ vzdali a vrátili ju kláštoru.³⁸⁰ 5. decembra 1341 sa mešťania zo *Štvrťka zaviazali zaplatiť Hronskosvätobeňadickému kláštoru za dva roky užívania jeho majetkovej čiastky 30 penz denárov a ďalšie poplatky v naturáliách.³⁸¹ V marci roku 1342 sa v prítomnosti hodnoverného svedka Zoborského konventu uskutočnila metácia a štatúcia spornej majetkovej čiastky Hronskosvätobeňadickému opátstvu, čím mal byť spor ukončený.³⁸² Opát však nebol s výsledkom spokojný, pretože hranica nebola vymedzená tak, ako podľa dohody mala byť, a navyše spomínaní mešťania nenahradili kláštoru náklady, spojené s týmto sporom, ako sa zaviazali.³⁸³ Spor bol teda definitívne ukončený až roku 1343, kedy opátstvo uznalo hranicu, opísanú v listine Zoborského konventu z predchádzajúceho roku.³⁸⁴

O ďalšom spore s mešťanmi zo *Štvrťka³⁰⁷ sa dozvedáme roku 1355, nevieme však čoho sa týkal, z listiny hlavného kráľovského taverníka sa dozvedáme iba to, že bol preložený termín, kedy sa mali sporné strany dostaviť pred súd.³⁸⁵

Pred rokom 1333 pravdepodobne došlo ku konfliktu medzi hronskosvätobeňadickým opátom a opátom **vyšehradského Kláštora sv. Ondreja** Danielom, ktorí obaja mali majetkové čiastky v dedine Örs¹⁷⁸. Vyšehradský opát zrejme spôsobil škody na tunajšom majetku Hronskosvätobeňadického kláštora, pretože v uvedenom roku 1333 sa zaviazal, že hronskosvätobeňadickému opátovi odovzdá polovicu všetkých príjmov zo svojej majetkovej čiastky a zabezpečí aj opravu striech domov a maštálí, ktoré poškodil.³⁸⁶

Ďalší spor viedlo opátstvo proti **Abovi a jeho synom Petrovi a Pavlovi**, ktorí obsadili jeho majetok Ártánd v Biharskej župe. Vyšetrovanie tejto záležitosti roku 1334 potvrdilo, že tento majetok so všetkým príslušenstvom oddávna patrí

³⁷⁹ AO XXV, č. 30, s. 21.

³⁸⁰ AO XXV, č. 808, s. 389.

³⁸¹ AO XXV, č. 829, s. 401.

³⁸² AO XXVI, č. 107, s. 115 - 116.

³⁸³ AO XXVI, č. 119.

³⁸⁴ AO XXVII, č. 99, s. 102.

³⁸⁵ CDA VI, s. 258, č. 168.

³⁸⁶ AO XVII, s. 211, č. 475.

Hronskosvätobeňadickému kláštoru.³⁸⁷

O svoj majetok v Tajnej sa opátstvo sporilo takmer so všetkými tými, ktorým tento majetok predtým prenajímalo. Z roku 1334 je listina Nitrianskej kapituly, ktorou sa užívanie majetkovej častky opátstva v Tajnej zakazuje **Bekemu, synovi Jána, synom Ondreja a ďalším nemenovaným šľachticom z Tajnej**.³⁸⁸ A hneď v nasledujúcom roku rozsudzoval dvorský sudca spor opátstva s **Jakubom, synom Mochovho syna Jána**, ktorý si podľa slov zástupcu opátstva pripojil 10 jutár z majetkovej častky kláštora v Tajnej k svojmu majetku v Šarovciach⁷⁹. Keďže však opátstvo nemalo toto svoje obvinenie čím podložiť a spomínaný Jakub tvrdil, že ide o jeho dedičný majetok, pririekol súd sporný pozemok Jakubovi s podmienkou, že svoje slová potvrdí prisahou.³⁸⁹

Ďalší spor s menovanými a ďalšími nemenovanými šľachticmi z Tajnej sa týkal poplatkov, ktoré mali kláštoru odovzdávať ešte v čase, keď im opátstvo svoju majetkovú častku prenajímalo. Vyšetrovanie tejto záležitosti sa uskutočnilo roku 1335 a jeho výsledkom bolo zistenie, že dotyční šľachtici opátstvu za užívanie jeho majetku dlhší čas neplatili.³⁹⁰

O hranice majetku *Saagh*⁹⁰ sa opátstvo sporilo s **magistrom Ondrejom, zvaným Zunug**, ktorý vlastnil majetok v susednej dedine Tiszaug. Prvý záznam o tomto spore je z roku 1336, kedy na žiadosť opáta kráľ zakázal magistrovi Ondrejovi a jeho poddaným užívať pozemky v hraniciach kláštorného majetku.³⁹¹ Vieme však, že tieto hranice boli vpísané do zakladacej listiny len približne desať rokov predtým. Je teda otázne, či bola opátova sťažnosť proti magistrovi Ondrejovi oprávnená. Z roku 1340 poznáme ďalší podobný zákaz, týkajúci sa majetkov *Sag* a *Alpár*⁸⁹.³⁹² Táto listina však vypovedá skôr v prospech opáta, ktorého nároky boli v prípade majetku *Alpár* pravdepodobne oprávnené (porov. s. 34 - 35), čo znižuje dôveryhodnosť magistra Ondreja.

Roku 1341 nastala opačná situácia - magister Ondrej obvinil opáta, že spôsobil škody na jeho majetku v Tiszaug a obsadil miesto vhodné na rybolov, patriace k tomuto

³⁸⁷ MES III, s. 253 - 254, č. 374.

³⁸⁸ MOL DL 90642.

³⁸⁹ AO XIX, s. 33, č. 62.

³⁹⁰ AO XIX, s. 51, č. 97.

³⁹¹ AO XX, s. 297, č. 410.

³⁹² AO XXIV, s. 131, č. 282.

majetku. Opát sa však od týchto obvinení očistil veľmi jednoducho tým, že zložil prísahu.³⁹³

Pokiaľ ide o majetok *Saagh*⁹⁰, podozrenie, že jeho pôvodné hranice neboli zhodné s hranicami, opísanými v zakladacej listine, zvyšuje aj ďalší spor o hranice tohto majetku, ktorý sa spomína v tej istej listine z roku 1336³⁹⁴, a ktorý opátstvo viedlo s **magistrom Leustachom**, vlastníkom majetku v Tiszakürt.

O hranice majetku *Saagh*⁹⁰ viedlo opátstvo spor aj s **magistrom Schelem z Kartalu**, ktorý však po zásahu hodnoverných mužov ustúpil a roku 1338 uzavrel s opátom dohodu. Podľa nej mal majetok pripadnúť opátstvu v hraniciach, ktoré sú uvedené v zakladacej listine.³⁹⁵

Kvôli majetku Žemliare sa Hronskosvätobeňadické opátstvo dostalo do konfliktu s **hostami z Jura nad Hronom**, ktorí ho neprávom obsadili. Podľa listiny Zoborského konventu im užívanie tohto majetku zakázal kráľov povereník roku 1337.³⁹⁶

Ďalším protivníkom Hronskosvätobeňadického kláštora sa stal **Michal, syn Bertolda, zo Starého Tekova**. Z listiny Zoborského konventu z roku 1338 sa dozvedáme, že tento Michal začal na Hrone stavať mlyn, ktorý mohol mať nepriaznivý vplyv na fungovanie mlyna kláštora v Starom Tekove. Opát proti tejto stavbe protestoval, spomínaný Michal sa však napriek zákazu ponáhlal s jej dokončením.³⁹⁷ V nasledujúcom roku bol už mlyn pravdepodobne postavený, spor však ďalej nepokračoval. Michal a jeho synovia uzavreli s opátstvom dohodu, na základe ktorej darovali opátstvu polovicu príjmov z tohto nového mlyna a opátstvo takisto darovalo Michalovi a jeho synom polovicu príjmov zo svojho mlyna.³⁹⁸

Roku 1339 sa dozvedáme o spore opátstva s **Gregorom, synom Júliusa, a jeho príbuznými**, nevieme však o tomto spore nič bližšie, iba to, že v uvedenom roku došlo k

³⁹³ AO XXV, s. 355, č. 741.

³⁹⁴ AO XX, s. 297, č. 410.

³⁹⁵ CDH VIII/4, s. 338 - 339.

³⁹⁶ MES III, č. 433, s. 302 – 303.

³⁹⁷ CDA III, s. 480, č. 322.

³⁹⁸ AO XXIII, s. 246, č. 519.

zmiereniu oboch strán.³⁹⁹

Roku 1352 obvinil hronskosvätobeňadického opáta magister Gregor, syn Júliusa z Topolčianok (pravdepodobne ide o tú istú osobu), z toho, že svoj majetok v Tesároch nad Žitavou⁷⁸ rozšíril na úkor jeho majetkovej čiastky v susedných Mlyňanoch.⁴⁰⁰ Tento spor bol ukončený už začiatkom nasledujúceho roku 1353 vytýčením novej hranice na základe vzájomnej dohody sporných strán.⁴⁰¹

Už sme spomínali, že roku 1339 bola kláštoru vrátená čiastka majetku *Zengeu*²⁶⁵, ktorú neprávom obsadil istý Pobor.⁴⁰² Pravdepodobne ten istý **Pobor (z Ďura**⁴⁰³) bol ešte v tom istom roku predvolaný proti opátstvu pred dvorského sudcu⁴⁰⁴, výsledok ich sporu však nepoznáme.

Roku 1340 sa dozvedáme o spore so **solnockým podžupanom Michalom**, nevieme však, o čo konkrétne v tomto spore šlo. Zachované pramene hovoria len o tom, že solnocký podžupan bol predvolaný proti opátovi pred dvorského sudcu, v určenom termíne sa však nedostavil.⁴⁰⁵

Ďalší spor viedlo opátstvo s **jeleneckým podkastelánom Štefanom**, ktorému dalo roku 1330 na desať rokov do užívania svoje majetky Bešeňov⁴⁰⁶ a *Svätý Martin²⁶⁸. Pokiaľ ide o majetok Bešeňov, dve listiny Nitrianskej kapituly z roku 1340 svedčia o tom, že jelenecký kastelán nielenže tento majetok kláštoru nevrátil, ale dovolil Michalovi, zvanému *Zwgh*, aby obsadil a užíval veľký les, ktorý k nemu patrila.⁴⁰⁷ Po sťažnostiach opáta sa kláštoru podarilo získať svoj majetok späť, ako sa o tom dozvedáme z listiny Nitrianskej kapituly z roku 1343. Majetok *Svätý Martin²⁶⁸ však medzitým obsadili poddaní ostrihomského arcibiskupa.⁴⁰⁸

³⁹⁹ AO XXIII, s. 228, č. 479.

⁴⁰⁰ MES IV, č. 50, s. 80 - 81.

⁴⁰¹ MES IV, č. 57, 58, s. 88, 89.

⁴⁰² CDA III, s. 573 - 574, č. 379.

⁴⁰³ Dnes časť obce Veľký Ďur.

⁴⁰⁴ AO XXIII, s. 219, č. 459.

⁴⁰⁵ AO XXIV, s. 175, 188 - 189, č. 374, 405.

⁴⁰⁶ AO XIV, č. 413, s. 253 - 254.

⁴⁰⁷ AO XXIV, č. 443, 444, s. 206 - 207.

⁴⁰⁸ AO XXVII, č. 367, s. 244.

Roku 1341 sa sťažnosťou opátov z Hronského Sv. Beňadika a z Vyšehradu začal spor s **budínskymi mešťanmi**, týkajúci sa majetku Örs¹⁷⁸. V uvedenom roku budínski mešťania podľa tejto sťažnosti zničili polia i vinice, patriace spomínaným kláštorom, a len o niekoľko dní nato podľa ďalšej sťažnosti hronskosvätobeňadického opáta opäť násilne vnikli na tento majetok a svojvoľne si vytýčili hranice na úkor jeho kláštora.⁴⁰⁹

V tom istom roku začalo opátstvo aj spor s **Marekom a Jánom, synmi Baasa**, o majetok Zlatno v chotári Machuliniec. Tento majetok si opátstvo napokon neprávom pripojilo k svojmu územiu na základe interpolovanej metácie v zakladacej listine. (porov. s. 28)

Roku 1341 sa dozvedáme aj o spore **so šľachticmi z Dolného Ohaja (Jakubovými synmi Petrom, Štefanom a Michalom a Antonom, synom Štefana)**, ktorých poddaní zrejme spôsobili škody na majetku kláštora. Nevieme však, kedy sa tento spor začal, v septembri uvedeného roku sa hovorí už o jeho pokračovaní.⁴¹⁰

Príčinou ďalšieho sporu s tými istými šľachticmi bola majetková čiastka medzi Bešeňovom a Dolným Ohajom, ktorú sa opátstvo pokúsilo pričleniť k svojmu majetku Bešeňov pri príležitosti jeho reambulácie a štatúcie roku 1342. Šľachtici z Dolného Ohaja však proti obsadeniu svojej majetkovej čiastky protestovali a následné vyšetovanie im dalo za pravdu. Sporná majetková čiastka teda pripadla im a opátstvo muselo za svoje neoprávnené konanie zaplatiť pokutu vo výške 4 a pol hrivny.⁴¹¹

O tom, že konflikty s menovanými šľachticmi z Dolného Ohaja pokračovali aj v nasledujúcom období, svedčí aj listina Nitrianskej kapituly z roku 1345, v ktorej sa hovorí, že títo šľachtici vnikli na majetok Bešeňov a dopustili sa násilia na tunajších obyvateľoch.⁴¹²

V tom istom roku 1341, po reambulácii majetku Alpár⁸⁹, sa začal aj spor s **Jánom, synom Šebastiána, zo susedného Acha**⁴¹³, ktorý dodatočne proti tejto reambulácii protestoval, pretože si ňou vraj opát privlastnil aj časť jeho majetku.⁴¹⁴ Je však trochu

⁴⁰⁹ AO XXV, s. 51, 65, č. 97, 128.

⁴¹⁰ AO XXV, s. 314, č. 663.

⁴¹¹ AO XXVI, s. 431 - 432, č. 652.

⁴¹² MES III, s. 556 - 557, č. 736.

⁴¹³ Zaniknutá dedina v blízkosti Alpáru.

⁴¹⁴ AO XXV, s. 398 - 399, č. 826.

zarážajúce, prečo spomínaný Ján neprotestoval už pri samotnej obchôdzke hraníc roku 1341 alebo pri predchádzajúcej, ktorá sa uskutočnila roku 1334⁴¹⁵ a ktorá takisto prebehla bez akýchkoľvek námietok. Práve na základe týchto reambulácií a ich hladkého priebehu sa nazdáame, že opátstvo bolo v tomto prípade v práve. Z nasledujúceho obdobia už nemáme o tomto spore žiadne konkrétne informácie.

K určitým nezhodám zrejme došlo v 40. rokoch 14. storočia medzi opátstvom a **osadníkmi z Novej Bane**, kde sa práve v tomto období začalo vo väčšom rozvíjať baníctvo. Tieto nezhody sa týkali úžitkov z majetku v okolí kláštora, ktorý si opátstvo približne 20 rokov predtým zaistilo vsunutím falošnej metácie do textu zakladacej listiny. (porov. s. 30 - 31) Svedčia o nich listiny Zoborského konventu a kráľa Ľudovíta z roku 1345, zakazujúce osadníkom z Novej Bane akýmkoľvek spôsobom využívať majetok kláštora⁴¹⁶, ako aj listina Nitrianskej kapituly z roku 1346, ktorou sa tým istým osadníkom zakazuje ťažiť kamene pre mlyny a inak využívať majetok kláštora.⁴¹⁷ Ďalšie listiny Zoborského konventu z rokov 1345 a 1346 hovoria o vyšetrovaní, ktorým sa potvrdilo, že potok Jedľová Štiavnica⁴¹⁸ tvoril oddávna hranicu kláštorného majetku⁴¹⁹, s čím môžeme na základe našich vedomostí súhlasiť. Ďalej poznáme sťažnosť opáta z roku 1348, podľa ktorej osadníci z Novej Bane neprávom využívajú polia, lesy a lúky, patriace k územiu kláštora.⁴²⁰

Určité ťažkosti malo opátstvo aj s vyberaním poplatkov za banské mlyny, postavené na území kláštora. Z roku 1350 pochádza sťažnosť opáta, že niektorí ľudia majú na jeho území takéto mlyny a už dlhší čas odmietajú za ne platiť stanovené poplatky, a kráľovo nariadenie mestu Nová Baňa, aby sa postaralo o spravodlivé vyriešenie tejto veci.⁴²¹ Mesto vydalo už v nasledujúcom roku listinu, v ktorej sľúbilo, že všetko dá do poriadku.⁴²² Napriek tomu došlo ešte roku 1351 k ďalšiemu sporu s Novou Baňou, týkajúcemu sa mlyna, postaveného na území Hronskosvätobeňadického kláštora.⁴²³ A na základe opätovnej sťažnosti opátstva z nasledujúceho roku 1352 môžeme predpokladať, že

⁴¹⁵ MES III, s. 252, 273; č. 371, 397.

⁴¹⁶ MES III, s. 564 - 565, 567, č. 744, 748.

⁴¹⁷ MES III, s. 610 - 611, č. 800.

⁴¹⁸ Dnes pravdepodobne Starohutský potok.

⁴¹⁹ MES III, s. 568 - 569, 611 - 612, č. 754, 801.

⁴²⁰ KNAUZ, ref. 2, s. 218.

⁴²¹ MES IV, s. 38 - 39, č. 3.

⁴²² MES IV, s. 44 - 46, č. 13.

⁴²³ MES IV, s. 53 - 54, č. 20, 21.

situácia sa nezlepšila ani pokiaľ išlo o platenie cenzu.⁴²⁴ Na napomenutie zo strany kráľa vtedy zástupcovia mesta opäť prisľúbili nápravu, svoj sľub však nedodrжали, a preto mal byť tento spor vyriešený pred kráľovským súdom.⁴²⁵ Rozsudok tohto súdu nepoznáme, vieme však, že v marci nasledujúceho roku 1353 nebol dlh ešte stále splatený.⁴²⁶

K sporu o majetok Bratka¹⁶⁹ došlo zrejme pred rokom 1344, kedy **Tomáš z Bratky** podľa listín Nitrianskej kapituly a Zoborského konventu uznal, že tento majetok so všetkým príslušenstvom oddávna patrí Hronskosvätobeňadickému kláštora. Už roku 1346 však došlo k ďalšiemu sporu medzi opátstvom a **Tomášovými synmi Benediktom Literátom a Jánom**, ktorí tvrdili, že Bratka je ich dedičným majetkom. Tento spor trval až do apríla 1347, kedy sa Tomášovi synovia po predložení listín ostrihomského arcibiskupa Martiria z roku 1156 a kráľa Gejzu II. pravdepodobne z roku 1158 (porov. s. 37) vzdali svojich nárokov.⁴²⁷

Viacere škody na majetku Bešeňov spôsobil roku 1349 **Štefan, syn Bekeho, úradník Ivanku zo Svätušie**⁴²⁸ a jeho ďalší služobníci, ktorí odcudzili poddaným kláštora dobytok, kone a tri vozy, naložené obilím.⁴²⁹ Kráľov povereník ich v tejto záležitosti predvolal pred dvorského sudcu. Spomínaní Ivankovi služobníci sa však v určenom termíne nedostavili, a preto boli uznaní za vinných.⁴³⁰ Ďalšie informácie o tejto záležitosti nám však, žiaľ, chýbajú.

Roku 1351 sa opátstvo sporilo aj so **zástupcami Topolčian**, o tomto spore však nevieme nič bližšie.⁴³¹

Roku 1352 boli proti opátovi pred kráľovský súd predvolaní **Ondrejovi synovia Lukáš, Peter a Egíd a tiež Gregor zo Slepčian a jeho synovia Jakub, Mikuláš a**

⁴²⁴ MES IV, s. 75 - 76, č. 44.

⁴²⁵ MES IV, s. 77, č. 46.

⁴²⁶ MES IV, s. 91, č. 60.

⁴²⁷ AO XXXI, č. 527, s. 287 – 289. Sporu sa týkajú tiež listiny č. 12, 124, 188, 190, 259, 301, 427, s. 43, 90, 125, 126, 157, 176, 239.

⁴²⁸ Dnes miestna časť Podhájskej.

⁴²⁹ MES III, č. 904, s. 677 – 678.

⁴³⁰ MES III. č. 919, 920, s. 688, 689.

⁴³¹ MOL DL 4172.

Tomáš.⁴³² Nepoznáme však príčinu ich sporu a ďalšiu informáciu máme až z roku 1361.⁴³³

Ďalším protivníkom opátstva pokiaľ ide o majetkovoprávne záležitosti bol **hrušovský kastelán magister Mikuláš, syn Mikuláša z Perína**, ktorého hronskosvätobeňadický opát roku 1352 obvinil, že zničil mlyn, patriaci kláštora, na rieke Žitava v blízkosti Kňazíc⁹⁸ a spôsobil viaceré škody aj na samotnom majetku Kňazice. Nebola to zrejme prvá sťažnosť, keďže kráľ Ľudovít vo svojej listine z uvedeného roku vytýka hrušovskému kastelánovi, že neposlúchol jeho predchádzajúci príkaz a spôsobené škody opátstvu nenahradil.⁴³⁴ Ani tentokrát však kráľovský mandát neviedol k náprave a koncom toho istého roku predstúpil opát pred kráľa s ďalšou sťažnosťou v tej istej záležitosti.⁴³⁵

Majetkovú čiastku kláštora v *Sul'anoch¹⁸⁰ s rozlohou 20 popluží obsadil za čias Matúša Čáka Trenčianskeho istý **Chama zo Starého Tekova**. Roku 1353 ju kláštora vrátila jeho dcéra Katarína, čo svojou listinou dosvedčil Zoborský konvent.⁴³⁶

Roku 1353 sa opátstvo dostalo do konfliktu s **budínskym mešťanom Albertom**, ktorému prenajalo jednu usadlosť v dedine Örs¹⁷⁸. (porov. s. 60)

⁴³² MES IV, s. 78 - 79, č. 48.

⁴³³ KNAUZ, ref. 2, s. 205.

⁴³⁴ CDA V, s. 595 - 597, č. 370.

⁴³⁵ MES IV, s. 83, č. 53.

⁴³⁶ MES IV, č. 73, s. 103.

Ak by sme mali na záver zhodnotiť majetkové pomery Hronskosvätobeňadického kláštora v období rokov 1210 - 1355, môžeme povedať, že toto obdobie bolo pre kláštor celkovo úspešné. Pribudli mu mnohé nové majetky, ktoré získalo na základe rôznych donácií alebo kúpou, prebiehalo však aj osídľovanie pôvodných majetkov, o čom svedčí vznik nových osád na územiach, patriacich kláštoru. K takýmto majetkom, ktoré sa vyčlenili z chotárov starších kláštorných majetkov, patrí *Machkazormv* v chotári Tlmáč alebo Rybníka, *Sv. Martin v chotári Dvorov nad Žitavou a dediny, ktoré vznikli na území, zvanom Šúšolie: Opatovce¹³⁵, Nádejovo¹³⁸, Vidrice¹³⁹, Vieska²⁸³, Lehôtka pod Brehmi, Sklené Teplice, Teplá¹⁴⁰ a Kaltrín¹⁴¹. Ako novozískané môžeme označiť majetky v Buziciach, Slepčanoch, Dolných Obdokovciach, Pitelovej, *Sul'anoch¹⁸⁰, Barbate²⁵⁹, *Henovciach²⁶¹, *Zengeu*²⁶⁵, *Rosincz*, Rohožnici²⁷⁰, *Zovoy*²⁹⁵, kúriu a mlyn v Starom Tekove, polovicu mlyna pri Tlmačoch, štvrtinu desiatkov z Kňazíc⁹⁸, Hronského Svätého Beňadika a Žemliarov a dom a časť mlyna v Novej Bani. Okrem uvedených sú tu aj majetky, ktoré mohlo opátstvo vlastniť už v predchádzajúcom období, s istotou to o nich však môžeme tvrdiť až neskôr. Sú to *Kesekun* v Čongrádskej župe, Volkovce a tretina mýta vo Voznici, Hliníku nad Hronom a Žiari nad Hronom.

O viacerých z týchto majetkov však vieme, že o ne opátstvo prišlo v majetkových sporoch ešte do roku 1355. Konkrétne sú to majetky Nádejovo¹³⁸, Vidrice¹³⁹, Kaltrín¹⁴¹, *Sv. Martin²⁶⁸, majetková čiastka v Rohožnici²⁷⁰ a tretina mýta vo Voznici a Hliníku nad Hronom. Opátstvo stratilo tiež časť svojho majetku v Kozárovciach. Nepriaznivé dôsledky na majetkové pomery kláštora mal istotne tatársky vpád, i keď v prameňoch sa o ňom nehovorí takmer nič. Spomína sa v listinách, hlásiacich sa do rokov 1256, 1276, 1277 a 1312, vo všetkých prípadoch však pravdepodobne ide o falzá, vyhotovené po roku 1327. Viaceré majetky kláštora (nevieme, o ktoré konkrétne išlo) boli zrejme obsadené prívržencami Matúša Čáka Trenčianskeho. Hronskosvätobeňadický opát sa na tento fakt pravdepodobne sťažoval u pápeža, ktorý nariadil ostrihomskému arcibiskupovi, aby využil svoj vplyv na kráľovskom dvore a v rámci svojich možností dal túto záležitosť do poriadku.⁴³⁷ Napriek uvedenému však bolo získaných majetkov oveľa viac ako stratených.

To isté možno povedať aj o majetkových sporoch, v ktorých opátstvo dosiahlo výrazne viac úspechov ako neúspechov, i keď v mnohých prípadoch nepoznáme výsledky týchto sporov, alebo nedokážeme posúdiť, či boli pre kláštor úspechom alebo nie.

⁴³⁷ RDSI II, s. 83, č. 144.

Pokiaľ ide o počet majetkových sporov, o ktorých máme z dostupných prameňov informácie, ten výrazne vzrástol po roku 1330, teda po nástupe opáta Siegfrieda, ktorý bol zrejme v tomto ohľade aktívnejší než jeho predchodcovia. V rokoch 1210 - 1320, teda za viac než storočie, vieme spolu o trinástich majetkových sporoch a v 20. rokoch 14. storočia o štyroch. Oproti tomu v 30. rokoch 14. storočia viedlo opátstvo už osemnásť sporov a v období rokov 1340 - 1355 vieme až o dvadsiatich ôsmich.

S týmito majetkovými spormi a nákladmi na ne, ako aj s nástupom nového opáta, zrejme súvisí aj zvýšený počet majetkov, ktoré opátstvo prenajímalo rôznym šľachticom. Zatiaľčo do roku 1330 vieme o troch majetkoch, ktoré kláštor prenajímal (*Kokoth*⁸³, *Tesáre nad Žitavou*⁷⁸ a *Rohožnica*²⁷⁰), v období rokov 1330 - 1355 ich bolo pätnásť, konkrétne *Kokoth*⁸³, *Tajná*, *Bešeňov*, **Sv. Martin*²⁶⁸, *Balvany*⁸¹, *Šarovce*⁷⁹, *Bratka*¹⁶⁹, *Trávnica*, *Zengeu*²⁶⁵, **Sul'any*¹⁸⁰, *Slepčany*, *Hliník*⁸⁷ a *Örs*¹⁷⁸, rybníky pri *Csanyteleku* a pozemky na postavenie mlynov v blízkosti kláštora.

Na jednej strane teda môžeme hovoriť o úspechoch, ktoré opátstvo v mnohých majetkových sporoch dosiahlo, na strane druhej však treba vidieť aj to, že tieto spory kláštor do veľkej miery zaťažovali, a to zrejme nielen po finančnej stránke.

3 HRONSKOSVÄTOBEŇADICKÉ OPÁTSTVO V ROKOCH 1356 - 1565

3.1 Význam a spoločenské postavenie opátstva

Pokoj a stabilita, ktoré boli charakteristické pre vládu Anjouovcov, sa v Uhorskom kráľovstve s vládou Anjouovcov prakticky aj skončili. Nasledujúce obdobie už bolo poznačené jednak vnútornými konfliktmi v kráľovstve a jednak aj bojmi proti husitom či bratríkom. Čoraz väčšou hrozbou pre Uhorské kráľovstvo bola aj rozpínajúca sa Osmanská ríša. Zlomovým v uhorských dejinách bol rok 1526, po ktorom Turci obsadili veľkú časť kráľovstva a ktorý tak kráľovstvu priniesol neustále konflikty s týmto nepriateľom, ale aj boje o uhorský trón, z ktorých vyšla víťazne nová dynastia Habsburgovcov. Predmetom nášho skúmania bude úloha, ktorú v rámci kráľovstva zohrával v tomto zložitom období Hronskosvätobeňadický kláštor a jeho opáti.

Po odchode opáta Siegfrieda mal na jeho miesto nastúpiť jeho menovec, Siegfried II., ktorý bol pôvodne rehoľníkom Panonhalského opátstva a ktorého ako hronskosvätobeňadického opáta potvrdil aj pápež. Avšak skôr ako vôbec stihol prísť do Hronského Svätého Beňadika, aby sa ujal vedenia kláštora, bol na jeho miesto dosadený Ulrich Stegen, rehoľník z Gerstenu v Nemecku, ktorý tu pôsobil až do roku 1358. Nastala teda pomerne zložitá situácia, ktorá sa mala upraviť zvolením Ulricha Stegena za opáta v Somogyvári. Vzápätí sa však objavil ďalší protiopát menom Mikuláš, ktorého zrejme zvolili Ulrichovi stúpenci a ktorý vystupuje ako hronskosvätobeňadický opát v rokoch 1358 - 1359. Čo sa dialo ďalej, nám z prameňov nie je známe, vieme len, že po roku 1359 sa ako opát v Hronskom Svätom Beňadiku spomína iba Siegfried II.⁴³⁸ Ten bol opátom až do roku 1370, situácia sa teda po krátkom zmätku stabilizovala.

K podobnému problému došlo aj na začiatku 16. storočia, kedy bol po smrti opáta Jána III. zvolený (pravdepodobne Hronskosvätobeňadickým konventom) Ján IV., istý čas, v rokoch 1511 - 1512, sa však ako hronskosvätobeňadický opát spomína aj Štefan Henczelffy. O ňom predpokladáme, že mohol byť dosadený panovníkom, keďže súčasne zastával aj funkciu kráľovského riaditeľa kancelárie (*director causarum*).⁴³⁹ Po roku 1512 sa už ako hronskosvätobeňadický opát nespomína, zatiaľčo o Jánovi IV. sa v listine

⁴³⁸ SÖRÖS, ref. 3, s. 101.

⁴³⁹ MOL DL 46978, 58261.. KNAUZ, ref. 2, s. 84.

Šažského konventu z tohto roku hovorí ako o skutočnom a legitímnom opátovi.⁴⁴⁰

Oba tieto prípady sú zrejme dôsledkom nejasnej situácie, pokiaľ ide o právo voľby opáta. V Regule sv. Benedikta je zakotvené právo mníchov voliť spomedzi seba opáta, ktoré malo zabezpečiť kláštorom väčšiu nezávislosť od svetskej moci. Vieme však, že v nami skúmanom období to už zvyčajne nebolo spoločenstvo mníchov, ale panovník, prípadne patrón kláštora, kto rozhodoval o tom, kto bude novým opátom. Takto ustanoveného opáta potom do úradu uvádzali opáti z iných benediktínskych kláštorov, ktorých úlohou bolo aj posúdiť jeho spôsobilosť pre túto funkciu.⁴⁴¹ Je však možné, že Hronskosvätobeňadický kláštor pred takýmto osudom chránilo pápežské privilegium z roku 1209⁴⁴², v ktorom sa výslovne hovorí, že opátom môže byť iba ten, koho si mnísi sami zvolia.

O nástupe nového opáta v Hronskom Svätom Beňadiku máme správu z roku 1410, kedy pápež potvrdil a ustanovil nastupujúceho opáta Mikuláša.⁴⁴³ V jeho listine sa však, žiaľ, nehovorí o tom, ako a kým bol tento opát zvolený.

N. Knauz vo svojej práci hovorí o opátovi Štefanovi, že bol jednoglasne zvolený roku 1438, neuvádza však, odkiaľ túto informáciu získal.⁴⁴⁴ Tento jeho výrok však nasvedčuje tomu, že opáta zvolil Hronskosvätobeňadický konvent.

Podľa listiny z roku 1473 sa zase zdá, že opátov Hronskosvätobeňadického kláštora dosadzoval panovník. V tomto roku totiž kráľ Matej dal palatínovi Michalovi Orságovi z Gútu právo ustanoviť za nového opáta svojho notára magistra Jána zo Sečian. Vtedajší opát Juraj, ktorý bol nevyliciteľne chorý, s týmto rozhodnutím súhlasil a prijal spomínaného Jána zo Sečian za svojho nástupcu.⁴⁴⁵ Toto právo panovníka však nie je celkom jednoznačné. Už roku 1518, keď sa kráľ dozvedel, že hronskosvätobeňadický opát je ťažko chorý a chystá sa odstúpiť, nariadil panonhalmskému opátovi ihneď ho o uprázdnení tohto miesta informovať a zakázal vykonať voľbu nového opáta bez jeho vedomia a súhlasu. Za nového opáta totiž zamýšľal dosadiť svojho sekretára magistra Františka Aczela.⁴⁴⁶ Ten sa však opátom nikdy nestal, opát Ján IV., o ktorom sa zrejme v uvedenej listine hovorí, sa totiž pravdepodobne uzdravil a ako hronskosvätobeňadický opát

⁴⁴⁰ KNAUZ, ref. 2, s. 86.

⁴⁴¹ MOL DL 39398.

⁴⁴² CDS I, s. 120 - 121.

⁴⁴³ ZsO II/2, s. 404, č. 7851.

⁴⁴⁴ KNAUZ, ref. 2, s. 79.

⁴⁴⁵ MOL DL 45528.

⁴⁴⁶ HO II, s. 407 - 408, č. 259.

sa v zachovaných prameňoch spomína až do roku 1522.⁴⁴⁷

Ďalšie vedomosti o tom, ako to bolo s voľbou opáta v Hronskom Svätom Beňadiku máme obdobia bezprostredne po bitke pri Moháči, kedy o uhorský trón súperili Ferdinand Habsburský a Ján Zápoľský. Už roku 1527 protikráľ Ján Zápoľský, ktorý v tom čase ovládal toto územie, zosadil vtedajšieho opáta Jakuba Záblatského, pretože tento sa priklonil na stranu Ferdinanda Habsburského, a na jeho miesto dosadil svojho prívrženca Juraja Bordáča, opáta zo Skalky. Vo svojej listine výslovne hovorí, že tohto opáta zvolil, vymenoval a potvrdil, urobil to teda úplne svojvoľne, bez účasti a súhlasu kohokoľvek iného.⁴⁴⁸ Zápoľský však bol zakrátko nútený kláštor sa vzdať, a tak ani "jeho" opát si svoje miesto dlho neudržal. Roku 1528 vystupuje opäť ako hronskosvätobeňadický opát Jakub Záblatský. Ešte v tom istom roku však kláštor pod zámienkou obrany proti Zápoľského prívržencom obsadili mešťania z Banskej Štiavnice a Pukanca. Za týchto okolností sa kráľ Ferdinand zachoval rovnako ako jeho protivník Ján Zápoľský. Opáta Jakuba pre nám neznámu príčinu opäť zosadil a opátstvo zveril jeho miestodržiteľ Štefan Bátori Matúšovi, rehoľníkovi z Panonhalského kláštora. Spomínaný Matúš sa však reálne opátom nestal, pretože Jakub Záblatský stihol ešte pred jeho príchodom odovzdať kláštor so všetkými majetkami svojmu príbuznému Mikulášovi Turócimu, vernému stúpecovi Ferdinanda Habsburského. Tento kráľ mu držbu opátstva potvrdil, a to aj napriek tomu, že Mikuláš Turóci nebol kňazom ani rehoľníkom, a tak sa Hronskosvätobeňadické opátstvo dostalo do rúk svetských správcov⁴⁴⁹

Uvedené príklady, ktoré sú nám známe zo zachovaných prameňov, svedčia o tom, že ohľadne voľby opáta tu boli isté nezhody medzi panovníkmi ako patrónmi kláštora a Hronskosvätobeňadickým konventom. Obe strany totiž zrejme pokladali túto voľbu za svoje právo a niekedy sa celá situácia javí tak, že opáta zvolil jednoducho ten, kto bol po uprázdnení tohto miesta rýchlejší a šikovnejší. Ešte začiatkom 16. storočia bolo zrejme na získanie titulu hronskosvätobeňadického opáta potrebné aj potvrdenie pápeža. Opát Mikuláš sa roku 1410 spomína ako opát⁴⁵⁰, o rok neskôr však iba ako *gubernator*⁴⁵¹. Podobne aj Štefan Henczelly sa roku 1511 spomína ako zvolený opát⁴⁵², roku 1512 ako

⁴⁴⁷ KNAUZ, ref. 2, s. 88.

⁴⁴⁸ Listinu vo svojej práci publikoval N. Knauz (KNAUZ, ref. 2, s. 92).

⁴⁴⁹ KNAUZ, ref. 2, s. 93 - 95.

⁴⁵⁰ ZsO II/2, s. 319, č. 7324.

⁴⁵¹ KNAUZ, ref. 2, s. 78.

⁴⁵² MOL DL 46978.

commendatarius abbatiae.⁴⁵³ Je teda pravdepodobné, že kým neboli títo opáti potvrdení, oficiálne vystupovali iba ako správcovia kláštora.

Istú zmenu badáme po roku 1526, kedy panovníci svojvoľne dosadzovali za opátov svojich prívržencov. Už v prvých rokoch po bitke pri Moháči teda môžeme vidieť, že opátstvo sa dostalo do závislosti od svetskej moci, čoho náznaky tu boli počas celého skúmaného obdobia. K vyvrcholeniu týchto udalostí potom došlo roku 1528, kedy kláštor získal správca Mikuláš Turóci.

V dejinách opátstva nasleduje obdobie, kedy boli na jeho čele kráľom ustanovení správcovia. Išlo o popredných mužov a kráľových obľúbencov, nemožno teda hovoriť, že by kláštor v tomto ohľade stratil svoj význam. Takisto jeho majetková situácia, i keď oproti predchádzajúcemu obdobiu sa, samozrejme, zhoršila, nebola pravdepodobne nijako zlá, najmä ak vezmeme do úvahy dobu, o ktorej hovoríme. Napokon, práve majetky boli zrejme hlavným motívom uchádzačov o spravovanie kláštora. K obrovskej zmene v postavení opátstva však došlo v tom, že stratilo svoju samostatnosť a stalo sa úplne závislým od svetskej moci.

Roku 1534 sa stal správcom kláštora senjský biskup František Jozefič (Josephich) s tým, že predchádzajúcemu správcovi Krištofovi Thurnovi vyplatí 2000 zlatých, za ktoré mal tento kláštor v držbe. Uvedenú sumu za neho vyplatila Ostrihomská kapitula, ktorá sa tak stala skutočným držiteľom opátstva, zatiaľčo Jozefič si podržal funkciu správcu. Uvedenú sumu mal do štyroch rokov vyplatiť s tým, že po jej splatení sa kláštor opäť vráti do rúk kráľa a Jozefič bude na jeho čele. Na základe dohody s Ostrihomskou kapitulou jej mal Jozefič odovzdávať štvrtinu príjmu opátstva, pričom náklady, spojené s činnosťou opátstva, stravou a ošatením mníchov mal platiť on zo svojho podielu. Jozefič však pomerne rýchlo zistil, že za takýchto podmienok sa mu opátstvo stalo príťažou namiesto toho, aby mu bolo, ako dúfal, zdrojom príjmu. Preto sa ho roku 1537 vzdal v prospech ostrihomského arcibiskupa Pavla Várdaiho výmenou za iný majetok a časť príjmu z bratislavských desiatkov.⁴⁵⁴ Takýmto spôsobom došlo k zmene držiteľa opátstva bez toho, že by ju kráľ odsúhlasil, alebo akokoľvek zasiahol a kláštor sa stal predmetom obyčajnej majetkovej dohody medzi dvoma cirkevnými hodnosťami. Kráľom bola táto dohoda oficiálne schválená a Pavol Várdai do funkcie správcu vymenovaný až v nasledujúcom roku 1538. Vidíme teda, že v pomerne krátkom čase sa s Hronskosvätobeňadickým

⁴⁵³ MOL DL 58261.

⁴⁵⁴ KNAUZ, ref. 2, s. 116.

kláštrom začalo nakladať viac-menej iba ako s hmotným majetkom, hoci stále platila podmienka, že tu musí byť dostatočný počet rehoľníkov, slúžiacich Bohu. A treba dodať aj to, že Pavlovi Várdaimu zrejme naozaj ležal na srdci osud kláštora, pretože ustanovil, aby príjem opátstva slúžil predovšetkým na vydržiavanie mníchov, ďalej na opravu a zariadenie kláštorných budov a na udržiavanie pevnosti a až zo sumy, ktorá zostane sa mal vyplácať dlh Ostrihomskej kapitule. V tomto zmysle bola upravená aj dohoda s Ostrihomskou kapitulou.⁴⁵⁵ Várdai bol však správcom kláštora len veľmi krátko, pretože ešte v tom istom roku daroval kráľ opátstvo so všetkými jeho majetkami, i keď iba dočasne, Ostrihomskej kapitule. Tá totiž napriek všetkým dohodám stále nedostala späť nič zo svojich 2000 zlatých a kvôli protitureckým bojom a príchodu kráľovskej vojenskej posádky do Ostrihomu prišla aj o strechu nad hlavou. Hronskosvätobeňadický kláštor sa teda stal novým sídlom ostrihomských kanonikov s tým, že kráľ vo svojej donačnej listine opäť zdôraznil povinnosť nových majiteľov udržiavať tu dostatočný počet mníchov, aby tak kláštor mohol naplňať svoje pôvodné poslanie. Ostrihomský arcibiskup vystupoval naďalej ako ochranca kláštora.⁴⁵⁶

Ostrihomská kapitula držala opátstvo vo svojich rukách ako záloh, stala sa teda na istý čas jeho majiteľom, keďže tu však nebol opát, bolo možné označiť toto miesto za voľné. Pravdepodobne na základe takejto úvahy sa kráľ Ferdinand roku 1549 pokúsil dosadiť za opáta jedného z ostrihomských kanonikov a nitrianskeho archidiakona Mateja Gréka (Graecus), ktorému zveril opátstvo so všetkými majetkami. Tento sa však fakticky opäť nikdy nestal, pretože v spore, ktorý po jeho vymenovaní nasledoval, si Ostrihomská kapitula obhájila svoje práva.⁴⁵⁷

Vidíme teda, že roku 1549 už bral kráľ ako samozrejmosť to, že vymenoval opáta bez akéhokoľvek ohľadu na Hronskosvätobeňadický konvent a bez toho, že by bolo nutné, aby ho ktokoľvek potvrdzoval.

V krátkom čase po týchto udalostiach sa opäť dozvedáme, že Hronskosvätobeňadický kláštor mal opáta, tohto však pravdepodobne zvolili spomedzi seba samotní ostrihomskí kanonici. Roku 1555 sa totiž v tzv. červenej knihe Ostrihomského kapitulského archívu spomína ako opát kanonik Peter Kuchilich, ktorý však ešte za svojho života odstúpil. O žiadnom ďalšom opátovi Hronskosvätobeňadického

⁴⁵⁵ KNAUZ, ref. 2, s. 117.

⁴⁵⁶ KNAUZ, ref. 2, s. 119 - 120.

⁴⁵⁷ KNAUZ, ref. 2, s. 121 - 126.

kláštora už nemáme zachované nijaké údaje.⁴⁵⁸

V dejinách Hronskosvätobeňadického kláštora je prelomovým rok 1565, kedy ho Ostrihomská kapitula získala od kráľa Maximiliána do trvalej držby.⁴⁵⁹ Toto znamenalo faktický zánik opátstva v Hronskom Svätom Beňadiku. Naďalej tu síce bol konvent, ktorého existenciu dosvedčuje aj množstvo listín, vydaných tunajším hodnoverným miestom, na jeho čele však už nebol opát. Práva a povinnosti, prislúchajúce opátovi, prevzal na seba nový majiteľ - Ostrihomská kapitula.

Opáti, ktorí stáli na čele Hronskosvätobeňadického kláštora po roku 1355, boli zrejme aj naďalej vplyvnými osobami v rámci politického života krajiny. Za najvýznamnejšieho z nich môžeme pokladať opáta Mikuláša z Bologne (1410 - 1438), ktorý bol na čele kláštora v mimoriadne ťažkých časoch. Za jeho pôsobenia, roku 1435, vypálili kláštor husiti a jeho situáciu sťažoval aj veľký počet majetkových sporov.⁴⁶⁰ Napriek všetkým ťažkostiam si však dokázal vybudovať silnú pozíciu na kráľovskom dvore. Roku 1411 bol opát Mikuláš kráľovým vyslancom a zástupcom v spore o isté majetky, nachádzajúce sa v dnešnom Taliansku.⁴⁶¹ Tu zrejme preukázal kráľovi Žigmundovi cenné služby, pretože už v nasledujúcom roku ho tento panovník ustanovil za svojho služobníka a kaplána.⁴⁶² Roku 1417 sa dozvedáme, že tento opát sprevádzal kráľa na koncile v Kostnici a na jeho cestách do Itálie a Nemecka (*Almania*).⁴⁶³

V 2. polovici 14. storočia mal Hronskosvätobeňadický kláštor stále silnú pozíciu v cirkvi aj v rámci benediktínskej rehole. Svedčí o tom aj skutočnosť, že roku 1364 sa tu zišla generálna kapitula benediktínov v Uhorskom kráľovstve.⁴⁶⁴

Opátstvu v Hronskom Svätom Beňadiku bol zrejme aj naďalej podriadený benediktínsky priorát v Štôle (porov. s. 48), i keď z obdobia rokov 1356 - 1565 o ňom v súvislosti s opátstvom nemáme žiadne správy.

Fíliou Hronskosvätobeňadického opátstva mohol byť aj trnavský benediktínsky priorát pri špitáli sv. Kríža, ktorý zanikol roku 1424, keď špitál so všetkými majetkami prešiel pod správu mesta.⁴⁶⁵ (porov. s. 48)

⁴⁵⁸ KNAUZ, ref. 2, s. 127.

⁴⁵⁹ Donačnú listinu uverejnil vo svojej práci N. Knauz (KNAUZ, ref. 2, s. 127 - 128)

⁴⁶⁰ KNAUZ, ref. 2, s. 78.

⁴⁶¹ ZsO III, s. 270, 330, č. 980, 1278.

⁴⁶² ZsO III, s. 432, č. 1719.

⁴⁶³ ZsO VI, s. 191 - 192, č. 567.

⁴⁶⁴ SÖRÖS, ref. 3, s. 101.

⁴⁶⁵ RÁBIK, ref. 11, s. 44.

Z prvej polovice 15. storočia máme informácie aj o ďalšom kláštore, ktorý patril pod právomoc Hronskosvätobeňadického opátstva. Ide o kláštor v Prievidzi, ktorý bol vybudovaný niekedy v rokoch 1392 - 1396 palatínom Leustachom z Jeľavy pre rehoľu celestínov. Títo však kláštor zničili a vykradli a následne, roku 1411, ho opustili. Nasledujúcich 15 rokov bol neobývaný, až roku 1426 ho prevzali karmelitáni. Pri tejto príležitosti sa dozvedáme, že súhlas s ich príchodom vyjadril aj hronskosvätobeňadický opát, ktorý súčasne dovoľil, aby v priebehu jedného roka predali časť majetkov a zisk použili na opravu kláštorných budov. Je teda zrejmé, že kláštor v Prievidzi bol v tom čase pod správou Hronskosvätobeňadického opátstva.⁴⁶⁶

O vzťahu s pápežskou kúriou vypovedá listina z roku 1405, ktorou pápež udelil odpustky tým, ktorí prispejú na opravu poškodených budov kláštora. Táto listina bola vydaná na žiadosť opáta Konráda a Hronskosvätobeňadického konventu.⁴⁶⁷ Z roku 1500 poznáme opätovné potvrdenie všetkých práv opátstva pápežom Alexandrom VI.⁴⁶⁸

Vplyvnou osobou v rámci cirkvi bol zrejme opát Henrich, o ktorom sa dozvedáme z listiny Kostnického koncilu z roku 1415. V tom čase bol už opátom Klužského kláštora, do tejto funkcie ho však vymenoval koncilom zosadený pápež Ján XXIII. Spomínaná listina obsahuje žiadosť, aby kráľ Žigmund vzal tohto opáta pod svoju ochranu a ponechal Klužský kláštor pod jeho vedením.⁴⁶⁹ Je pravdepodobné, že táto listina vznikla práve na podnet opáta Henricha, ktorého snahou bolo zaistiť si svoje miesto a postavenie v týchto neistých časoch.

Pokiaľ ide o vzťah k Ostrihomskému arcibiskupstvu, v listine kráľa Ferdinanda z roku 1536, teda z čias, keď už na čele kláštora neboli opáti, ale kráľom menovaní správcovia, sa hovorí, že v duchovných záležitostiach patrí kláštor pod právomoc ostrihomského arcibiskupa.⁴⁷⁰

O vzťahu medzi opátom a konventom toho zo zachovaných prameňov veľa nevieme. Roku 1407 sa dozvedáme, že opát Fridrich vyčlenil príjmy z majetkov Petend a Psiare na jedlo a ošatenie pre mníchov, aby sa tak zjednodušilo zabezpečovanie týchto ich

⁴⁶⁶ RÁBIK, ref. 10, s. 193 - 198.

⁴⁶⁷ ZsO II/1, s. 518, č. 4226.

⁴⁶⁸ KNAUZ, ref. 2, s. 81 - 82.

⁴⁶⁹ CDH X/5, s. 631.

⁴⁷⁰ KNAUZ, ref. 2, s. 114.

základných potrieb.⁴⁷¹ Roku 1463, napriek tomu, že konvent bol podriadený opátovi, došlo medzi nimi k istému nedorozumeniu. Mnísi sa totiž sťažovali, že opát vydal bez ich vedomia listinu (pravdepodobne pre svojho príbuzného), ktorú malo vydať hodnoverné miesto, fungujúce pri konvente. V takomto prípade sa teda mohlo stať, že mnísi aj verejne vyjadrili nesúhlas s konaním svojho opáta.⁴⁷²

O práve konventu voliť opáta sme hovorili už vyššie.

Opát mohol prijať do svojho kláštora kohokoľvek, dokonca na základe privilégia pápeža Júlia II. aj príslušníkov iných reholí. Toto rozhodnutie však bolo zrejme trochu nešťastné a hronskosvätobeňadický opát sa kvôli nemu roku 1507 dostal aj do konfliktu s predstavenými paulínov a minoritov v Uhorskom kráľovstve.⁴⁷³ Na druhej strane však treba povedať, že získať nových rehoľníkov v tom čase zrejme nebolo jednoduché a toto privilégium umožnilo opátovi udržiavať aspoň aký-taký počet mníchov. Svedčí o tom aj fakt, že zo siedmich rehoľníkov, ktorí žili v Hronskosvätobeňadickom kláštore roku 1508, o štyroch vieme, že pochádzali z inej rehole.⁴⁷⁴

Dôležitým prameňom, ktorý nám poskytuje informácie o vnútornom živote v kláštore, je zápisnica z vizitácie opátstva, ktorú vykonal roku 1508 zalavársky opát Gregor Turzo a bátsky opát Mikuláš. Preklad tejto zápisnice publikoval vo svojej práci P. Sörös.⁴⁷⁵ Dozvedáme sa z nej, že v tom čase obývalo kláštor iba sedem rehoľníkov, aj to nie veľmi vzorných. Opát ich totiž pred spomínanými vizitátormi obvinil, že nikdy nedodržiavajú silentium, že sú neposlušní voči opátovi a neprejavujú mu náležitú úctu, ďalej že disponujú vlastným majetkom, ba dokonca sa stalo, že peniaze, vyzbierané od veriacich, použili svojvoľne na kúpu vína. Opát tiež spomenul istého brata Jána, ktorý bol predtým františkánom a ktorý v jeho neprítomnosti z kláštora ušiel. Zistenia vizitátorov však nehovorila ani v prospech opáta, ktorému vytýkajú, že vydržiava neprimeraný počet svetských služobníkov, a tak márne majetok kláštora. Navyše je k svetským služobníkom priateľskejší, než k rehoľníkom, a robí rozdiely aj medzi samotnými mníchmi. Okrem toho sa vraj tento opát nestará o stále nepokryté kláštorne budovy a dbá len o svoj vlastný príbytok. Potraviny, ktoré zostávajú z jeho stola posiela rehoľníkom až keď sú pokazené a zapáchajú. Rehoľníkov dáva v rozpore s Regulou trestať svetským ľuďom. Na toto a na

⁴⁷¹ ZsO II/2, s. 94, č. 5811.

⁴⁷² KNAUZ, ref. 2, s. 80.

⁴⁷³ SÖRÖS, ref. 3, s. 109.

⁴⁷⁴ Pozri pozn. č. 475.

⁴⁷⁵ SÖRÖS, ref. 3, s. 108 - 112.

celkové zlé zaobchádzanie sa sťažovali rehoľníci, ktorí si však uvedomovali aj viaceré neporiadky v kláštore - nedodržiavanie silentia, tajné jedenie mäsa bez opätovho súhlasu. Jeden z rehoľníkov sa však pred vizitátormi vyjadril, že príčinou nedostatočnej disciplíny mníchov je nedostatok jedla na ich stole.

Z tejto zápisnice sa dozvedáme aj o ďalších nedostatkoch Hronskosvätobeňadického kláštora, ako sú chýbajúce dielne, či izba pre chorých.

Keď sa na čelo kláštora dostali kráľom menovaní správcovia, kráľ od nich vyžadoval, aby udržiavali dostatočný počet rehoľníkov. Hovorí sa o tom v listine z roku 1536, kedy kláštor získal biskup Jozefič.⁴⁷⁶ Či však bola táto jeho požiadavka splnená, nedokážeme posúdiť.

Druhá polovica 14. storočia bola časom veľkej zmeny pokiaľ ide o stavebný vývoj, v tomto období bol totiž pôvodný románsky kostol úplne nahradený novým gotickým kostolom. Dozvedáme sa o tom z pápežskej listiny z roku 1405, v ktorej sa hovorí, že kláštorne budovy sú pre svoju starobylosť vo veľmi zlom stave a hoci hronskosvätobeňadický opát a konvent sa už postarali o dostatočnú prestavbu kostola, na kláštorne budovy už nemajú prostriedky⁴⁷⁷, a preto sa s prosbou o pomoc obrátili na pápeža. Ten ich prosbe vyhovel tým, že udelil odpustky všetkým, ktorí sa rozhodnú na opravu kláštorných budov prispieť.⁴⁷⁸ Podobnú pomoc poskytl kláštoru v nasledujúcom roku aj záhrebský biskup Eberhard a sedmohradský biskup Štefan.⁴⁷⁹

Obnovu kláštora, ktorá po tomto roku pokračovala, komplikovali udalosti nasledujúcich rokov - roku 1435 vypálili kláštor husiti, požiar však pravdepodobne zasiahol iba strechy. Už v rokoch 1441 - 1442 však vyhorel kláštor znovu, keď ho obľahli Kremničania, Zvolenčania a Novobančania, pretože opátstvo sa spolu s celým Tekovom postavilo na stranu poľského kráľa Vladislava. Stavebné práce sa teda za takýchto okolností značne pretiahli a nový kostol bol posvätený až roku 1483. Posvätil ho milkovský biskup Michal Thuroni ako zástupca ostrihomského arcibiskupa. Pri tejto príležitosti získal kláštor vzácnu relikviu Kristovej krvi⁴⁸⁰, ktorá bola príčinou ďalšej

⁴⁷⁶ KNAUZ, ref. 2, s. 113.

⁴⁷⁷ Porov. nasledujúcu kapitolu.

⁴⁷⁸ ZsO II/1, s. 518, č. 4226.

⁴⁷⁹ CDH X/4, s. 555.

⁴⁸⁰ Podľa N. Knauza ju dostal od kráľa Mateja, P. Sörös sa však domnieva, že to tak nebolo, pretože v istej kráľovskej donačnej listine z roku 1489 sa spomína úcta k sv. Benediktovi, o relikvii sa tu však nič nehovorí. (SÖRÖS, ref. 3, s. 108)

úpravy kostola. Prehradením sakristie tu totiž vznikla osobitná kaplnka pre túto relikviu.⁴⁸¹

O ostatných kláštorňých budovách a ich obnove máme pomerne málo údajov. Z roku 1476 máme informáciu o dokončení obydlia opáta a roku 1508 sa dozvedáme, že kláštorňé budovy boli ešte nepokryté. Na vstupnej bráne do kláštora je uvedený rok 1530.⁴⁸²

Pokiaľ ide o hodnoverné miesto pri Hronskosvätobeňadickom konvente, jeho činnosť môžeme opäť sledovať na základe počtu listín, ktoré vydalo v jednotlivých desaťročiach⁴⁸³:

1360 - 1369: 44

1370 - 1379: 38

1380 - 1389: 40

1390 - 1399: 67

1400 - 1409: 120

Udalosťou, ktorá vyvolala určitý rozruch, i keď na činnosť hodnoverného miesta prakticky nemala dopad, bola krádež pečate Hronskosvätobeňadického konventu, ku ktorej došlo roku 1417, v čase neprítomnosti opáta Mikuláša. Tekovský župan Peter Čech z Levíc (ktorý bol jedným z najväčších nepriateľov opátstva aj v rôznych majetkových sporoch) obvinil z krádeže tejto pečate a jej zneužitia Gregora z Topoľčianok, ktorého uväznil a následne, podľa slov hronskosvätobeňadických mníchov, násilne vtrhol do kláštora, odobral konventu pečať a zakázal jej používanie. Mnisi z Hronskosvätobeňadického kláštora však vypovedali, že skrinku s pečaťou našli ráno po krádeži uzavretú a neporušenú spolu s inými vecami pod rozbitým oknom do sakristie, k jej použitiu teda nemohlo dôjsť a konanie tekovského župana bolo neoprávnené. Kráľ dal celú vec prešetriť a v prípade, že bola skrinka naozaj neporušená, používanie pečate opäť povolil.⁴⁸⁴

Na záver môžeme povedať, že po odchode opáta Siegfrieda z Hronského Svätého Beňadika už tento kláštor nezažil také obdobie rozmachu ako za jeho pôsobenia, i keď tu ešte boli významní opáti. Postupný úpadok opátstva zrejme súvisí práve s jeho bohatstvom

⁴⁸¹ MENCL, ref. 8, s. 159.

⁴⁸² MENCL, ref. 8, s. 159.

⁴⁸³ Listiny hodnoverného miesta pri Hronskosvätobeňadickom konvente sme spracovali do roku 1410, ktorý je rokom nástupu opáta Mikuláša III. Z nasledujúceho obdobia sa zachovalo veľké množstvo listín, ktoré už nie je možné spracovať v rámci tejto práce.

⁴⁸⁴ ZsO VI, s. 98, 191 - 192, 202 - 203, 231, č. 156, 567, 622, 742.

a politickým vplyvom, pretože takto sa stával predmetom záujmu ľudí, ktorí sledovali predovšetkým vlastné ciele a dobro kláštora im bolo druhoradé. Pochopiteľná je aj snaha panovníkov dosadzovať za opátov svojich prívržencov. Je síce pravdepodobné, že podobná situácia tu bola aj pred rokom 1355⁴⁸⁵, a z tohto pohľadu nemôžeme uvedený rok pokladať v dejinách kláštora za prelomový. Predsa ho však vnímame ako istý medzník, pretože až do tohto roku môžeme hovoriť o vzostupe, zatiaľčo v nasledujúcom období už pozorujeme istý úpadok, ktorý je badateľný aj v majetkovej situácii kláštora. Tento úpadok však iste súvisí aj s celkovou situáciou v Uhorskom kráľovstve, ktorá neumožňovala taký rozvoj ako pokojné časy za vlády Anjouovcov. Definitívny koniec akejkol'vek samostatnosti kláštora nastal po roku 1526, kedy s ním panovník začal nakladať viac-menej len ako s hmotným majetkom, i keď oficiálne stále vyžadoval, aby tu bol dostatočný počet rehoľníkov a aby kláštor slúžil svojmu pôvodnému účelu. Tento vývoj už smeroval k faktickému zániku opátstva, ku ktorému došlo roku 1565, keď ho kráľ daroval do trvalej držby Ostrihomskej kapitule.

Po roku 1355 môžeme sledovať istú zmenu aj pokiaľ ide o postavenie kláštora v rámci cirkvi, a to najmä v tom, že po uvedenom roku už nemáme žiadne záznamy o úlohách, ktorými by opátov poveril pápež tak, ako to bolo v predchádzajúcom období. Opát Mikuláš sa síce zúčastnil na Kostnickom koncile, čo nasvedčuje tomu, že v cirkevných kruhoch bol vplyvnou osobou, bol tu však ako doprovod kráľa Žigmunda, teda nie ako zástupca nejakej cirkevnej inštitúcie.

⁴⁸⁵ Napríklad vieme, že opát Siegfried bol pred svojím príchodom do Hronského Svätého Beňadika opátom v Széplaku (v dnešnom Rumunsku) a aj vzhľadom na jeho postavenie na kráľovskom dvore ťažko môžeme predpokladať, že si ho za opáta zvolili mnísi. Oveľa pravdepodobnejšie sa zdá, že aj tento opát bol dosadený panovníkom, hoci o tom nemáme žiadne písomné doklady.

3.2 Majetkové pomery

3.2.1 Majetky kláštora

Roky 1356 - 1565 boli pre Hronskosvätobeňadický kláštor obdobím postupného úpadku. O jeho majetkových pomeroch sme získali informácie z listín, publikovaných v rôznych pramenných edíciách, ako aj z tých, ktoré sú dostupné na internetovej stránke Maďarského krajinského archívu. Spomedzi týchto listín je veľmi hodnotným prameňom najmä sťažnosť opátstva z roku 1489, týkajúca sa jeho obsadených majetkov, ktorá obsahuje až 75 rôznych majetkov a zdrojov príjmu, ale aj ďalšie sťažnosti z rokov 1511 a 1512. Pomerne veľa informácií nám poskytuje tiež donačná listina z roku 1565, ktorou majetky kláštora prešli do vlastníctva Ostrihomskej kapituly. Je však škoda, že v tejto listine nie sú vymenované všetky majetky, čím sa jej výpovedná hodnota výrazne znižuje. Pokiaľ ide o literatúru, veľkou oporou nám bolo už viackrát spomínané dielo N. Knausa, ale aj práca L. Jucka o majetkoch, ktoré opátstvo získalo do roku 1235.

Podobne ako predchádzajúce kapitoly, týkajúce sa majetkov kláštora, aj táto posledná obsahuje informácie o novozískaných majetkoch, ďalej o rôznych majetkovoprávných dohodách a majetkových sporoch, ktoré opátstvo v tomto období viedlo.

Roku 1367 sa dozvedáme o vlastníctve vinohradov v chotári Ostrihomu, ktoré boli v tom čase už spustnuté.⁴⁸⁶

Majetok *Kuklov⁴⁸⁷, ležiaci medzi Tlmáčmi a Kozmálovcami, sa prvýkrát spomína v listine Hronskosvätobeňadického konventu z roku 1394.⁴⁸⁸

Roku 1394 získalo opátstvo aj desať a pol jatky, ktoré mu vo svojom testamente odkázal *Proettil* z Novej Bane. Deväť a pol z nich sa nachádzalo v Kremnici, tieto spomínaný *Proettil* kúpil v predchádzajúcom roku za 400 zlatých. Nemeckú listinu o tejto kúpe malo opátstvo k dispozícii, v uvedenom roku 1394 sa však obrátilo na mesto Kremnica s prosbou, aby mu vyhotovilo aj latinskú verziu tejto listiny.⁴⁸⁹ Okrem jatiek vlastnilo opátstvo v Kremnici aj kamenný dom, nevieme však, akým spôsobom ho

⁴⁸⁶ KNAUZ, ref. 2, s. 152.

⁴⁸⁷ Dnes chotárná časť Tlmáč.

⁴⁸⁸ ZsO I, s. 401, č. 3667.

⁴⁸⁹ KNAUZ, ref. 2, s. 160 - 161.

získalo.⁴⁹⁰

Začiatkom 15. storočia vlastnilo opátstvo dom v Ostrihome, známy ako palác *Zenia*.⁴⁹¹

V listine Nitrianskej kapituly z roku 1406 sa hovorí o majetku kláštora v Tekovských Nemcoch. Opátstvo tu vtedy potvrdilo držbu jednej usadlosti a dedičného richtárstva Štefanovi a Jánovi, synom Bereka z Tekovských Nemiec, ktorých predkovia ich od opátstva získali.⁴⁹² Na Tekovské Nemce si síce opátstvo robilo nárok už od čias interpolácie zakladacej listiny v rokoch 1324 - 1327, až do uvedeného roku 1406 však nemáme zmienku o tom, že by tu skutočne disponovalo nejakým majetkom.

V tom istom roku 1406 sa dozvedáme o existencii druhej dediny s názvom Opatovce, ležiacej na území, zvanom Šúšolie.⁴⁹³ V súčasnosti však poznáme iba jedny, a to Horné Opatovce, ktoré sú miestnou časťou Žiaru nad Hronom.

Z roku 1424 máme údaje o pozemkoch kláštora vo *Štvrtku³⁰⁷ a Vyšnom nad Hronom.⁴⁹⁴

Ďalej vieme, že roku 1429 vlastnilo opátstvo pôdu v Mýtnych Ludanoch.⁴⁹⁵

V 30. rokoch 15. storočia už existoval majetok kláštora Malé Kozmálovce, ktorý sa pravdepodobne vyčlenil z chotára Tlmáč.⁴⁹⁶

V tom istom čase sa spomína aj majetok *Pogyan*.⁴⁹⁷

O banskom mlyne v blízkosti Pukanca, patriacom Hronskosvätobeňadickému opátstvu, sa prvýkrát dozvedáme roku 1463.⁴⁹⁸

Roku 1465 odovzdalo opátstvo svoje majetky v *Saag*⁹⁰ a Csanyteleku Petrovi zo Šaroviec⁷⁹ výmenou za majetkové častky v Tlmáčoch a Čitároch¹⁰², časť príjmu z mýta v Hronskom Svätom Beňadiku a 3000 zlatých.⁴⁹⁹

Roku 1483 získalo opátstvo ako záloh majetkovú časť v Nemčiňanoch, a to od potomkov Demetra *Dacsó* - Ladislava, Petra, Lazara a Margity. Keďže však títo neboli schopní svoju majetkovú časť vykúpiť, roku 1493 ju odovzdali opátstvu do trvalej

⁴⁹⁰ KNAUZ, ref. 2, s. 161.

⁴⁹¹ KNAUZ, ref. 2, s. 153.

⁴⁹² ZsO II/1, s. 557, č. 4519.

⁴⁹³ ZsO II/1, s. 621, č. 4966.

⁴⁹⁴ ZsO XI, s. 155, č. 351.

⁴⁹⁵ KNAUZ, ref. 2, s. 162 - 163.

⁴⁹⁶ MOL DL 59211.

⁴⁹⁷ MOL DL 59214.

⁴⁹⁸ KNAUZ, ref. 2, s. 135.

⁴⁹⁹ KNAUZ, ref. 2, s. 247.

držby. V priebehu 90. rokov 15. storočia predali alebo zálohovali opátstvu svoje majetkové čiasťky v tejto dedine aj ďalší tunajší šľachtici.⁵⁰⁰

Roku 1489 sa dozvedáme o existencii majetku *Boztelek*, ktorý sa pravdepodobne vyčlenil z chotára majetku Alpár⁸⁹. V jeho metácii, ktorá bola vsunutá do zakladacej listiny (pokladáme ju však za pravdivú, porov. s. 34 - 35), sa totiž spomína služobník menom *Bocz*, žijúci pri lese v chotári spomínaného majetku Alpár. Je teda pravdepodobné, že meno tohto majetku je odvodené práve od mena spomínaného služobníka.⁵⁰¹

V tom istom roku 1489 sa prvýkrát spomínajú aj majetky *Zarzow* a *Aas*⁵⁰², ktoré vznikli pravdepodobne na území staršieho majetku kláštora Bešeňov alebo Dvory nad Žitavou, ako aj Svätúša⁵⁰³ a tretina mýta v Starej Kremničke, ktoré sa sem však mohlo presunúť z iného miesta, nemusí teda ísť o nový príjem kláštora.⁵⁰⁴

Roku 1490 získal kláštor ako záloh za 36 a pol zlatého majetkovú časťku Petra, syna Františka z Čeladíc, v dedine Host'ová s lúkami a vinohradom.⁵⁰⁵

Svoju zálohovanú majetkovú časťku v Marušovej⁵⁰⁶ odkázal opátstvu roku 1492 Peter, syn Juraja z Marušovej, s tým, že si ju opát vykúpi, a s podmienkou, že ak sa Petrovi bratia vrátia z Čiech, kde sa už dlhší čas zdržiavali, umožní im za rovnakú časťku tento majetok odkúpiť. Spomínaný Peter roku 1493 zomrel, predpokladáme teda, že jeho majetok v Marušovej prešiel do vlastníctva kláštora.⁵⁰⁷

Ako záloh získalo opátstvo niekedy v 2. polovici 15. storočia majetok Obyce. Keďže však šľachtici z Obýc neboli schopní v určenom čase tento majetok vykúpiť, prenechali ho roku 1493 v trvalej držbe kláštora.⁵⁰⁸ Spolu s ním získal kláštor v tom istom roku, po vymretí rodu šľachticov z Obýc po meči, aj majetok *Asna*⁵⁰⁹ ako dar od ženskej línie tohto rodu.⁵¹⁰

Pred rokom 1494 získalo opátstvo tretinu majetku Kalnica¹⁷⁷, a to na základe testamentu Ilky, manželky Jána z Balvanov⁸¹. V uvedenom roku bolo uvedené do držby

⁵⁰⁰ KNAUZ, ref. 2, s. 171 - 172.

⁵⁰¹ KNAUZ, ref. 2, s. 239.

⁵⁰² Pravdepodobne zaniknuté lokality v blízkosti Bešeňova a Dvorov nad Žitavou - KNAUZ, ref. 2, s. 134.

⁵⁰³ Dnes miestna časť Podhájskej.

⁵⁰⁴ MOL DF 238446.

⁵⁰⁵ MOL DL 68130.

⁵⁰⁶ Dnes časť Nového Tekova.

⁵⁰⁷ MOL DL 20007.

⁵⁰⁸ KNAUZ, ref. 2, s. 152.

⁵⁰⁹ Zaniknutá lokalita v blízkosti Obýc.

⁵¹⁰ KNAUZ, ref. 2, s. 134 - 135.

tohto majetku bez toho, že by niekto proti jeho štatúcii protestoval.⁵¹¹

Roku 1494 sa dozvedáme o majetku kláštora vo Veľkých Vozokanoch.⁵¹²

Majetok Veľké Lovce dostal kláštor roku 1495 ako dar od Alberta, zvaného Silva, ktorý ho mal v držbe ako záloh za 1000 zlatých od Orságovcov z Gútu. Kláštoru ho daroval s tým, že ak ho Orságovci budú chcieť vykúpiť, opátstvo im to musí umožniť a spomínaných 1000 zlatých potom môže použiť, ako uzná za vhodné.⁵¹³

Ešte v tom istom roku však proti tomu, aby Žigmund, Michal a František, synovia Ladislava Orsága z Gútu, a Albert z Baroča⁵¹⁴ scudzili a Hronskosvätobeňadické opátstvo nadobudlo tento majetok, protestovali Benedikt a Gregor, synovia Jána z Veľkých Loviec, a tak nie je isté, či ho kláštor skutočne získal.⁵¹⁵ Roku 1506 už bol novým majiteľom spomínaného majetku Štefan Henczely.⁵¹⁶

Na začiatku 16. storočia sa spomína majetok kláštora Dolné Semerovce. Opát mal v tom čase v úmysle tento majetok osídlit' pod vedením istého Štefana Tóta, preto ho na päť rokov oslobodil od platenia dane i deviatku.⁵¹⁷

Od roku 1506 disponovalo opátstvo majetkovou čiastkou v Malom Hule⁵¹⁸, ktorú mu ako náhradu za zabitie poddaného odovzdal Žigmund z Mane. Po roku 1521 získalo výmenou za tento majetok inú majetkovú čiastku, nachádzajúcu sa v dedine Marušová⁵¹⁹.

Majetky Dolný Ohaj v Tekovskej a Ondrochov⁵²⁰, Malý Cabaj⁵²¹ a Šók⁵²² v Nitrianskej župe získalo opátstvo ako záloh roku 1513 od Margity, dcéry Žigmunda zo Šóku, manželky Štefana z *Pewker*.⁵²³

Roku 1513 získal hronskosvätobeňadický opát aj majetok *Lardo*, ktorý mu predal varadínsky kanonik Kalixt.⁵²⁴

Z listiny Turčianskeho konventu z roku 1521 sa dozvedáme, že opátstvo malo istý

⁵¹¹ KNAUZ, ref. 2, s. 157.

⁵¹² MOL DL 59842.

⁵¹³ KNAUZ, ref. 2, s. 163.

⁵¹⁴ Dnes chotárna časť Pozby.

⁵¹⁵ MOL DL 46324.

⁵¹⁶ KNAUZ, ref. 2, s. 163.

⁵¹⁷ KNAUZ, ref. 2, s. 207.

⁵¹⁸ Zaniknutá osada v chotári Hulu.

⁵¹⁹ KNAUZ, ref. 2, s. 156.

⁵²⁰ Dnes miestna časť Lipovej.

⁵²¹ Dnes pravdepodobne časť obce Cabaj-Čápor.

⁵²² Dnes miestna časť Selíc.

⁵²³ MOL DL 107637.

⁵²⁴ MOL DL 47074.

čas poddaných v Zorkovciach⁵²⁵. Tu sa poddaným kláštora stal Gregor a jeho synovia Matej, Michal a Vavrinec, títo synovia sa však roku 1521 zo závislosti od opátstva vykúpili.⁵²⁶

Roku 1561 sa spomína majetok kláštora *Vezthe*⁵²⁷ v Komárňanskej župe, ktorý sa mohol vyčleniť z chotára majetku Santov^{85 528}.

O tom, že majetky Opatovce¹³⁵, Vieska²⁸³ a Lehôtka pod Brehmi vlastnilo opátstvo koncom 15. storočia nerušene, sa dozvedáme z listiny Šažského konventu z roku 1494, podľa ktorej bola vykonaná reambulácia a obnovenie medzníkov týchto majetkov.⁵²⁹

Majetok Bešeňov prenajalo opátstvo roku 1356 a potom znova roku 1359 Štefanovi a Mikulášovi z Bardoňova.⁵³⁰

Z rokov 1358 a 1366 máme správy o tom, že opátstvo prenajímalo svoj majetok *Sul'any¹⁸⁰ mešťanom zo Starého Tekova.⁵³¹

V rokoch 1358 - 1374 mali v prenájme majetok opátstva Santov⁸⁵ Ladislav a Mikuláš, synovia Michala, zvaného Posar.⁵³²

Roku 1366 prenajalo opátstvo svoju majetkovú časť v Balvanoch⁸¹ Jurajovi z týchže Balvanov.⁵³³

Z roku 1372 máme informáciu o tom, že opátstvo prenajalo v tom čase spustnuté majetky *Saag*⁹⁰ a Alpár⁸⁹, čím chcelo dosiahnuť ich osídlenie.⁵³⁴

Začiatkom roku 1388 dalo opátstvo na jeden rok do prenájmu aj svoj podiel z mýta v Starom Tekove a k nemu príslušiacich ďalších trhov v Mýtnych Ludanoch, Leviciach, Šalmoši⁵³⁵ a Jablonožniciach Ladislavovi, synovi Petra zo Šaroviec a z Levíc, za 60 zlatých.⁵³⁶

⁵²⁵ Dnes miestna časť Turčianskeho Michala.

⁵²⁶ MOL DL 95216.

⁵²⁷ Pravdepodobne zaniknutá lokalita v chotári Zemianskej Olče alebo Veľkých Kosíh.

⁵²⁸ KNAUZ, ref. 2, s. 234.

⁵²⁹ KNAUZ, ref. 2, s. 196.

⁵³⁰ KNAUZ, ref. 2, s. 144 - 145.

⁵³¹ KNAUZ, ref. 2, s. 212.

⁵³² KNAUZ, ref. 2, s. 200.

⁵³³ KNAUZ, ref. 2, s. 137.

⁵³⁴ KNAUZ, ref. 2, s. 244.

⁵³⁵ Dnes súčasť Novej Dediny.

⁵³⁶ ZsO I, s. 36 - 37, č. 378.

Tomu istému Ladislavovi prenajalo opátstvo zároveň aj dom v Starom Tekove a svoj majetok *Sul'any¹⁸⁰, a to na šesť rokov.⁵³⁷

V júni toho istého roku pribudol k majetkom, prenajatým Ladislavovi, synovi Petra z Levíc, majetok Balvany⁸¹, ktorý spomínaný Ladislav získal so všetkým príslušenstvom na desať rokov,⁵³⁸ a roku 1394 prenajalo opátstvo jeho synovi Petrovi aj majetok *Kuklov, ležiaci medzi Tlmačmi a Kozmálovcami, na štyri roky.⁵³⁹

Majetok Hliník⁸⁷, ktorý opátstvo prenajímalo už aj v predchádzajúcom období, bol roku 1390 v držbe Mikuláša, syna Juraja, zvaného *Harcha*, z Kameničnej, ktorému opátstvo v uvedenom roku potvrdilo zaplatenie určeného poplatku za jeho užívanie.⁵⁴⁰

Roku 1397 prenajalo opátstvo dom v Novej Bani a štyri lúky v jej okolí novobanskému mešťanovi Albertovi.⁵⁴¹

Majetok Žikava prenajímalo opátstvo začiatkom 15. storočia synom nebohého palatína Leustacha z Jelšavy Jurajovi a Petrovi.⁵⁴²

Roku 1410 prenajalo opátstvo na neurčitú dobu svoj majetok *Zengeu*²⁶⁵ Ondrejovi a Antonovi, synom Juraja z Horného Ďura⁵⁴³, a to za dve hrivny denárov ročne.⁵⁴⁴

Roku 1411 sa dozvedáme, že kláštor v tom čase prenajímal svoj majetok Žemliare host'om z Jura nad Hronom.⁵⁴⁵

V tom istom roku prenajalo opátstvo svoj majetok Hliník⁸⁷ na šesť rokov Dominikovi, zvanému *Posaar*, synovi magistra Petra. Magister Peter z Kameničnej mal tento majetok v držbe spolu so svojimi bratmi už dlhší čas.⁵⁴⁶ Správy o tom, že potomkovia tohto rodu mali v prenájme majetok Hliník máme ešte aj z rokov 1452 a 1473.⁵⁴⁷

Majetok Belek⁸⁰ prenajalo opátstvo roku 1411 Mikulášovi a Petrovi Forgáčovcom na 14 rokov.⁵⁴⁸ Na rovnaký čas im súčasne prenajalo aj svoj majetok *Kuklov^{488 549}.

Svoje dve polužia pôdy v Trávnici prenajímal opátstvo roku 1411 Ladislavovi z

⁵³⁷ ZsO I, s. 37, č. 379.

⁵³⁸ ZsO I, s. 62, č. 618.

⁵³⁹ ZsO I, s. 401, č. 3667.

⁵⁴⁰ ZsO I, s. 156, č. 1348.

⁵⁴¹ ZsO I, s. 551, č. 5000.

⁵⁴² ZsO II/2, s. 190, č. 6458.

⁵⁴³ Dnes miestna časť Veľkého Ďura.

⁵⁴⁴ ZsO II/2, s. 319, č. 7324.

⁵⁴⁵ ZsO III, s. 113, č. 193.

⁵⁴⁶ ZsO III, s. 150, č. 395.

⁵⁴⁷ MOL DL 48799, 48777.

⁵⁴⁸ ZsO III, s. 296, č. 1107.

⁵⁴⁹ ZsO III, s. 297, č. 1108.

Trávnice. Došlo však medzi nimi k sporu a majetok sa vrátil do rúk opátstva.⁵⁵⁰ Už roku 1414 sa ale dozvedáme, že tento majetok mali v držbe Ladislav a Ján, synovia v tom čase už nebohého Ladislava z Trávnice, spolu s Jánom, synom Petra zo Semeroviec⁵⁵¹, ktorým opátstvo v uvedenom roku potvrdilo zaplatenie cenzu.⁵⁵² Svoj majetok v Trávnici im opátstvo prenajímalo aj v nasledujúcom období, o čom máme správy z rokov 1416, 1420, 1423, 1424 a 1428.⁵⁵³

Roku 1412 zmenil držiteľa majetok *Zengeu*²⁶⁵, ktorý opátstvo v novembri tohto roku prenajalo Petrovi Čechovi z Levíc.⁵⁵⁴

Roku 1418 prenajímalo opátstvo svoje majetkové čiasťky v Tajnej a Šarovciach⁷⁹ Ladislavovi z Malých Šaroviec⁷⁹ a jeho bratom.⁵⁵⁵

Pravdepodobne rybníkov v chotári kláštorného majetku Hliník⁸⁷ sa týka potvrdenie o zaplatení ročného cenzu, ktoré vydalo opátstvo roku 1422 Dominikovi, zvanému *Pasar* z neďalekej Kavy.⁵⁵⁶

V rokoch 1423 a 1424 prenajímalo opátstvo pozemok pri rieke Žitava, zvaný *Apathfelde*, ležiaci medzi Veľkou Lehotou a Machulincami, s lúkami a lesmi Imrichovi, zvanému *Boriu* z Obýc.⁵⁵⁷

O prenájme pozemkov na mlyny na potokoch a riečkach v okolí kláštora, o ktorých sme hovorili v kapitole, týkajúcej sa majetkov kláštora v predchádzajúcom období, máme správy aj z 15. storočia, konkrétne z rokov 1427 a 1472.⁵⁵⁸

Roku 1429 prenajalo opátstvo svoj majetok v Kalnici¹⁷⁷ šľachticom z Marušovej⁵⁰⁷ na neurčitú dobu.⁵⁵⁹

Roku 1367 sa dozvedáme o vlastníctve vinogradov v chotári Ostrihomu. V uvedenom roku opátstvo tieto vinohrady, v tom čase už spustnuté, prenajalo.⁵⁶⁰

Svoj kamenný dom v Kremnici spolu s jatkami, ktoré tu vlastnilo, sa opátstvo v priebehu 15. storočia niekoľkokrát neúspešne pokúsilo predat' a nakoniec ich roku 1487

⁵⁵⁰ ZsO III, s. 300, č. 1126. ZsO III, s. 485, č. 1989.

⁵⁵¹ Dnes poznáme Horné a Dolné Semerovce.

⁵⁵² ZsO IV, s. 567, č. 2501.

⁵⁵³ ZsO V, s. 617, č. 2308. ZsO VII, s. 392, č. 1710. ZsO X, s. 201, č. 438. ZsO XI, s. 203 - 204, č. 507. MOL DL 43741.

⁵⁵⁴ ZsO III, s. 306, č. 1148.

⁵⁵⁵ ZsO VI, s. 461, č. 1773.

⁵⁵⁶ ZsO IX, s. 81, č. 192.

⁵⁵⁷ ZsO X, s. 540, č. 1385. ZsO XI, s. 479 - 480, č. 1172.

⁵⁵⁸ KNAUZ, ref. 2, s. 220.

⁵⁵⁹ KNAUZ, ref. 2, s. 157.

⁵⁶⁰ KNAUZ, ref. 2, s. 152.

prenajalo kremnickému mešťanovi Vavrincovi *Pyberovi* na neurčitú dobu.⁵⁶¹

Začiatkom 15. storočia prenajímalo opátstvo aj dom v Ostrihome, známy ako palác *Zenia*.⁵⁶²

O banskom mlyne v blízkosti Pukanca, patriacom Hronskosvätobeňadickému opátstvu, sa prvýkrát dozvedáme roku 1463. Opátstvo ho prenajímalo rôznym záujemcom, o čom máme poslednú správu z roku 1529, kedy si ho prenajali mešťania z Pukanca.⁵⁶³

Z roku 1525 máme informáciu o majetku Orovnica, ktorý bol zrejme už nejaký čas opustený. V uvedenom roku tu bola snaha o jeho osídlenie pod vedením istého Petra Kováča, táto snaha však nebola úspešná. V nasledujúcom období preto opátstvo prenajímalo toto územie poddaným ostrihomského arcibiskupa z Tekovskej Breznice. Túto skutočnosť potvrdil roku 1562 aj zástupca arcibiskupstva. V tomto roku však zároveň došlo k zmene, pretože Ostrihomskej kapitule sa podarilo majetok osídliť a nebola nútená ho ďalej prenajímať.⁵⁶⁴

Roku 1561 sa spomína majetok kláštora *Vezthe*⁵²⁸ v Komárňanskej župe, ktorý opátstvo na dva roky prenajalo komárňanskému kapitánovi Teodorovi Vajdovi.⁵⁶⁵

Roku 1449 zálohovalo opátstvo svoj majetok Bešeňov Michalovi Markusovi z *Thergen*.⁵⁶⁶

V rokoch 1521 a 1522 bolo opátstvo pre zlú finančnú situáciu nútené zálohovať časť svojho majetku v Nemčiňanoch, čím získalo hotovosť 400 zlatých. Roku 1521 zálohovalo opátstvo spolu s týmto majetkom aj svoj majetok v Pohraničiach.⁵⁶⁷

Roku 1491 darovalo opátstvo krátko predtým postavený mlyn v Žemliaroch tunajšiemu farárovi.⁵⁶⁸

Rôzne časti majetku Čitáre¹⁰², v tom čase už spustnutého, darovala či predala Ostrihomská kapitula v 1. polovici 16. storočia rôznym šľachticom - roku 1538 tu darovala

⁵⁶¹ KNAUZ, ref. 2, s. 161.

⁵⁶² KNAUZ, ref. 2, s. 153.

⁵⁶³ KNAUZ, ref. 2, s. 135 - 136.

⁵⁶⁴ KNAUZ, ref. 2, s. 176.

⁵⁶⁵ KNAUZ, ref. 2, s. 234.

⁵⁶⁶ MOL DL 57191.

⁵⁶⁷ KNAUZ, ref. 2, s. 171 - 172.

⁵⁶⁸ KNAUZ, ref. 2, s. 236.

pozemok šľachticom z Veľkého Klíža a roku 1552 predala časť majetku Žigmundovi, zvanému Turek.⁵⁶⁹

Roku 1527 daroval opát istému slobodníkovi z Kozároviec les medzi Psiarmi a Kozárovcami, zvaný *Lwsek*.⁵⁷⁰

3.2.2 Majetkové spory

S **Jurajom z Nemčinian** došlo k dohode roku 1360, kedy spomínaný šľachtic odovzdal sporné pozemky, 3 poplužia zeme medzi Kozárovcami a Nemčiňanmi a čosi vyše jedného poplužia medzi Nemčiňanmi a Rohožnicou⁵⁷⁰, opátovi a ten mu na oplátku dal časť z nich do doživotnej držby. Opátova sťažnosť z roku 1377 však svedčí o tom, že táto priateľská dohoda zostala zrejme iba na papieri. K novému zmiereniu došlo roku 1380, keď Juraj z Nemčinian vo svojom testamente potvrdil majetkové práva kláštora.⁵⁷¹ Ani tentokrát však mier nemal dlhé trvanie. Už roku 1387 sa hronskosvätobeňadický opát sťažoval pred kráľom, že **Juraj z Nemčinian a jeho príbuzní** spustošili majetok kláštora Rohožnica^{570 572}.

V sporoch s Hronskosvätobeňadickým kláštorom pokračovali aj Jurajovi dedičia, **Ján Gyreus, Hermolaus z Nemčinian a Dachovi synovia Ladislav a Demeter**. Sťažnosti opáta proti nim poznáme z rokov 1396, 1400 a 1412.⁵⁷³

Spor s menovanými šľachticmi viedlo opátstvo roku 1412 o jedno poplužie zeme v blízkosti Nemčinian, o ktorom opát tvrdil, že patrí k majetku v bezprostrednom okolí kláštora. Keďže opát toto svoje tvrdenie podložil aj prisahou, že sporná majetková čiastka skutočne leží v hraniciach, opísaných v zakladacej listine, pripadla táto pôda kláštoru.⁵⁷⁴

K sporu s **Gregorom, synom Júliusa z Topoľčianok**, došlo roku 1361. Išlo o zavraždenie Gregorovho poddaného a ďalšie násilnosti, ku ktorým došlo na jeho majetku. Výsledok ani priebeh tohto sporu však nepoznáme.⁵⁷⁵

⁵⁶⁹ KNAUZ, ref. 2, s. 149.

⁵⁷⁰ KNAUZ, ref. 2, s. 181.

⁵⁷¹ KNAUZ, ref. 2, s. 166 - 169.

⁵⁷² ZsO I, s. 9, č. 84.

⁵⁷³ KNAUZ, ref. 2, s. 169.

⁵⁷⁴ ZsO III, s. 571 - 572, č. 2465.

⁵⁷⁵ MOL DL 5078, 5088.

Roku 1421 viedlo opátstvo ďalší spor so šľachticmi z Topoľčianok, konkrétne Gregor, syn Petra, bol predvolaný proti opátovi pred dvorského sudcu.⁵⁷⁶ Pravdepodobne jeho brat, Benedikt, syn Petra, bol proti opátovi predvolaný v tom istom roku, pretože násilím zabránil istému poddanému presťahovať sa po splnení všetkých podmienok na majetok kláštora a pripravil ho aj o celý jeho hnuťelný majetok.⁵⁷⁷

Roku 1422 sa šľachtici z Topoľčianok, Gregor, syn Petra, jeho brat Benedikt a ďalší príbuzní, sťažovali, že opát sa neprávom dal uviesť do držby majetku Volkovce.⁵⁷⁸ Priebeh tohto sporu presne nepoznáme, z nasledujúceho roku však máme informáciu o tom, že Benedikt a Július, synovia Petra z Topoľčianok, navštívili konvent a vyhrážali sa jeho členom, že ak si budú naďalej robiť nároky na majetok Volkovce, vyhľadajú a zabijú niekoho z nich alebo z ich rodín.⁵⁷⁹

Ešte v tom istom roku došlo k ďalšiemu sporu, keď Július z Topoľčianok dal opátstvu do zálohu štyri usadlosti v dedine Mlyňany⁵⁸⁰, vzápätí však túto zálohovanú majetkovú časť obsadil.⁵⁸¹

Roku 1430 sa uskutočnilo vyšetrovanie, na základe ktorého sa zistilo, že Kliment, syn Gregora z Topoľčianok, spolu so svojimi služobníkmi ukradol koňa z majetku kláštora Tesáre nad Žitavou^{78 582}.

K ďalšiemu sporu so šľachticmi z Topoľčianok, menovite s Gregorom a Benediktom, došlo roku 1495, kedy im kráľ, zrejme nedopatrením, daroval majetok Obyce. Opát proti tejto donácii samozrejme protestoval a roku 1496 si zabezpečil aj kráľovské potvrdenie svojho vlastníctva.⁵⁸³ Spor však napriek tomu pokračoval ešte roku 1519, kedy boli protivníkmi opátstva Ján, syn Gregora, a Tomáš, syn Benedikta.⁵⁸⁴

Ešte roku 1352 boli proti opátovi pred kráľovský súd predvolaní **Ondrejovi synovia Lukáš, Peter a Egíd a tiež Gregor zo Slepčian a jeho synovia Jakub, Mikuláš a Tomáš.**⁵⁸⁵ Nepoznáme však príčinu ich sporu a ďalšiu informáciu máme až z roku 1361,

⁵⁷⁶ ZsO VIII, s. 110, č. 312.

⁵⁷⁷ ZsO VIII, s. 276 - 277, č. 953.

⁵⁷⁸ ZsO IX, s. 394, č. 1238.

⁵⁷⁹ ZsO X, s. 159, č. 322.

⁵⁸⁰ Dnes miestna časť obce Tesárske Mlyňany.

⁵⁸¹ ZsO IX, s. 401, č. 1267.

⁵⁸² MOL DL 12243.

⁵⁸³ KNAUZ, ref. 2, s. 152.

⁵⁸⁴ MOL DL 24646.

⁵⁸⁵ MES IV, s. 78 - 79, č. 48.

kedy Ondrej potvrdil, že v Malých Slepčanoch¹⁷⁴ žije vďaka opátovej dobrej vôli. Jeho synovia sa však napriek tomu proti opátstvu búrili. Keďže sa však ani na opakované predvolanie nedostavili pred súd, ten rozhodol v prospech kláštora a majetok Malé Slepčany vrátil roku 1366 do jeho rúk.⁵⁸⁶

Spor, týkajúci sa majetku Šarovce, viedlo opátstvo roku 1362, listina Zoborského konventu, ktorá o tomto spore hovorí, je však veľmi poškodená, preto o ňom nič bližšie nevieme.⁵⁸⁷

Do sporu o hranice na rieke Žitave sa dostalo opátstvo roku 1363 so **Štefanom, synom Mikuláša z Obýc**. Hoci sa v súvislosti s týmto sporom hovorí o obsadení časti majetku kláštora Hronský Svätý Beňadik, istotne sa tu myslí okolie kláštora, ktorého hranice sú opísané v interpolovanej zakladacej listine. Dosvedčuje to aj listina z roku 1366, v ktorej sa hovorí o obchôdzke hraníc majetku Hronský Svätý Beňadik na rieke Žitava podľa privilégia kláštora, ktorým sa zrejme myslí zakladacia listina.⁵⁸⁸

O pokračovaní sporu so šľachticmi z Obýc sa dozvedáme roku 1409, kedy sa opátstvo sporilo so **Štefanovým synom Lazarom**.⁵⁸⁹ Ďalšie informácie o tomto spore nemáme, dá sa však predpokladať, že bol v pomerne krátkom čase ukončený, pretože už v rokoch 1423 a 1424 prenajímalo opátstvo pozemok pri rieke Žitava, zvaný *Apathfelde*, ležiaci medzi Veľkou Lehotou a Machulincami, teda v blízkosti Obýc, s lúkami a lesmi Lazarovmu synovi Imrichovi, zvanému *Boriu*.⁵⁹⁰

Šášovskí kasteláni neprestali škodiť a strpčovať život poddaných opátstva ani v 2. polovici 14. storočia, o čom svedčia listiny, pochádzajúce z rokov 1362 a 1363. Roku 1373 došlo dokonca k ozbrojenému konfliktu, pri ktorom kastelánovi služobníci ohrozovali na živote samotného prepošta Hronskosvätobeňadického kláštora. Z obdobia po roku 1390 máme informáciu o obsadení mýta v Ladomeri³⁴³ a majetkov Nádejovo¹³⁸, Vidrice¹³⁹, Sklené Teplice, Teplá¹⁴⁰ a Kaltrín¹⁴¹.⁵⁹¹

Od roku 1396 bol majiteľom Šášovského hradu Juraj zo Štítnika a po ňom jeho syn

⁵⁸⁶ KNAUZ, ref. 2, s. 205.

⁵⁸⁷ MOL DL 90657.

⁵⁸⁸ KNAUZ, ref. 2, s. 151.

⁵⁸⁹ ZsO II/2, s. 212, č. 6634.

⁵⁹⁰ ZsO X, s. 540, č. 1385. ZsO XI, s. 479 - 480, č. 1172. KNAUZ, ref. 2, s. 151.

⁵⁹¹ KNAUZ, ref. 2, s. 192 - 193.

Žigmund. So **Žigmundom zo Štítnika**, ktorý zrejme obsadil istý pozemok kláštora, ležiaci na území, zvanom Šúšolie, a to medzi hranicami dvoch dedín s názvom Opatovce¹³⁵, sa opátstvo prvýkrát dostalo do konfliktu roku 1406.⁵⁹²

O ďalšom spore s ním sa dozvedáme z listiny palatína Mikuláša z Gorjan z roku 1407, podľa ktorej Žigmundov kastelán protestoval pri uvádzaní opátstva do držby majetkov na území Šúšolia, a to Vieska²⁸³, Opatovce a Lehôtka pod Brehmi, a mýta v Ladomeri³⁴³, ktoré sa predtým vyberalo v Hliníku nad Hronom. Opát predložil ako dôkaz, že jeho nároky sú opávnené, sfalšovanú zakladaciu listinu, potvrdenú kráľom Karolom Róbertom. Podľa palatínovho rozhodnutia mala byť vykonaná obchôdzka sporných hraníc na základe výpovedí oboch strán.⁵⁹³

Ďalšiu sťažnosť opátstva, týkajúcu sa mýta v Ladomeri³⁴³, ktorého časť si opátstvo nárokovalo, no šášovský kastelán mu ju nevyplácal, poznáme z roku 1413.⁵⁹⁴

Roku 1414 sa dozvedáme o ďalšom spore kláštora so Žigmundom zo Štítnika, ktorý sa týkal majetku Machulince. O tomto spore však nevieme nič bližšie, poznáme len Žigmundovu sťažnosť, že opát sa v určenom termíne nedostavil pred súd.⁵⁹⁵

Roku 1424 menil menil Šášovský hrad opäť svojho majiteľa, kráľ Žigmund ho totiž daroval svojej manželke Barbore Celjskej. Ako súčasť hradného majetku pri jeho štatúcii sa spomínajú aj majetky, pôvodne patriace kláštoru, a to Nádejovo¹³⁸, Vidrice¹³⁹, Sklené Teplice a Teplá¹⁴⁰ a tiež príjmy z mýta v Ladomeri³⁴³. Opát s touto štatúciou samozrejme nesúhlasil, obsadené majetky sa mu však zrejme už nepodarilo získať späť. V súvislosti so Šášovským hradom a ako jeho príslušenstvo sa opäť spomínajú pred rokom 1466.⁵⁹⁶ V sťažnosti opátstva z roku 1489 sa okrem spomínaných uvádza aj majetok Kaltrín¹⁴¹.⁵⁹⁷ O tom, že stav ohľadne spomínaných majetkov sa nezmenil ani po tejto sťažnosti, svedčí aj záznam z roku 1491, podľa ktorého boli v tom čase stále pričlenené k Šášovskému hradu. Ďalšie sťažnosti opátstva, týkajúce sa týchto majetkov, poznáme z rokov 1511 a 1512.⁵⁹⁸

Roku 1507 sa spor rozšíril aj na majetok Vieska²⁸³, do držby ktorého sa opátstvo chcelo dať nanovo uviesť, proti tejto introdukcii však majitelia Šášovského hradu protestovali.⁵⁹⁹

⁵⁹² ZsO II/1, s. 621, č. 4966.

⁵⁹³ ZsO II/2, s. 54 - 55, č. 5546.

⁵⁹⁴ ZsO IV, s. 193, č. 765.

⁵⁹⁵ ZsO IV, s. 582, č. 2566.

⁵⁹⁶ KNAUZ, ref. 2, s. 194 - 195.

⁵⁹⁷ MOL DF 238446.

⁵⁹⁸ MOL DF 237182, 236191.

⁵⁹⁹ KNAUZ, ref. 2, s. 197.

Roku 1365 sa opátstvo sťažovalo na šľachticov z Vyšného nad Hronom, ktorí obsadili jeho majetok v Žemliaroch.⁶⁰⁰

K ďalšiemu sporu, týkajúcemu sa majetku Žemliare, došlo roku 1366 so šľachticmi zo Šimonovian⁶⁰¹, ktorí na tomto majetku spôsobili škody. Opát sa na nich opäť sťažoval aj roku 1375.⁶⁰²

Ďalší spor, o ktorom nám chýbajú podrobnejšie informácie, viedlo opátstvo roku 1368 s **Bederom, Jánom a Vavrincom, synmi Mykova z Mykoufalva**.⁶⁰³

Spor s Novou Baňou, týkajúci sa poplatkov za banské mlyny, bol ukončený roku 1370, kedy novobanskí mešťania splatili všetky dlžoby a zaviazali sa platiť poplatky za mlyny aj v budúcnosti. Až do roku 1386 ich aj poctivo platili, no od tohto roku už od nich pravdepodobne opátstvo nič nedostalo. Sťažnosti opátstva proti nim poznáme z rokov 1465, 1488 a 1512.⁶⁰⁴

Na **mešťanov z Novej Bane** sa opátstvo sťažovalo aj roku 1489, a to ohľadne lomu na mlynské kamene, jatiek a mlynov na Hrone, Bukovej a Jedľovej Štiavnici.⁶⁰⁵

O spore s **ostrihomským arcibiskupom** v tomto období máme údaj z roku 1372, kedy spomínaný arcibiskup protestoval proti štatúcii majetkovej čiastky v Dvoroch nad Žitavou hronskosvätobeňadickému opátovi.⁶⁰⁶

Ďalší spor s ostrihomským arcibiskupom o majetok Dvory nad Žitavou poznáme z roku 1406. Jeho vrátenie kláštora nariadil panovník v uvedenom roku, po tomto nariadení však nasledoval protest ostrihomského arcibiskupa.⁶⁰⁷

Roku 1411 uzavrelo opátstvo s ostrihomským arcibiskupom Jánom dohodu, ktorou mali byť všetky vzájomné spory ukončené. V Dvoroch nad Žitavou a takisto aj v Bešeňove sa arcibiskup zaviazal rešpektovať hranice kláštorného majetku a obsadené pozemky vrátiť

⁶⁰⁰ KNAUZ, ref. 2, s. 236.

⁶⁰¹ Dnes miestna časť Partizánskeho.

⁶⁰² KNAUZ, ref. 2, s. 236.

⁶⁰³ MOL DL 83025.

⁶⁰⁴ KNAUZ, ref. 2, s. 227 - 228.

⁶⁰⁵ MOL DF 238446.

⁶⁰⁶ MOL DL 90517.

⁶⁰⁷ ZsO II/1, s. 645, č. 5113.

opátstvu. Kláštoru prenechal tiež desiatky z Bešeňova. Ďalej sa ostrihomský arcibiskup vzdal nároku na Tekovské Nemce a územie na ľavom brehu Hrona, ktorého hranice sú v listine opísané. Opát si tiež žiadal od arcibiskupa desiatky z troch dedín, a to *Werez*, Hronského Svätého Beňadika a Psiarov. Tieto mu arcibiskup nemohol odovzdať, pretože patrili ostrihomským kanonikom, sľúbil však, že opátovu prosbu kanonikom predloží.⁶⁰⁸

Napriek tomuto zmiereniu došlo k ďalšiemu sporu už roku 1413, a to o časť mýta v Žiari nad Hronom, ktorú arcibiskupskí vyberači odmietali kláštoru odovzdávať.⁶⁰⁹

Roku 1414 došlo dokonca k sporu o majetok Tekovské Nemce, ktorého sa podľa spomínanej dohody arcibiskup vzdal, keď však malo byť opátstvo uvedené do jeho držby, jeho zástupca proti tomu protestoval.⁶¹⁰

Ďalšie sťažnosti opáta, týkajúce sa už spomínaných majetkov Kakat⁸³, Dvory nad Žitavou, Tekovské Nemce, Rybník, Čajkov a Tekovská Breznica, poznáme z rokov 1351⁶¹¹ a 1424⁶¹².

Z roku 1427 máme správu, že služobníci ostrihomského arcibiskupa spôsobili škody na majetku Bešeňov.⁶¹³

Zo sťažnosti opátstva z roku 1489 sa dozvedáme, že ostrihomský arcibiskup držal vo svojich rukách tieto majetky a príjmy, na ktoré si robilo opátstvo nárok: desiatky z kláštorných majetkov kdekoľvek v kráľovstve, Rybník, Čajkov, Tekovské Nemce, Tekovská Breznica, Dvory nad Žitavou, *Sv. Martin²⁶⁸, *Zarzow* a *Aas*⁶¹⁴, Bešeňov, Kakat⁸³, Šarovce, tretina mýta v Žiari nad Hronom a Starej Kremničke a ostrovy v rieke Hron, patriace k majetkom Opatovce¹³⁵, Vieska²⁸³ a Lehôtka pod Brehmi. V tejto sťažnosti sa tiež spomína, že poddaní ostrihomského arcibiskupa z Jura nad Hronom obsadili polia a les pri Hrone, pri brode, zvanom *Apathrewe*, patriace k majetku Žemliare, a poddaní z Lándoru⁶¹⁵ neprávom užívajú majetok Hliník⁸⁷.⁶¹⁶ Všetky tieto majetky sú vymenované aj v ďalších (pravdepodobne rovnako bezvýsledných) sťažnostiach z rokov 1511 a 1512.⁶¹⁷

O majetkovom spore s ostrihomským arcibiskupom, týkajúcim sa majetkov *Kakat*,

⁶⁰⁸ ZsO III, s. 370 - 371, č. 1456.

⁶⁰⁹ ZsO IV, s. 193, č. 765.

⁶¹⁰ ZsO IV, s. 603, č. 2676.

⁶¹¹ MES IV, s. 47.

⁶¹² ZsO XI, s. 484, č. 1186.

⁶¹³ KNAUZ, ref. 2, s. 146.

⁶¹⁴ Pravdepodobne zaniknuté lokality v blízkosti Bešeňova a Dvorov nad Žitavou - KNAUZ, ref. 2, s. 134.

⁶¹⁵ Dnes miestna časť Komárna.

⁶¹⁶ MOL DF 238446.

⁶¹⁷ MOL DF 238510, 238511.

Dvory nad Žitavou, Tekovské Nemce, Rybník, Čajkov, Tekovská Breznica, *Sv. Martin⁶¹⁸, Bešeňov, Šarovce, Čifáre, Opatovce¹³⁵, Svätúša⁵⁰⁴ a mýta v Žiari nad Hronom a Starej Kremničke sa dozvedáme ešte roku 1494, a to z opätovnej sťažnosti opáta, že ostrihomský arcibiskup všetky tieto majetky neprávom užíva.⁶¹⁸

Roku 1493 protestoval ostrihomský arcibiskup proti ohraničeniu majetku Žemliare, do držby ktorého malo byť opátstvo uvedené. Spor pokračoval ešte roku 1496, jeho výsledok však nepoznáme.⁶¹⁹

Roku 1512 sa hronskosvätobeňadický opát sťažoval, že poddaní ostrihomského arcibiskupa z Teliniec obsadili majetkovú čiasku kláštora v Čifároch⁶²⁰ a tiež, že ostrihomský arcibiskup upiera kláštoru právo na štvrtinu desiatkov zo 40 dedín, patriacich k farskému kostolu v Kňaziciach^{98, 621}.

Z toho istého roku pochádza aj sťažnosť opátstva, že poddaní ostrihomského arcibiskupa z Martoviec využívajú právo slobodného rybolovu na riekach Dunaj, Váh a Nitra, patriace k jeho majetku Hliník^{87, 622}.

Roku 1374 vznikol spor o majetok Santov⁸⁵, ktorý opátstvo prenajímalo **Ladislavovi a Mikulášovi, zvaným Posar**. V uvedenom roku bola na žiadosť opáta vykonaná reambulácia tohto majetku, proti ktorej však spomínaný Mikuláš protestoval.⁶²³

S **Dominikom, zvaným Posaar, z Kavy** sa opátstvo sporilo o niektoré rybníky v blízkosti majetku Hliník⁸⁷, ktorý mu prenajímalo. Prvú zmienku o spore s ním, týkajúcu sa neplatenia ročného poplatku, poznáme z roku 1429. O ďalších sťažnostiach opátstva vieme z rokov 1489⁶²⁴, 1511 a 1512.⁶²⁵

Roku 1374 došlo k sporu o majetok Santov⁸⁵ pri príležitosti jeho reambulácie aj s **Jakubom z Klízskej Nemej**, ktorý tento majetok následne zničil a jeho veľkú časť obsadil. O priebehu tohto sporu nám chýbajú informácie, vieme však, že trval veľmi dlho, sťažnosť opátstva, týkajúcu sa spomínaného majetku, proti **Ladislavovi z Klízskej Nemej** totiž poznáme ešte z roku 1481. Keďže spomínaný Ladislav sa vtedy nedostavil pred súd,

⁶¹⁸ MOL DL 107614.

⁶¹⁹ KNAUZ, ref. 2, s. 236.

⁶²⁰ MOL DF 238513.

⁶²¹ MOL DF 237184.

⁶²² KNAUZ, ref. 2, s. 155 - 156.

⁶²³ KNAUZ, ref. 2, s. 200.

⁶²⁴ MOL DF 238446.

⁶²⁵ KNAUZ, ref. 2, s. 155.

bol majetok Santov roku 1483 pririeknutý opátstvu. Napriek tomu však nebol tento spor uzavretý ani roku 1519 a jeho záver nám nie je známy.⁶²⁶

S **mestom Ostrihom** sa opátstvo dostalo do konfliktu kvôli vinohradom, ktoré malo v jeho chotári, roku 1376.⁶²⁷ Podrobnosti, týkajúce sa tohto sporu, nepoznáme, vieme len, že bol ukončený roku 1389 dohodou, na základe ktorej ostrihomskí mešťania uznali majetkové práva kláštora.⁶²⁸ Táto listina bola opätovne potvrdená roku 1415.⁶²⁹ Napriek tomu sa opátstvo roku 1489 sťažovalo, že jeho tunajšie vinohrady, ako aj palác *Zenia*, sú znovu obsadené ostrihomskými mešťanmi.⁶³⁰

Pred rokom 1378 zrejme obsadili majetok kláštora Pohranice poddaní **nitrianskeho biskupa** z Dolných Obdokoviec. V uvedenom roku po predložení písomných dokladov nitriansky biskup vrátil tento majetok opátstvu.⁶³¹

Zo sťažnosti opátstva z roku 1489 sa dozvedáme, že nitriansky biskup neprávom využíval právo rybolovu na mieste, zvanom Žitavská tŕň⁸⁶ a obsadil aj osadu, ktorá vznikla v jeho blízkosti.⁶³² Proti tejto skutočnosti protestoval hronskosvätobeňadický opát aj roku 1512.⁶³³

Roku 1388 protestoval opát proti skutočnosti, že **Blažej Forgáč a jeho bratia Peter a Ján** boli zároveň s hradom Jelenec uvedení aj do držby majetkov Čaradice, Zovoy²⁹⁵ a Olichov¹⁰⁶, ktoré patrili kláštoru a ktoré boli k jelineckému panstvu už dávnejšie neprávom pripojené.⁶³⁴ Svoju sťažnosť vyslovil opát až dodatočne pred Turčianskym konventom, čo by mohlo vzbudzovať podozrenie, z predchádzajúceho obdobia však vieme, že všetky tri uvedené majetky kláštora skutočne patrili.

O štyri roky neskôr sa opát sťažuje, že Peter Forgáč spolu s ďalšími násilne vtrhol na majetok kláštora Slepčany a zajal dvoch poddaných.⁶³⁵ Vzťahy s Forgáčovcami teda

⁶²⁶ KNAUZ, ref. 2, s. 200 - 202.

⁶²⁷ KNAUZ, ref. 2, s. 152.

⁶²⁸ ZsO I, s. 91, č. 918.

⁶²⁹ KNAUZ, ref. 2, s. 153.

⁶³⁰ MOL DF 238446.

⁶³¹ KNAUZ, ref. 2, s. 181.

⁶³² MOL DF 238446.

⁶³³ MOL DF 237184.

⁶³⁴ ZsO I, s. 53, č. 549.

⁶³⁵ ZsO I, s. 283, č. 2606.

podľa všetkého neboli veľmi dobré, i keď Peter Forgáč sa na základe rozsudku v tomto prípade zaviazal nahradiť opátstvu a jeho poddaným spôsobené škody.⁶³⁶

K ďalšiemu konfliktu s Forgáčovcami došlo roku 1403 alebo krátko predtým. V uvedenom roku totiž hronskosvätobeňadický opát potvrdil, že Mikuláš Forgáč z Jelenca, ktorý dal spustošiť majetky kláštora Tesáre nad Žitavou⁷⁸ a Slepčany, vrátil kláštoru dobytok, ktorý z týchto majetkov odviezol. Následne mala byť medzi oboma stranami uzavretá dohoda, pričom spomínaný Mikuláš Forgáč mal až do jej uzavretia zostať v kláštore.⁶³⁷

Vzťahy s Mikulášom Forgáčom sa však ani v nasledujúcom období nezlepšili, z roku 1411 totiž poznáme ďalšiu sťažnosť hronskosvätobeňadického opáta, týkajúcu sa majetku Olichov¹⁰⁶.⁶³⁸

O pokračovaní sporu opátstva s **Forgáčovcami z Jelenca** o majetky Čaradice, Zovoy²⁹⁵ a Olichov¹⁰⁶ sa dozvedáme roku 1420. V tomto roku bol proti opátstvu pred kráľa predvolaný Ján, syn Mikuláša Forgáča z Jelenca,⁶³⁹ a rok neskôr Peter Forgáč.⁶⁴⁰ Ten v mene svojom i svojich príbuzných, synov nebohého Mikuláša Forgáča, vyslovil sťažnosť, že ich opátstvo zaťažuje do sporu o spomínané majetky, ktoré patria k ich hradu Jelenec.⁶⁴¹ Tento spor sa zrejme začal obchôdzkou hraníc majetku v okolí kláštora a protestom Forgáčovcov proti priebehu hranice cez územie spomínaných dedín.⁶⁴²

Tento spor nebol zrejme ukončený ešte roku 1429, kedy sa Peter Forgáč z Jelenca a jeho synovia Juraj a Ján sťažovali, že poddaní opátstva z Kozároviec zničili hranice a obsadili časť ich majetku Zovoy²⁹⁵.⁶⁴³

Ďalšiu informáciu, týkajúcu sa majetku Čaradice, máme z roku 1466, kedy sa opátstvo opätovne sťažovalo, že tento majetok obsadili a neprávom užívajú Forgáčovci z Jelenca.⁶⁴⁴

V 30. rokoch 15. storočia sa opátstvo sporilo s Forgáčovcami kvôli viacerým majetkom, na ktorých títo spôsobili škody. Konkrétne išlo o majetky Tesáre nad Žitavou⁶⁴⁵,

⁶³⁶ ZsO I, s. 328, č. 2980.

⁶³⁷ ZsO II/1, s. 281, č. 2366.

⁶³⁸ ZsO III, s. 197, č. 598.

⁶³⁹ ZsO VII, s. 506, č. 2223.

⁶⁴⁰ ZsO VIII, s. 111, č. 318.

⁶⁴¹ ZsO VIII, s. 116, č. 345.

⁶⁴² ZsO VIII, s. 141, č. 448.

⁶⁴³ MOL DL 59139.

⁶⁴⁴ KNAUZ, ref. 2, s. 148.

⁶⁴⁵ MOL DL 90533.

Malé Kozmálovce⁶⁴⁶, Volkovce a Bešeňov⁶⁴⁷ a *Pogyán*⁶⁴⁸.

O spore s Félixom Forgáčom, ktorý mala rozsúdiť Tekovská župa, sa dozvedáme z palatínovej listiny z roku 1479, nevieme však, čoho sa tento spor týkal.⁶⁴⁹

Podľa sťažnosti opátstva z roku 1489 v tom čase Forgáčovci z Jelenca neprávom užívali tieto jeho majetky: Kozárovce, Tesáre nad Žitavou⁶⁵⁰, Čaradice, Zovoy²⁹⁵, Olichov¹⁰⁶, Malé Kozmálovce a *Kuklov^{488 651}.

Opátstvo sa s Forgáčovcami, menovite s Félixom, Gregorom, Petrom a Albertom, sporilo aj v 90. rokoch 15. storočia, a to opäť kvôli majetku Tesáre nad Žitavou⁶⁵², ktorého časť podľa opáta obsadili a neprávom užívali ich poddaní. Forgáčovci oproti tomu tvrdili, že toto územie je ich majetkom.⁶⁵³ Ako sa celý spor skončil, nám nie je známe.

Roku 1494 obvinil opát Félix Forgáča z toho, že dal podpáliť lesy, patriace k majetkom kláštora Tesáre nad Žitavou⁶⁵⁴ a Veľké Vozokany. Súd v tomto prípade rozhodol v prospech Félixu Forgáča, ktorý zložením prísahy očistil svoje meno.⁶⁵⁵

Spor so **šľachticmi z Demandíc**, týkajúci sa majetkovej čiastky opátstva v Balvanoch⁸¹ sa začal roku 1391, kedy Vavrínek, Benedikt a Mikuláš protestovali pri uvádzaní opátstva do držby tohto majetku.⁶⁵⁶

Roku 1424 sa opát na zhromaždení šľachty Tekovskej župy sťažoval na Petra, syna Mikuláša z Demandíc, Vavrinových synov Jána a Mikuláša a Ladislava, syna Benedikta z Hontianskych(?) Tesárov, ktorí vraj obsadili veľkú časť jeho spomínanej majetkovej čiastky v Balvanoch.⁶⁵⁷

Spor o majetok Balvany sa skončil úspechom opátstva roku 1497. Vtedy sa spomínaní šľachtici vzdali nároku na obsadenú majetkovú čiastku a opátstvo im na oplátku odpustilo všetky dlžoby, ktoré voči nemu mali.⁶⁵⁸

Roku 1520 však vznikol medzi šľachticmi z Demandíc a opátstvom nový spor,

⁶⁴⁶ MOL DL 59211.

⁶⁴⁷ MOL DL 59213.

⁶⁴⁸ MOL DL 59214.

⁶⁴⁹ MOL DL 59665.

⁶⁵⁰ MOL DL 90533.

⁶⁵¹ MOL DF 238446.

⁶⁵² MOL DL 90533.

⁶⁵³ MOL DL 90524, 59825, 59839.

⁶⁵⁴ MOL DL 90533.

⁶⁵⁵ MOL DL 59842.

⁶⁵⁶ KNAUZ, ref. 2, s. 137.

⁶⁵⁷ ZsO XI, s. 483, č. 1184.

⁶⁵⁸ KNAUZ, ref. 2, s. 137.

týkajúci sa lesa, ktorý opátstvo pokladalo za súčasť svojho majetku v Balvanoch, spomínaní šľachtici však tvrdili, že patrí k ich majetku Tekovská Nová Ves²⁹⁷. Po viacerých komplikáciách vyhralo opátstvo aj tento spor, o čom svedčí listina palatína Štefana Bátoriho z roku 1523.⁶⁵⁹

O storočie neskôr, roku 1523, sa dozvedáme o spore, ktorý opátstvo viedlo zrejme s potomkami uvedených šľachticov, **Mikulášom z Hontianskych(?) Tesárov a Matejom a Mikulášom z Demandíc**. Títo sa v spomínanom roku sťažovali, že poddaní kláštora obsadili časť ich majetku v Tekovskej Novej Vsi.⁶⁶⁰

Roku 1391 boli proti hronskosvätobeňadickému opátovi predvolaní **Ondrej z Kata a vdova po Ondrejovi Sovathovi z Tiszaug**, ktorých opát obvinil z obsadenia majetkov *Saag*⁹⁰ a Alpár⁸⁹. Títo sa však napriek opätovnému predvolaniu pred súd nedostavili.⁶⁶¹

Zrejme s Ondrejovými potomkami, **Mikulášom a Ladislavom, zvanými Zwnywgh, z Katha**, sa opátstvo dostalo do konfliktu roku 1411, kedy sa opát sťažoval, že poddaní týchto šľachticov z majetku Tiszaug spôsobili škody na majetku kláštora *Saagh*.⁶⁶² O spore so spomínaným Ladislavom vieme ešte roku 1420, kedy bol tento proti opátovi predvolaný pred kráľa.⁶⁶³ Roku 1489 sa opát sťažoval na **Ladislava a Petra Zwnywgh, z Katha** - táto sťažnosť sa týkala úžitkov, patriacich k majetkom *Saagh*, Csanytelek a Sáp.⁶⁶⁴

Roku 1391 bol do držby hradu Revište uvedený jeho nový majiteľ magister **Ladislav, syn Petra zo Šaroviec**, (otec Petra, prezývaného Čech, o ktorom budeme neskôr hovoriť⁶⁶⁵). Ako príslušnosť hradu mu boli štatúované aj majetky Tlmače, Čitáre¹⁰² a tretina mýta v Žarnovici (toto mýto sem bolo presunuté z Voznice). Opát proti tejto štatúcii protestoval, ďalšie pokračovanie tohto prípadu však nepoznáme.⁶⁶⁶ Vieme len, že majetky Tlmače, Čitáre a tretina mýta v Žarnovici boli v držbe Čechovcov z Levíc až do roku 1489, kedy ho na základe dohody získalo opátstvo späť.⁶⁶⁷

O spore kláštora s **Petrom Čechom z Levíc** sa prvýkrát dozvedáme roku 1406,

⁶⁵⁹ KNAUZ, ref. 2, s. 137 - 138.

⁶⁶⁰ MOL DL 68672.

⁶⁶¹ KNAUZ, ref. 2, s. 244.

⁶⁶² ZsO III, s. 155, č. 424.

⁶⁶³ ZsO VII, s. 399, č. 1754.

⁶⁶⁴ MOL DF 238446.

⁶⁶⁵ LUKAČKA, J. - ŠKRINÁROVÁ, I. - ŠVOLÍKOVÁ, M. et al.: *Levice*. Banská Bystrica 2010, s. 43.

⁶⁶⁶ ZsO I, s. 239, č. 2161.

⁶⁶⁷ KNAUZ, ref. 2, s. 149.

kedy jeho služobník okradol poddaného opátstva, kováča menom Štefan z Hronského Svätého Beňadika, a spolu s inými tiež spôsobil škody na majetku Kozárovce. Vyšetrovanie tejto záležitosti je opísané v listine Zoborského konventu z uvedeného roku.⁶⁶⁸ Ešte v tom istom roku siahol Peter Čech z Levíc aj na ďalší majetok Hronskosvätobeňadického kláštora, tentokrát išlo o pozemok pod vrchom *Machkazarw*.⁶⁶⁹ Tento majetok držal Peter Čech vo svojich rukách ešte aj roku 1429.⁶⁷⁰

Ďalšou príčinou sporu s Petrom Čechom bol majetok *Kuklov⁴⁸⁸, ktorý mu opátstvo prenajalo, no stanovené poplatky od neho ani po opätovných výzvach nedostalo. Hovorí sa o tom v listine Šažského konventu z roku 1406.⁶⁷¹ V tejto záležitosti bol Peter Čech ešte v tom istom roku predvolaný pred kráľa.⁶⁷²

Roku 1411 sa dozvedáme, že Peter Čech obsadil majetok Žemliare, ktorý opátstvo prenajímalo host'om z Jura nad Hronom, kvôli čomu títo nájomcovia prestali kláštoru za spomínaný majetok platiť ročný poplatok.⁶⁷³

Ďalší spor sa opäť týkal neplatenia poplatkov poddanými Petra Čecha za prenajaté majetky. Dozvedáme sa o ňom z listiny ostrihomského kanonika Mateja z roku 1419, ktorý poveril farárov z rôznych dedín v okolí Hronského Beňadika, aby týchto poddaných upozornili a pohrozili im aj exkomunikáciou.⁶⁷⁴ Exkomunikácia v tom čase hrozila aj samotnému Petrovi Čechovi a jeho ďalším služobníkom a spolupracovníkom, ktorí dostali šesť dní na to, aby napravili napáchané neprávosti.⁶⁷⁵ Či však došlo aspoň k čiastočnej náprave alebo k exkomunikácii, sa z dostupných prameňov nedozvedáme.

Roku 1424 bolo na základe vyšetrovania v Tekovskej župe zistené, že Peter Čech neprávom obsadil a užíval tieto majetky, patriace opátstvu: príjmy z mýta v Šalmoši⁵³⁶, Mýtnych Ludanoch a Leviciach a pozemky v Bratke¹⁶⁹, *Štvrtku³⁰⁷, *Kuklove⁴⁸⁸, Vyšnom nad Hronom a Žemliaroch.⁶⁷⁶

V tom istom roku sa opäť na zhromaždení šľachty Tekovskej župy sťažoval, že Peter Čech obsadil časť jeho majetkovej čiastky v Balvanoch⁸¹.⁶⁷⁷

⁶⁶⁸ ZsO II/1, s. 608, č. 4883.

⁶⁶⁹ ZsO II/1, s. 610, č. 4897. MOL DL 90519.

⁶⁷⁰ KNAUZ, ref. 2, s. 164.

⁶⁷¹ ZsO II/1, s. 611, č. 4898.

⁶⁷² ZsO II/1, s. 615, č. 4927.

⁶⁷³ ZsO III, s. 113, č. 193.

⁶⁷⁴ ZsO VII, s. 209, č. 738.

⁶⁷⁵ CDH X/6, s. 222.

⁶⁷⁶ ZsO XI, s. 155, č. 351.

⁶⁷⁷ ZsO XI, s. 484, č. 1185.

Roku 1429 sa dozvedáme, že Peter Čech obsadil majetok kláštora v Mýtnych Ludanoch. Ďalšie informácie, týkajúce sa tohto majetku, máme z roku 1481, kedy malo byť opátstvo uvedené do jeho držby, avšak Ján Čech z Levíc proti introdukcii protestoval. Spor trval až do roku 1489, kedy sa na základe dohody s Čechovcami opátstvo vzdalo svojho majetku v Mýtnych Ludanoch v ich prospech. Tento stav sa opät ešte raz pokúsil zmeniť roku 1512, nebol však úspešný.⁶⁷⁸

Ďalší spor s Čechovcami s Levíc, konkrétne s Petrovým synom Ladislavom, sa týkal mýta, ktoré Čechovci v minulosti vyberali v Novej Bani, kvôli husitským vpádom však boli nútení presunúť ho do Hronského Svätého Beňadika. Roku 1464 sa spomínaný Ladislav sťažoval, že toto mýto neprávom vyberá hronskosvätobeňadický opát a odmieta ho Čechovcom vrátiť. Vyšetrovanie tejto záležitosti jeho sťažnosť potvrdilo.⁶⁷⁹

O mýto v Hronskom Svätom Beňadiku a majetkové častky v Tlmačoch a Čitároch¹⁰², ktoré mali kláštora pripadnúť na základe dohody s Petrom zo Šaroviec, sa opátstvo sporilo s Ladislavom Čechom od roku 1466.⁶⁸⁰

Z roku 1480 poznáme sťažnosť opáta, týkajúcu sa majetku *Zengeu*²⁶⁵, ktorý opátstvo kedysi prenajalo Petrovi Čechovi a jeho poddaným zo *Štvrťka³⁰⁷. Sťažnosť je namierená proti Petrovmu vnukovi Jánovi, ktorý, podobne ako predtým Peter, držal tento majetok vo svojich rukách, no kláštora za jeho užívanie neplatil.⁶⁸¹

Roku 1481 sa hronskosvätobeňadický opát sťažoval, že Ladislavov syn Ján Čech vyberá mýto, patriace kláštora, v Leviciach, Šalmoši⁵³⁶ a Mýtnych Ludanoch v Tekovskej a Jablonožniciach v Hontianskej župe, ktoré si privlastnili už jeho predkovia.⁶⁸²

Ján z Levíc bol, pokiaľ ide o majetky, roku 1489 jedným z najväčších protivníkov opátstva. Podľa sťažnosti opáta z uvedeného roku neprávom užíval majetky Tlmače, Malé Kozmálovce, *Sul'any¹⁸⁰, Čierne Kľačany, Bratka¹⁶⁹, Santov⁸⁵, Balvany⁸¹, *Zengeu*²⁶⁵, Žemliare, dom, mlyny a kúpele v Starom Tekove, tretinu mýta v Starom Tekove, Leviciach, Šalmoši⁵³⁶, Mýtnych Ludanoch a Jablonožniciach ďalej majetky Čitáre¹⁰², Mýtne Ludany, Mikula⁸² a mýto vo Voznici, ktoré bolo presunuté do Žarnovice.⁶⁸³

Ešte v tom istom roku s ním však opátstvo uzavrelo dohodu, na základe ktorej sa vzdalo nároku na majetky *Sul'any¹⁸⁰, Čierne Kľačany, Bratka¹⁶⁹, Santov⁸⁵, *Zengeu*²⁶⁵, 10

⁶⁷⁸ KNAUZ, ref. 2, s. 162 - 163.

⁶⁷⁹ MOL DL 15986.

⁶⁸⁰ KNAUZ, ref. 2, s. 248.

⁶⁸¹ MOL DL 59671.

⁶⁸² MOL DL 88659.

⁶⁸³ MOL DF 238446.

usadlostí v Mýtných Ludanoch, jedného poplužia zeme v Mikule⁶⁸², časti príjmov z mýta v Starom Tekove, Leviciach, Šalmoši⁵³⁶, Mýtných Ludanoch, Jabložovciach a Žarnovici, a tiež domu, kúpeľov a miesta na mlyn v Starom Tekove. Opát zároveň stiahol všetky žaloby proti Jánovi Čechovi. Ján Čech na oplátku uznal majetkové práva opátstva, týkajúce sa majetkov Tlmače a Čitáre¹⁰² a vzdal sa v prospech kláštora aj Vozokian⁶⁸⁴ so všetkým príslušenstvom. Pokiaľ ide o ďalšie sporné majetky Žemliare a Balvany⁸¹, dvorský sudca nariadil ich reambuláciu v prítomnosti hodnoverných svedkov Šažského konventu.⁶⁸⁵

Mier medzi Hronskosvätobeňadickým opátstvom a Jánom Čechom však netrval dlho, nový opát, ktorý sa krátko nato ujal vedenia kláštora, totiž s uvedenou dohodou nesúhlasil a roku 1512 opäť protestoval proti obsadeniu všetkých majetkov, ktorých sa jeho predchodca vzdal.⁶⁸⁶

Pred rokom 1395 pravdepodobne obsadil polovicu majetku kláštora Bešeňov **Vavrinec z Uheriec, syn Štefana z Bardoňova**, ktorému opátstvo tento majetok predtým prenajímalo. V uvedenom roku uzavrel opát so spomínaným Vavrincom dohodu, podľa ktorej si Vavrinec ponechal celý majetok v prenájme, po jeho smrti však mal takisto celý tento majetok prejsť do držby opátstva. Vavrinec zomrel približne rok a pol po uzavretí tejto dohody⁶⁸⁷ a zostala po ňom vdova, ktorú kráľ Žigmund vyzval, aby spomínaný majetok vrátila opátstvu.⁶⁸⁸ S týmto majetkom a sporom oň pravdepodobne súvisí aj predchádzajúca sťažnosť opáta, ktorý spolu s inými žiadal o prístup k Vavrincomu testamentu.⁶⁸⁹ Odpis testamentu na kráľov príkaz vydala Nitrianska kapitula, Hronskosvätobeňadický kláštor sa v ňom však nespomína.⁶⁹⁰

Ku konfliktom s **potomkami magistra Leustacha a magistra Schele z Kartal**, ale aj s ďalšími susedmi majetku *Saagh*⁹⁰, dochádzalo, podobne ako v predchádzajúcom období, zrejme aj v 15. storočí. Svedčí o tom listina z roku 1406, v ktorej sa hovorí o opátovej sťažnosti proti obsadzovaniu úžitkov, patriacich k jeho majetku.⁶⁹¹

⁶⁸⁴ Pravdepodobne dnešné Veľké / Malé Vozokany, v susedstve Nemčian.

⁶⁸⁵ MOL DL 19547.

⁶⁸⁶ MOL DF 237183.

⁶⁸⁷ KNAUZ, ref. 2, s. 145 - 146.

⁶⁸⁸ ZsO I, s. 540, č. 4900.

⁶⁸⁹ ZsO I, s. 540,

⁶⁹⁰ MOL DL 8290.

⁶⁹¹ ZsO II/1, s. 639, č. 5086.

O hranice majetku v okolí kláštora, ktoré sú vpísané do jeho zakladacej listiny, sa opátstvo roku 1406 dostalo do sporu s **Helenou, dcérou Leustacha z Jelšavy**. V jej mene pri reambulácii v uvedenom roku protestoval proti priebehu týchto hraníc Ján, farár zo Svätého Kríža¹⁰⁹.⁶⁹² Spor, ktorý nasledoval, sa napriek tomu, že opátstvo pravdepodobne nebolo v práve, skončil v jeho prospech.⁶⁹³

Spor s **magistrom Pavlom z Pusztaszer a jeho bratom komesom Pousom** o majetok Csanytelek mal byť ukončený roku 1407, kedy sa Peter, syn komesa *Pousu*, zaviazal vrátiť kláštoru obsadený majetok aj rybníky, ktoré k nemu patrili, a tiež vyplatiť súdne trovy a kláštoru ďalších 100 zlatých ako náhradu za spôsobené škody.⁶⁹⁴ Tieto skutočne vyplatil roku 1408.⁶⁹⁵ Ako sa však dozvedáme z listiny kráľa Žigmunda z roku 1415, majetok Csanytelek zostal aj naďalej v jeho rukách spolu so všetkým príslušenstvom. Po opátovej sťažnosti v tejto záležitosti nariadil kráľ prípad vyšetriť a opáta opätovne uviesť do držby jeho majetku.⁶⁹⁶

O ďalšom spore s **Petrom, synom komesa Pousu z Pusztaszer**, sa dozvedáme roku 1413, podrobnosti, týkajúce sa tohto sporu však nepoznáme.⁶⁹⁷ Roku 1418 sa s ním opátstvo sporilo o majetok Sáp, ležiaci v blízkosti Csanyteleku. V tomto prípade súd rozhodol v prospech Petra, ktorý prisahou potvrdil, že majetok kláštora neobsadil.⁶⁹⁸ Napokon však tento majetok predsalen získal opát - hoci podrobnosti nepoznáme, vieme, že roku 1420 už bol v opäť v jeho rukách.⁶⁹⁹

S ďalšími dvoma **synmi komesa Pousu z Pusztaszer, Jurajom a Gabrielom**, sa opátstvo dostalo do konfliktu roku 1426. V tomto roku sa na základe vyšetrovania zistilo, že ich služobníci spôsobili škody v lesoch, patriacich ku kláštornému majetku Csanytelek.⁷⁰⁰ Spory s týmito šľachticmi mali dlhodobý charakter, o čom svedčí aj sťažnosť opátstva z roku 1489, podľa ktorej Juraj a Gabriel spolu s inými neprávom užívali príslušenstvo majetkov *Saagh*⁹⁰, Csanytelek a Sáp.

⁶⁹² ZsO II/1, s. 626, č. 4974.

⁶⁹³ ZsO II/2, s. 71, č. 5631.

⁶⁹⁴ ZsO II/2, s. 33, 39, č. 5411, 5442.

⁶⁹⁵ ZsO II/2, s. 104, č. 5890.

⁶⁹⁶ ZsO V, s. 342, č. 1216.

⁶⁹⁷ ZsO IV, s. 180, č. 704.

⁶⁹⁸ ZsO VI, s. 473, č. 1844.

⁶⁹⁹ ZsO VII, s. 400, č. 1759.

⁷⁰⁰ MOL DL 92695.

Z roku 1408 poznáme sťažnosť opáta na **Juraja a Petra, synov nebohého palatína Leustacha z Jelšavy**, ktorí mali v prenájme majetok kláštora Žikava, v určenom termíne však neboli ochotní ho vrátiť.⁷⁰¹

Roku 1411 došlo k sporu medzi Hronskosvätobeňadickým opátstvom a **Ladislavom z Trávnice**, ktorému opátstvo prenajímalo svoje dve poplužia pôdy v Trávnici. V uvedenom roku ho opát obvinil, že za užívanie tohto majetku neplatí a požadoval zaplatenie dlhu a okamžité vrátenie svojho majetku. Ladislav z Trávnice zaplatiť odmietol s tvrdením, že má doklady o tom, že všetky poplatky opátstvu v príslušných termínoch vyplatil, bol však ochotný majetok ihneď vrátiť.⁷⁰² Opátstvo bolo do jeho držby uvedené v nasledujúcom roku 1412.⁷⁰³ Spor však pokračoval aj v nasledujúcom roku 1413, kedy sa Barbora, vdova po Ladislavovi, ktorý medzitým zomrel, sťažovala u kráľa, že opátstvo nebolo uvedené do držby spomínaných dvoch popluží, ale do držby majetku, zvaného *Kyd*, ktorý mu nepatrí.⁷⁰⁴

Roku 1416 sa opát sťažoval na **Ondreja zo Všetkých Kútov**⁷⁰⁵, ktorý zo Starého Tekova vyhnal opátskeho vyberača mýta a časť mýta, ktorá mala pripadnúť kláštoru si neprávom privlastnil.⁷⁰⁶

K sporu s Ondrejom zo Všetkých Kútov a jeho synmi, ktorí obvinili poddaných hronskosvätobeňadického opáta zo zničenia hraníc a obsadenia ich majetku, došlo aj roku 1419.⁷⁰⁷ Opát bol v tejto záležitosti, ako aj pre konflikt svojich poddaných s poddanými **Petra Čecha z Levíc** predvolaný pred palatína, v určenom termíne sa však nedostavil.⁷⁰⁸

Z roku 1417 poznáme ďalšiu opátovu sťažnosť, týkajúcu sa majetku Barbata²⁵⁹, ktorý obsadili **šľachtici z Kalnice**¹⁷⁷ a **Marušovej**⁵⁰⁷.⁷⁰⁹ Spor o tento majetok prebiehal ešte roku 1419, opátstvo v ňom však zrejme nebolo veľmi úspešné, pretože z roku 1456 poznáme ďalšiu sťažnosť opáta proti spomínaným šľachticom, týkajúcu sa toho istého

⁷⁰¹ ZsO II/2, s. 190, č. 6458.

⁷⁰² ZsO III, s. 300, č. 1126.

⁷⁰³ ZsO III, s. 485, č. 1989.

⁷⁰⁴ ZsO IV, s. 103, č. 283.

⁷⁰⁵ Dnes chotárna časť Beše.

⁷⁰⁶ ZsO V, s. 596, č. 2243.

⁷⁰⁷ ZsO VII, s. 52, č. 75.

⁷⁰⁸ ZsO VII, s. 123, č. 354.

⁷⁰⁹ ZsO VI, s. 68, č. 15.

majetku. Poslednou správou o tomto spore a takisto aj o tomto majetku je predvolanie *Mathka* z Kalnice proti opátovi z roku 1498.⁷¹⁰

Šľachtici z Marušovej obsadili pred rokom 1429 aj majetok kláštora v Kalnici. Opátstvo vyšlo zo sporu, ktorý nasledoval, ako víťaz a následne uzavrelo so spomínanými šľachticmi dohodu, na základe ktorej im tento svoj majetok prenajalo na neurčitú dobu.⁷¹¹

So šľachticmi z Kalnice sa opátstvo dostalo do sporu roku 1504, kedy malo byť opátstvo nanovo uvedené do držby svojej majetkovej čiastky v Kalnici. Vtedy Pavol, syn *Matka*, proti tejto štatúcii protestoval. K opačnej situácii došlo roku 1512, kedy opát protestoval proti uvedeniu Ambróza z Kalnice do držby časti tohto majetku.⁷¹² Viac však o vzájomných sporoch medzi opátstvom a tunajšími šľachticmi nevieme.

Majetkové čiastky kláštora v dedinách Tajná a Šarovce⁷⁹ obsadili **Štefan, syn Jána z Ondrejoviec, a Imrich, Demeter a Ján, synovia Mikuláša z Úľan nad Žitavou**, na čo sa opát sťažoval pred kráľom roku 1418. Následné vyšetrovania, ktoré sa uskutočnili v prítomnosti hodnoverných svedkov Zoborského a Šažského konventu, opátovu sťažnosť potvrdili.⁷¹³ Súd mal v tejto záležitosti prebehnúť roku 1421, spomínaní šľachtici z Ondrejoviec a Úľan nad Žitavou sa však napriek viacnásobnému predvolaniu nedostavili.⁷¹⁴

Roku 1418 sa opát sťažoval, že veľký les, patriaci k jeho majetku Bešeňov, obsadili a neprávom užívali **Ladislav a Štefan z Veľkých Loviec**. Hoci vyšetrovanie tohto prípadu dalo za pravdu opátovi⁷¹⁵, je pravdepodobné, že veľký les, spomenutý v sfalšovanej zakladacej listine, ku kláštornému majetku pôvodne nepatril. Ďalšie informácie o tomto spore máme z roku 1421, kedy mal byť les nanovo ohraničený a štatuuovaný opátstvu. Proti tejto štatúcii však protestovali spomínaní Ladislav a Štefan z Veľkých Loviec, ako aj **Ladislav, syn Tomáša, zvaného Senye, z Branova**. Títo všetci boli proti opátovi predvolaní pred kráľa.⁷¹⁶ Spor však nebol rozsúdený ešte roku 1424, pretože opátovi protivníci sa napriek mnohým predvolaniam nedostavili pred súd.⁷¹⁷

⁷¹⁰ KNAUZ, ref. 2, s. 141.

⁷¹¹ KNAUZ, ref. 2, s. 157.

⁷¹² KNAUZ, ref. 2, s. 157.

⁷¹³ ZsO VI, s. 461, 462 - 463, č. 1773, 1783.

⁷¹⁴ ZsO X, s. 327, č. 790.

⁷¹⁵ ZsO VI, s. 565, č. 2279.

⁷¹⁶ ZsO VIII, s. 119, č. 359.

⁷¹⁷ ZsO XI, s. 121 - 122, č. 279.

K sporu s **Ostrihomskou kapitulou** došlo roku 1420, kedy bol hronskosvätobeňadický opát obvinený, že si neprávom privlastnil desiatky z dedín Hronský Svätý Beňadik, *Nerethe*, Psiare, *Konathy*, Čitáre⁷¹⁸, Zovoy⁷¹⁹, Olichov⁷²⁰ a Čaradice. Súd, pred ktorý sa opát nedostavil ani neposlal žiadneho zástupcu, rozhodol v prospech Ostrihomskej kapituly.⁷¹⁸

Roku 1420 podal hronskosvätobeňadický opát sťažnosť proti **Marekovi a Štefanovi, synom Sandrina z Ellews**⁷¹⁹, ktorí obsadili jeho majetok Sáp, len nedávno znovuzískaný z rúk Petra, syna komesa *Pousu* z *Pusztaszer*.⁷²⁰ Navrátenia tohto majetku sa opát domáhal ešte roku 1423, kedy kráľ nariadil, aby bolo opátstvo uvedené do jeho držby.⁷²¹ Proti tejto štatúcii však spomínaní Marek a Štefan protestovali, preto boli proti opátovi predvolaní pred palatína.⁷²² O tom, že tento spor zrejme pokračoval aj ďalej, sa dozvedáme zo sťažnosti opátstva z roku 1489.⁷²³

Roku 1421 sa dozvedáme o spore Hronskosvätobeňadického opátstva s **Mikulášom, Petrom a Jánom, synmi magistra Ladislava z Wessen**, ktorí neprávom zadržali a uväznili opátskeho úradníka zo *Saagh*⁹⁰ a okrem toho obsadili aj majetkovú časť, patriacu kláštoru, v blízkosti riečky *Niger*, zvanej tiež *Appasara*.⁷²⁴ K zmiereniu a vytýčeniu hraníc medzi majetkami *Saagh* a *Tizsakürt* došlo roku 1427, už o osem rokov neskôr, roku 1435, sa však spomínané strany opäť sporili⁷²⁵ a spor medzi nimi trval ešte aj roku 1489⁷²⁶.

Spor s **Mikulášom a Štefanom, synmi Jána z Plešivca** sa začal roku 1424, keď boli títo uvedení do držby hradu Hrušov a k nemu patriacich majetkov. Medzi týmito majetkami totiž boli aj také, na ktoré si opátstvo robilo nároky, a to Horné a Dolné

⁷¹⁸ ZsO VII, s. 368 - 369, č. 1590.

⁷¹⁹ Zaniknutá dedina v blízkosti Čongrádu.

⁷²⁰ ZsO VII, s. 400, č. 1759.

⁷²¹ ZsO X, s. 167, č. 358.

⁷²² ZsO X, s. 212, č. 463.

⁷²³ MOL DF 238446.

⁷²⁴ ZsO VIII, s. 48 - 49, č. 81.

⁷²⁵ KNAUZ, ref. 2, s. 245.

⁷²⁶ MOL DF 238446.

Kňažice⁹⁸, Machulince, Veľká a Malá Lehota a Žikava.⁷²⁷

Pred rokom 1426 zrejme došlo k nezhodám opátstva s **Petrom a Vavrincom zo Šaroviec**⁷⁹. V uvedenom roku totiž došlo k zmiereniu a dohode, podľa ktorej získalo opátstvo dve poplužia zeme v Beleku⁸⁰ a na oplátku prepustilo spomínaným Petrovi a Vavrincovi svoju majetkovú čiastku, ležiacu medzi dedinami Šarovce a Tajná.⁷²⁸

V rokoch 1430 a 1432 spôsobil škody na majetkoch kláštora Kozárovce a Rohožnica²⁷⁰ **Štefan z Plášťoviec**. O jeho skutkoch svedčí aj listina Nitrianskej kapituly z roku 1436, v ktorej sa hovorí o napadnutí majetku Kozárovce.⁷²⁹

Roku 1432 spôsobili škody na majetku Bešeňov Oswald z Bučian a jeho služobníci, opátstvo však začalo v tejto veci konať až o štyri roky neskôr.⁷³⁰ Podrobnosti týkajúce sa tohto sporu ani jeho výsledok však nepoznáme.

Roku 1436 protestoval hronskosvätobeňadický opát proti tomu, aby kráľ daroval majetok *Pelu*⁹¹ **Mikulášovi, zvanému Virteszi, a jeho spoločníkom**.⁷³¹ Pravdepodobne o týchto spoločníkoch sa hovorí v listine z roku 1439, podľa ktorej zástupca opátstva na generálnej kongregácii Solnockej župy protestoval proti tomu, aby Šimon a Ján, zvaní *Boda*, Mikuláš a Juraj, zvaní *Chirke*, a ďalší užívali spomínaný majetok kláštora.⁷³² Ďalšia listina, týkajúca sa majetku *Pelu*, pochádza z roku 1442 a dozvedáme sa z nej, že opát si vyžiadal odpis listiny, ktorú údajne vlastnil Juraj, zvaný *Cyrke*, a podľa ktorej mali jeho predkovia uvedený majetok oddávna v prenájme.⁷³³ Ďalšie informácie o tejto záležitosti však, žiaľ, nemáme. Vieme len, že opátstvo tento majetok nemalo vo svojich rukách ani v rokoch 1489, 1511 a 1512, kedy opát protestoval proti jeho obsadeniu.⁷³⁴

K sporu s **Jánom zo Somos** došlo roku 1441, kedy sa hronskosvätobeňadický opát sťažoval, že spomínaný Ján porušuje jeho právo na rybolov na časti rieky Tisza, patriacej k

⁷²⁷ ZsO XI, s. 164, č. 386.

⁷²⁸ MOL DL 11825.

⁷²⁹ KNAUZ, ref. 2, s. 169.

⁷³⁰ KNAUZ, ref. 2, s. 146.

⁷³¹ CDH X/7, s. 831 - 832.

⁷³² MOL DL 13298.

⁷³³ MOL DL 13693.

⁷³⁴ MOL DF 238446, 237181, 237096.

jeho majetku *Saagh*⁷³⁵, a pokúša sa tiež privlastniť si aj iné úžitky, prislúchajúce k tomuto majetku. Kráľ na túto opátovu sťažnosť nariadil náhradu spôsobenej škody a rešpektovanie práv opátstva na tomto území.⁷³⁵

Ďalší spor sa týkal majetku Bešeňov, ktorý opátstvo roku 1449 zálohovalo **Michalovi Markusovi z Thergen**.⁷³⁶ Roku 1470 sa Michalovi potomkovia sťažovali, že tento majetok im bol bez akejkoľvek náhrady násilne odobratý a opát ho opätovne dal ako záloh niekomu inému.⁷³⁷

K sporu s predstaviteľmi **Vyšehradského kláštora sv. Ondreja**, týkajúcemu sa majetku Örs¹⁷⁸, došlo roku 1455. Vtedy podľa sťažnosti hronskosvätobeňadického opáta obsadil opát kláštora sv. Ondreja celý tento majetok a chcel ho prenajať budínskym mešťanom. Tento spor sa vliekol až do roku 1506, kedy po mnohých ďalších bezvýsledných sťažnostiach hronskosvätobeňadického opáta došlo medzi spornými stranami k dohode. Na jej základe bol celý majetok a všetky z neho plynúce príjmy rozdelený rovným dielom medzi spomínané dva kláštory.⁷³⁸

Roku 1480 sa dozvedáme o jednej usadlosti v *Pyho*, do držby ktorej malo byť opátstvo uvedené. Proti tejto štatúcii však protestovali **Dorota, manželka Baláža z Borčíc, a Margita, manželka Jána z Podvažia**.^{739, 740}

Z roku 1483 máme informáciu o spore so **Žigmundom Medencěšom z Novej Vsi nad Žitavou** a jeho príbuznými, ktorí obsadili majetok kláštora v Malých Slepčanoch¹⁷⁴. V uvedenom roku palatín rozhodol v tomto spore v prospech kláštora.⁷⁴¹

So šľachticmi z **Tajnej**, konkrétne s **Pavlom, synom Urbana, Mikulášom a Michalovým synom Michalom**, sa opátstvo sporilo roku 1483.⁷⁴² Zrejme o ten istý spor išlo aj v listine Šažského konventu z roku 1492, podľa ktorej boli spomínaný Pavol a

⁷³⁵ MOL DL 13607.

⁷³⁶ MOL DL 57191.

⁷³⁷ MOL DL 57200.

⁷³⁸ KNAUZ, ref. 2, s. 175 - 176.

⁷³⁹ Dnes miestna časť Pruského.

⁷⁴⁰ KNAUZ, ref. 2, s. 181.

⁷⁴¹ KNAUZ, ref. 2, s. 205.

⁷⁴² MOL DL 90712.

Michal uvedení do držby majetku Tajná, a to bez ohľadu na opátové protesty. Predpokladáme teda, že tento spor Hronskosvätobeňadické opátstvo prehralo.⁷⁴³

Pred rokom 1484 zrejme došlo k sporu medzi Hronskosvätobeňadickým opátstvom a **Jurajom zo Šaroviec**⁷⁹, **Jurajom z Lythas a Šimonom, synom Štefana z Alešinie**, o majetok Šarovce. V uvedenom roku bol tento majetok štatuuovaný opátstvu.⁷⁴⁴

Roku 1488 protestoval hronskosvätobeňadický opát proti tomu, aby kráľ daroval majetky v *Saag*⁹⁰, Sáp, Alpár⁸⁹ a Csanytelek **Albertovi z Lónya a Jánovi z Gadócz**.⁷⁴⁵

Majetok Ártánd v Biharskej župe, ktorý obsadili **Aba a jeho synovia Peter a Pavol**, držali potomkovia spomínaných šľachticov vo svojich rukách ešte aj roku 1489, ako sa o tom dozvedáme z protestu opátstva z uvedeného roku.⁷⁴⁶

O majetku Doboz v Békešskej župe sa dozvedáme takisto z protestu opátstva z roku 1489, že v tom čase bol v rukách **Jána Bána z Maroth**.⁷⁴⁷

Z toho istého protestu máme aj informácie o tom, že majetok kláštora, zvaný *Apathy* pri rieke *Ffyze*gy (zrejme ide o majetok, uvedený v zakladacej listine pod názvom *Fizegy*) obsadil **zvolenský župan Dávid, syn Martina**, ďalej že majetok Alcsi pri Solnoku (pravdepodobne ide o lokalitu, ktorá sa v zakladacej listine uvádza ako zem pri vode *Meler*⁷⁴⁸) obsadili **Ladislav Orság, syn nebohého palatína Michala, a Ladislav Lošonci** a že majetky Alpár⁸⁹ a *Bozthelek*⁷⁴⁹ držal neprávom vo svojich rukách **tíelský prepošt. S Ladislavom Orságom z Gútu** sa opátstvo sporilo aj o jedno poplužie zeme v Mederi⁷⁵⁰ pri hrade Šurany.

V tej istej listine sa prvýkrát dozvedáme aj o spore s **vacovským biskupom**, ktorý podľa nej obsadil päť popluží zeme pri lese *Nazal*⁸⁴, kde žila zlatnícka rodina, vinohrady a polia pri Dunaji, les *Nandordy* v chotári dediny Alpár⁸⁹ a rybník, zvaný *Sulmus*, v chotári Csanyteleku. Takisto sa tu spomína aj skutočnosť, že polovica mýta v *Zobuzlowasar*⁹⁵, patriaca kláštoru, bola v tom čase v rukách **Štefana Zápoľského**.

⁷⁴³ MOL DL 90715.

⁷⁴⁴ MOL DL 103025.

⁷⁴⁵ KNAUZ, ref. 2, s. 248.

⁷⁴⁶ MOL DF 238446.

⁷⁴⁷ DF 238446.

⁷⁴⁸ JUCK, ref. 6, s. 146.

⁷⁴⁹ Zaniknutá lokalita v chotári obce Tiszaalpár.

⁷⁵⁰ Dnešné Palárikovo.

Kráľ Matej podľa tejto listiny neprávom obsadil opátstvu patriacu polovicu soľného mýta v Aranyosi¹⁶¹ (i keď túto si zrejme opát nárokoval neprávom - porov. s. 35 - 36), tri poplužia zeme v Komárne a právo rybolovu na mieste, zvanom Vážska Tôň. Tieto sa spomínajú aj v ďalšej sťažnosti z roku 1512 a okrem nich sú tu vymenované aj ďalšie majetky obsadené kráľom - *Belethalmon*⁷⁵¹, *Caztech*⁹⁴, mýto za prechod cez Tisu na mieste, zvanom *Benildi*⁹⁶, mýto zaprechod cez rieku *Kurcza*, mýto za drevo, splavované po Hrone a mýto v *Léli*⁹⁷ na Dunaji.

Ďalej sa v proteste z roku 1489 prvýkrát spomína spor s **Ostrihomskou kapitulou** o majetok Kesztlöcz.

Ďalším majetkom, spomenutým v tejto listine je Belek⁸⁰, ktorý podľa nej obsadili **Peter z Beleku, Demeter Fycza a Albert Zylwa z Baroča**⁷⁵².

Roku 1489 boli podľa spomínanej listiny obsadené aj majetky kláštora Dolné Kňazice⁹⁸, Veľká a Malá Lehota, Machulince a Žikava, ktoré boli v tom čase v rukách **Gregora z Lábatlanu a Jána, Ambróza a Ondreja, zvaných Koch z Bojnei**. Je však pravdepodobné, že všetky uvedené majetky okrem Žikavy si opátstvo nárokovalo neprávom.

Roku 1490 sa opát sťažoval, že Ján a Ondrej z Bojnei obsadili jeho majetok v Obyciach a pripojili ho k hradu Hrušov. Hoci priebeh tohto sporu nepoznáme, vieme, že už roku 1494 bolo opátstvo uvedené do držby celého majetku Obyce, a to bez akýchkoľvek protestov.⁷⁵³

Z roku 1490 poznáme sťažnosť opátstva, podľa ktorej opát Mikuláš III. (1410 - 1438) prenajal dom v Ostrihome istému **Ondrejovi z Jaszondorf**, ktorý však neplatil dohodnuté poplatky, dom držal neprávom vo svojich rukách a odmietal ho opátstvu vrátiť.⁷⁵⁴

Roku 1499 došlo k sporu s **Ondrejom a Matejom, synmi Jána z Malej Jóky**⁷⁵⁵, ktorých opát označil za potomkov svojich poddaných z Malých Slepčian¹⁷⁴. Podľa jeho

⁷⁵¹ Pravdepodobne lokalita, spomínaná v zakladacej listine ako *Melinhalmu* - JUCK, ref. 6, s. 147.

⁷⁵² Dnes časť obce Pozba.

⁷⁵³ KNAUZ, ref. 2, s. 152.

⁷⁵⁴ KNAUZ, ref. 2, s. 153.

⁷⁵⁵ Dnes chotárná časť Slepčian.

sťažnosti títo obsadili časť majetku Malé Slepčany, nazvali ho Malá Jóka a sami sa vyhlásili za šľachticov z tohto majetku. Spor pokračoval ešte roku 1507, jeho výsledok nám však nie je známy.⁷⁵⁶

Roku 1499 sa opát sťažoval, že majetky *Saag*⁹⁰, Alpár⁸⁹ a Csanytelek obsadili **Matej a Ondrej zo Šaroviec**. Tí boli v tejto záležitosti predvolaní pred kráľa, ani po opätovných výzvach v rokoch 1503 a 1504 sa však pred súd nedostavili.⁷⁵⁷

Roku 1506 sa dozvedáme o zavraždení poddaného Hronskosvätobeňadického kláštora z majetku Bešeňov. Tohto zločinu sa dopustili **služobníci Žigmunda z Mane**. Samotný Žigmund sa od tohto činu dištancoval a svoju nevinu potvrdil aj prísahou, ktorú mu nariadil súd. Okrem toho vyplatil kláštoru náhradu za spôsobenú škodu s tým, že s vinníkmi sa sám vysporiada.⁷⁵⁸

Roku 1508 sa opátstvo sporilo s **Jurajom Močkošom z Neniniec**, a to o viaceré majetkové častky v Nemčiňanoch, ktoré opátstvo vlastnilo alebo malo v držbe ako záloh.⁷⁵⁹

⁷⁵⁶ KNAUZ, ref. 2, s. 206.

⁷⁵⁷ KNAUZ, ref. 2, s. 248.

⁷⁵⁸ KNAUZ, ref. 2, s. 146 - 147.

⁷⁵⁹ KNAUZ, ref. 2, s. 172.

Napriek mnohým ťažkostiam, ktoré v rokoch 1356 - 1565 na kláštor doliehali, získal aj v tomto období pomerne veľa majetkov či majetkových častok. Omnoho viac však bolo tých, o ktoré prišlo na úkor rôznych šľachticov, či cirkevných hodnostárov. A napriek tomu, že opátstvo dosiahlo úspechy v mnohých majetkových sporoch, nedá sa už hovoriť o takej úspešnosti ako v predchádzajúcom období. Pokiaľ ide o počet majetkových sporov, ten vzrástol po roku 1400. Z rokov 1356 - 1400 máme údaje o 21 sporoch, z rokov 1401 - 1450 o 51 sporoch, z rokov 1451 - 1500 o 48 sporoch a z obdobia rokov 1501 - 1565 poznáme 21 majetkových sporov. K najväčším protivníkom opátstva v tomto období patrili rod Čechovcov z Levíc, Forgáčovci z Jelenca a ostrihomský arcibiskup.

O tom, že opátstvo prežívalo neľahké časy, svedčí aj zväčšený počet majetkov, ktoré prenajímalo. Boli to: Bešeňov, *Sul'any¹⁸⁰, Santov⁸⁵, Balvany⁸¹, vinohrady pri Ostrihome, Saag⁹⁰, Alpár⁸⁹, mýto a dom v Starom Tekove, *Kuklov⁴⁸⁸, Hliník⁸⁷, dom v Novej Bani, Žikava, Zengeu²⁶⁵, Žemliare, Belek⁸⁰, Trávnica, Šarovce, Tajná, Apathfelde pri rieke Žitava, pozemky na mlyny v okolí kláštora, Kalnica¹⁷⁷, dom a jatky v Kremnici, palác Zenia v Ostrihome, mlyn pri Pukanci, Orovnica a Vezthe⁵²⁸. Pritom výrazne viac záznamov o prenájme máme z obdobia do polovice 15. storočia ako z 2. polovice 15. a 16. storočia.

Majetky Bešeňov, Nemčiňany a Pohranice bolo opátstvo pre zlú finančnú situáciu nútené v priebehu tohto obdobia zálohovať.

Na základe všetkých údajov, ktoré sme dosiaľ uviedli, môžeme s pomerne veľkou istotou tvrdiť, že roku 1565, teda na konci nami skúmaného obdobia, vlastnilo opátstvo tieto majetky:

Zo staršieho obdobia si udržalo majetkové práva v bezprostrednom okolí kláštora, v Hronskom Svätom Beňadiku, Orovnici, Psiaroch, Pohraniciach, Šarovciach, Trávnici, Slepčanoch, Kalnici¹⁷⁷, Somollum, Machkazormv v chotári Tlmáč alebo Rybníka, v dedinách, ktoré vznikli na území, zvanom Šúšolie: Opatovce¹³⁵, Vieska²⁸³, Lehôtka pod Brehmi, ďalej majetky v Buziciach, Slepčanoch, Dolných Obdokovciach, Pitelovej, Barbate²⁵⁹, *Henovciach²⁶¹, Volkovciach, Rosincz, Sumug¹⁷⁹, Kesekun v Čongrádskej župe, kostol sv. Egída a štvrtinu desiatkov v Hronskom Svätom Beňadiku a tiež štvrtinu desiatkov zo Žikavy, Host'oviec¹⁸¹ a Žemliarov, polovicu mlyna pri Tlmačoch a dom a časť mlyna v Novej Bani.

K novozískaným majetkom, ktoré si opátstvo udržalo až do konca svojho

fungovania, patria Nemčiňany, Marušová⁵⁰⁷, Obyce, Asna⁵¹⁰, Veľké Lovce, Dolné Semerovce, Malý Hul⁵¹⁹, Lardo, Vezthe⁵²⁸, Svätušá⁵⁰⁴, Pogyan, Veľké Vozokany, *Štvrtok³⁰⁷, Vyšné nad Hronom, sedem jatiek a kamenný dom v Kremnici, banský mlyn pri Pukanci, pozemok v Kalnici¹⁷⁷, časť mýta v Hronskom Svätom Beňadiku. Okrem týchto disponovalo opátstvo aj viacerými majetkami, ktoré malo v držbe ako záloh: Host'ová, Dolný Ohaj, Ondrochov⁵²¹, Malý Cabaj⁵²² a Šók⁵²³.

Donácia z roku 1565⁷⁶⁰, ktorou prešiel Hronskosvätobeňadický kláštor so všetkými majetkami do držby Ostrihomskej kapituly, obsahuje tiež majetky Kozárovce, Korlát¹⁰³, Čitáre¹⁰², Žemliare, Bešeňov, Tesáre nad Žitavou⁷⁸, Kňazice⁹⁸, Rohožnica²⁷⁰, Tlmače a Tajná, ktoré však boli podľa sťažností opátstva z rokov 1489, 1511 a 1512 v tom čase obsadené. Vieme, že listina z roku 1565 obsahuje aj majetky, ktoré reálne neboli v držbe kláštora, a hoci je možné, že niektoré z nich v priebehu 1. polovice 16. storočia opátstvo získalo späť, na základe jeho celkovej situácie sa to zdá byť málo pravdepodobné.

⁷⁶⁰ KNAUZ, ref. 2, s. 127 - 128.

ZÁVER

Cieľom našej dizertačnej práce bolo čo najvernejšie opísať dejiny Hronskosvätobeňadického opátstva z rôznych hľadísk. Najväčší priestor sme, vzhľadom na povahu zachovaných prameňov, venovali majetkovej situácii kláštora. Našou snahou však bolo priniesť čo najviac informácií aj o postavení opátstva a jeho predstaviteľov v rámci spoločnosti, o úlohách, ktoré zohrávalo opátstvo v Uhorskom kráľovstve, o jeho postavení v rámci cirkvi a benediktínskeho rádu, ako aj o jeho vzťahoch s inými cirkevnými inštitúciami, predovšetkým s ostrihomským arcibiskupom. Ďalej sme sa snažili aspoň v krátkosti opísať aj každodenný život v kláštore, jeho stavebný vývoj a činnosť hodnoverného miesta pri Hronskosvätobeňadickom konvente.

Dejiny Hronskosvätobeňadického opátstva sme rozdelili do troch časových úsekov a v rámci nich sme si všímali jednak spoločenský význam a funkciu kláštora a jednak majetkové pomery. Prvý z týchto časových úsekov je ohraničený rokmi 1075, teda rokom založenia opátstva, a 1209, kedy jeho opáti získali právo používať biskupské insígnie. Pre toto obdobie sa nám zachovalo veľmi málo prameňov, avšak tie ktoré máme k dispozícii nám poskytujú pomerne veľa informácií. Platí to predovšetkým pre zakladaciu listinu z roku 1075. Jej text síce nepoznáme v pôvodnom znení, pretože pravdepodobne v rokoch 1324 - 1327 bola interpolovaná a originál sa, pochopiteľne, nezachoval, napriek tomu ide o jeden z najhodnotnejších prameňov pre skúmanie dejín Hronskosvätobeňadického kláštora. Na základe tejto listiny predpokladáme, že úmysel založiť tento kláštor vznikol už krátko po roku 1064, teda v čase, kedy bol jeho zakladateľ Gejza I. nitrianskym údelným vojvodom. Malo ísť zrejme o opátstvo, ktoré by svojím významom bolo porovnateľné s Panonhalmským kláštorom a vytvorilo by tak akúsi protiváhu. Tento krok zo strany vtedajšieho vojvodu Gejzu smeroval očividne k posilneniu jeho pozície v rámci kráľovstva a väčšej nezávislosti od kráľa. Predpokladáme, že krátko po roku 1064 sa začalo pracovať už aj na stavbe kostola.

Druhé obdobie sme vymedzili rokmi 1210 a 1355. Ukončené je odchodom opáta Siegfrieda (I.), ktorý bol medzi hronskosvätobeňadickými opátmi, ale aj v rámci benediktínskeho rádu v Uhorskom kráľovstve, mimoriadne významnou osobnosťou.

Tretie obdobie je uzavreté rokom 1565, ktorý zároveň uzatvára aj celé dejiny benediktínskeho opátstva v Hronskom Svätom Beňadiku. V uvedenom roku sa totiž

majiteľom kláštora stala Ostrihomská kapitula, ktorá prevzala práva a povinnosti opátov. A tak, hoci Hronskosvätobeňadický konvent fungoval aj naďalej, inštitúcia opátstva zanikla.

Pokiaľ ide o pozíciu opátstva v rámci kráľovstva, ako sme už naznačili, išlo o jednu z najvýznamnejších cirkevných inštitúcií, čomu zodpovedal aj počet majetkov, ktorými ho kráľ Gejza obdaril už pri jeho založení. Viacerí hronskosvätobeňadickí opáti mali titul kráľovského kaplána, čo síce nebola mimoriadne význačná funkcia, istotne to však znamenalo, že boli v kontakte s kráľovským dvorom. Z niekoľkých zachovaných správ však vieme, že s týmito opátmi (alebo aspoň s niektorými z nich) sa na kráľovskom dvore nerátalo len ako s cirkevnými hodnosťami, ale aj ako so vzdelanými mužmi, ktorí boli poverovaní aj rôznymi diplomatickými úlohami. Prvýkrát sa s tým stretávame roku 1221, kedy hronskosvätobeňadický opát vykonal v službách kráľa cestu do Poľska. Vďaka svojmu významu, ale zrejme aj vďaka politickému vplyvu svojich opátov získal Hronskosvätobeňadický kláštor od uhorských kráľov viaceré privilégia, či už išlo o ochranu jeho majetkov alebo o práva jeho poddaných.

Dôležitou z hľadiska vzťahu kláštora k svetskej moci bola voľba opáta. Podľa Reguly sv. Benedikta patrilo toto právo výlučne mníchom, žijúcim v kláštore, ktorí si mali opáta voliť spomedzi seba. Už od 14. storočia však máme informácie o tom, že za opátov boli volení rehoľníci, ba dokonca aj opáti iných kláštorov, čo by mohlo naznačovať, že neboli zvolení hronskosvätobeňadickými mníchmi. Konkrétne údaje o tom, že opáta dosadzoval panovník ako patrón kláštora, máme až z konca 15. storočia. Toto jeho právo však nie je celkom jednoznačné a celá situácia pôsobí tak, že v tejto záležitosti súperil panovník s konventom, a opáta zvolil ten, komu sa lepšie podarilo využiť situáciu. V tomto období však zrejme ešte bolo potrebné aj potvrdenie pápeža. K určitej zmene došlo po roku 1526, kedy sa už situácia javí tak, že titul hronskosvätobeňadického opáta bol úplne v rukách panovníkov, ktorí na toto miesto dosadzovali svojich prívržencov, a krátko na to už na čele kláštora neboli opáti, ale iba kráľom menovaní správcovia. A tak, hoci oficiálne mal kláštor stále naplňovať svoje pôvodné poslanie, ktorým bola služba Bohu, v skutočnosti sa s ním začalo zaobchádzať skôr ako so svetským majetkom.

Dôležitou úlohou Hronskosvätobeňadického kláštora v rámci Uhorského kráľovstva bola aj činnosť hodnoverného miesta pri jeho konvente. O pravidelnej činnosti tohto hodnoverného miesta môžeme hovoriť od 30. rokov 14. storočia.

Hronskosvätobeňadické opátstvo patrilo k najvýznamnejším kláštorom aj pokiaľ

ide o jeho postavenie v benediktínskom ráde v Uhorskom kráľovstve. Najväčší rozmach v tomto ohľade môžeme sledovať za opáta Siegfrieda (I.), o ktorom vieme, že v 30. a 40. rokoch 14. storočia bol spolu s niekoľkými ďalšími opátmi na čele generálnej kapituly benediktínov v Uhorskom kráľovstve.

O význame Hronskosvätobeňadického opátstva svedčí aj to, že už od roku 1314 malo svoju fíliu- priorát v Štôle, istý čas mu bol podriadený pôvodne celestínsky kláštor v Prievidzi a je možné, že fíliou Hronskosvätobeňadického kláštora bol aj benediktínsky priorát v Trnave pri špitáli Sv. Kríža.

Pokiaľ ide o vzťah so Svätou stolicou, pápež bol až do roku 1526 tým, ktorý potvrdzoval hronskosvätobeňadických opátov v ich funkcii. Ako významných cirkevných hodnostárov ich poveroval aj rôznymi úlohami, týkajúcimi sa cirkevných záležitostí v Uhorskom kráľovstve, o čom máme správy od 1. polovice 14. storočia. Od pápežov získalo opátstvo počas svojej existencie aj viaceré privilégiá, týkajúce sa tak majetkov, ako aj postavenia hronskosvätobeňadických opátov alebo duchovného života v kláštore. O význame Hronskosvätobeňadického kláštora svedčí najmä pápežské privilégium z roku 1209, teda z čias, kedy mali priamy kontakt s pápežom len tie najdôležitejšie cirkevné inštitúcie.

Podľa Reguly sv. Benedikta mali byť kláštory podriadené diecéznemu biskupovi a až do roku 1209 nič nenasvedčuje tomu, že by to v prípade Hronského Svätého Beňadika bolo inak. Je však pravdepodobné, že v uvedenom roku sa situácia zmenila, a to práve na základe už spomínaného pápežského privilégia z roku 1209, o ktorom predpokladáme, že postavilo hronskosvätobeňadických opátov na roveň biskupom. Nasvedčujú tomu aj viaceré ďalšie pramene, a tiež mnohé majetkové spory ostrihomského arcibiskupa s Hronskosvätobeňadickým opátstvom. Postavenie kláštora v tomto ohľade sa zrejme opäť zmenilo po roku 1526. Z roku 1536 totiž máme záznam o tom, že v duchovných záležitostiach patrí opátstvo (ktoré bolo v tom čase už v rukách kráľom menovaných správcov) pod právomoc ostrihomského arcibiskupa.

Pokiaľ ide o významné osobnosti spomedzi hronskosvätobeňadických opátov, pokladáme za vhodné spomenúť osobitne aspoň dvoch z nich - opáta Siegfrieda I. (1330 - 1355) a Mikuláša z Bologne (1410 - 1438). Obdobie pôsobenia opáta Siegfrieda môžeme v dejinách kláštora označiť ako čas jeho najväčšieho rozkvetu, i keď sa to týka najmä jeho majetkovej situácie. Tento opát viedol v porovnaní so svojimi predchodcami veľa

majetkových sporov, v ktorých síce dosiahol viaceré úspechy, na druhej strane však tieto spory znamenali pre opátstvo veľkú záťaž a spôsobili mnoho starostí Siegfriedovým nástupcom. Nespornou zásluhou opáta Siegfrieda je však jeho angažovanosť v záležitostiach benediktínskeho rádu v Uhorskom kráľovstve a úspešná snaha o navrátenie kláštorov, ktoré sa dostali do cudzích rúk, do držby benediktínov. Vďaka svojim schopnostiam sa stal aj jedným z čelných predstaviteľov generálnej kapituly benediktínov v Uhorskom kráľovstve. Viackrát ho rozličnými úlohami poveril aj pápež a z prameňov je nám známa aj cesta do Anglicka, ktorú tento opát vykonal v službách kráľa Ľudovíta. Za jeho pôsobenia, a teda zrejme na jeho podnet sa začala aj rozsiahla prestavba kostola v gotickom slohu.

Mikuláš z Bologne mal v porovnaní so Siegfriedom oveľa ťažšiu situáciu pokiaľ ide o dobu, v ktorej pôsobil, a pomery v Uhorskom kráľovstve. V čase keď bol na čele opátstva, bol kláštor dokonca vypálený husitmi. Opát Mikuláš však napriek mnohým starostiam, ktoré mu spôsoboval Hronskosvätobeňadický kláštor, dosiahol významné postavenie na kráľovskom dvore a roku 1417 sprevádzal kráľa Žigmunda aj na koncile v Kostnici.

Čo sa týka každodenného života mníchov v Hronskom Svätom Beňadiku (a istotne to platí aj pre iné kláštory), Regula sv. Benedikta bola ideálom, od ktorého bola skutočnosť veľmi vzdialená. Jeho kvalitu poznačili do veľkej miery aj vonkajšie okolnosti. Vzťah opáta a rehoľníkov bol často zlý pravdepodobne aj preto, že si dotyčného opáta nezvolila spomedzi seba samotná komunita mníchov, ale bol sem dosadený pre nich cudzí človek. Najmä v 16. storočí bol tiež zrejme veľký nedostatok rehoľníkov, preto boli do kláštora prijímaní aj ľudia, ktorí by za iných okolností prijatí neboli. Takisto sa nedodržiavala sv. Benediktom predpísaná stálosť (*stabilitas loci*) a mnísi pomerne často menili svoje pôsobisko. Zdá sa tiež, že už v 14. storočí bolo pokladané za normálne, ak mal mních svoj súkromný majetok. S týmito pomermi súvisí aj nedostatok disciplíny a neposlušnosť zo strany mníchov, čo sa potom samozrejme odrazilo aj na úrovni duchovného života v kláštore. Tomuto tiež istotne neprospieval priveľký dôraz na hmotné zabezpečenie kláštora a politický vplyv jeho predstaviteľov.

Kláštorné budovy boli zrejme už od jeho počiatkov postavené do štvorca, ktorého jednu stranu tvoril kostol. Ten bol pôvodne trojlodňovou románskou bazilikou, v 2. polovici 14. storočia sa však uskutočnila jeho úplná prestavba v gotickom slohu. Jej výsledkom je

kostol, ktorý sa s minimálnymi zmenami zachoval až do súčasnosti. Prestavba ostatných kláštorných budov bola pre nedostatok financií, ako aj pre rôzne iné nepriaznivé okolnosti dokončená až v 1. polovici 16. storočia.

Spoločenský význam opátstva súvisel prirodzene s jeho majetkovou situáciou. Hronskosvätobeňadický kláštor, ako sme už spomínali, patrilo už od svojho založenia k najbohatším v Uhorskom kráľovstve, keďže cieľom jeho zakladateľa bolo očividne vytvoriť významnú a vplyvnú cirkevnú inštitúciu. Majetkové pomery kláštora sme skúmali v rámci uvedených troch časových úsekov. Počas prvého z nich, teda v rokoch 1075 - 1209 sa majetková situácia, pokiaľ o nej máme vedomosti, výrazne nezmenila. ku koncu tohto obdobia vlastnil kláštor tieto majetky alebo majetkové čiastky: okolie kláštora so všetkým príslušenstvom, Hronský Svätý Beňadik, Celiza (Selc)¹⁰¹, Orovnica, Kozárovce, Psiare, Rybník, Tlmače, Čaradice, Olichov¹⁰⁶, Čierne Kláčany, Šúšolie, Žikava, Tesáre n. Žitavou⁷⁸, Bešeňov, Dvory nad Žitavou (Hudwordiensium alia terra), Pohranice, Šarovce⁷⁹, Tajná, Trávnica, Belek⁸⁰, Mýtne Ludany, Žemliare, Šarovce, Kakat⁸³, Santov⁸⁵, Žitavská tón⁸⁶, Hliník⁸⁷, Ártánd, zem pri rieke *Fizegi*⁸⁸, Csanytelek, Alpár⁸⁹, *Sagi*⁹⁰, *Pelu*⁹¹, Bratka¹⁶⁹, Santovka¹⁷⁰, Slepčany, *villa Piscatorum*, Kalnica¹⁷⁷, Čifáre, časť dediny *Somollum*, rybolov v Komárne, vinohrady s vinohradníkmi v dedinách Örs¹⁷⁸ a *Sumug*¹⁷⁹, zlatníci vo Waz (v zakl. listine pri lese Nazal)⁸⁴, *Sul'any¹⁸⁰, Mikula⁸², *Caztech*⁹⁴, kostol sv. Egída v dnešnom Hronskom Beňadiku a štvrtina desiatkov z Kňažíc⁹⁸, Žikavy a Hostoviec¹⁸¹. Patrilo mu tiež tržné mýto v *Zobuzlouwasar*⁹⁵, mýto za prechod cez Tisu v *Benildi*⁹⁶, mýto z dreva, splavovaného po Hrone, tretina mýta v Starom Tekove, desiatky od všetkých svojich ľudí kdekoľvek v kráľovstve.

Počas druhého obdobia, teda v rokoch 1210 - 1355, získalo opátstvo na základe donácií alebo kúpou nové majetky alebo majetkové čiastky v Buziciach, Slepčanoch, Dolných Obdokovciach, Pitelovej, *Sul'anoch¹⁸⁰, Barbate²⁵⁹, *Henovciach²⁶¹, *Zengeu*²⁶⁵, *Rosincz*, Rohožnici²⁷⁰, *Zovoy*²⁹⁵, kúriu a mlyn v Starom Tekove, polovicu mlyna pri Tlmačoch, štvrtinu desiatkov z Kňažíc⁹⁸, Hronského Svätého Beňadika a Žemliarov a dom a časť mlyna v Novej Bani. Ďalšie nové osady vznikli osídľovaním území, patriacich kláštoru. Konkrétne ide o *Machkazormv* v chotári Tlmáč alebo Rybníka, *Sv. Martin v chotári Dvorov nad Žitavou a dediny, ktoré vznikli na území, zvanom Šúšolie: Opatovce¹³⁵, Nádejovo¹³⁸, Vidrice¹³⁹, Vieska²⁸³, Lehôtka pod Brehmi, Sklené Teplice, Teplá¹⁴⁰ a Kaltrín¹⁴¹. Okrem uvedených sú tu aj majetky, o ktorých nevieme, či ich opátstvo vlastnilo

už v predchádzajúcom období, keďže hodnoverné doklady o tom, že mu patrili, máme až po roku 1209. Sú to *Kesekun* v Čongrádskej župe, Volkovce a tretina mýta vo Voznici, Hliníku nad Hronom a Žiari nad Hronom. Došlo však aj k určitým stratám - opátstvo v období rokov 1210 - 1355 prišlo o Nádejovo¹³⁸, Vidrice¹³⁹, Kaltrín¹⁴¹, *Sv. Martin²⁶⁸, majetkovú časťku v Rohožnici²⁷⁰ a tretinu mýta vo Voznici a Hliníku nad Hronom. Opátstvo stratilo tiež časť svojho majetku v Kozárovciach. Celkovo však uvedené obdobie môžeme označiť ako veľmi úspešné, pokiaľ ide o majetkové záležitosti.

Počas nasledujúcich dvoch storočí sa táto situácia výrazne zhoršila. Z predchádzajúcich období si opátstvo udržalo iba majetkové práva v bezprostrednom okolí kláštora, v Hronskom Svätom Beňadiku, Orovnici, Psiaroch, Pohraniciach, Šarovciach, Trávnici, Slepčanoch, Kalnici¹⁷⁷, Somollum, Machkazormv v chotári Tlmáč alebo Rybníka, v dedinách, ktoré vznikli na území, zvanom Šúšolie: Opatovce¹³⁵, Vieska²⁸³, Lehôtka pod Brehmi, ďalej majetky v Buziciach, Slepčanoch, Dolných Obdokovciach, Pitelovej, Barbate²⁵⁹, *Henovciach²⁶¹, Volkovciach, Rosincz, Sumug¹⁷⁹, Kesekun v Čongrádskej župe, kostol sv. Egída a štvrtinu desiatkov v Hronskom Svätom Beňadiku a tiež štvrtinu desiatkov zo Žikavy, Host'oviec¹⁸¹ a Žemliarov, polovicu mlyna pri Tlmáčoch a dom a časť mlyna v Novej Bani. Okrem nich získalo a udržalo si tieto majetky a majetkové častky: Nemčiňany, Marušová⁵⁰⁷, Obyce, Asna⁵¹⁰, Veľké Lovce, Dolné Semerovce, Malý Hul⁵¹⁹, *Lardo*, *Vezthe*⁵²⁸, Svätuša⁵⁰⁴, *Pogyan*, Veľké Vozokany, *Štvrtek³⁰⁷, Vyšné nad Hronom, sedem jatiek a kamenný dom v Kremnici, banský mlyn pri Pukanci, pozemok v Kalnici¹⁷⁷, časť mýta v Hronskom Svätom Beňadiku. Okrem týchto disponovalo opátstvo aj viacerými majetkami, ktoré malo v držbe ako záloh: Host'ová, Dolný Ohaj, Ondrochov⁵²¹, Malý Cabaj⁵²² a Šók⁵²³.

Pokiaľ ide o majetkové spory, ich počet, pokiaľ sú nám známe zo zachovaných prameňov, výrazne stúpol po nástupe opáta Siegfrieda roku 1330. V rokoch 1209 - 1320, teda za viac než storočie, vieme spolu o pätnástich majetkových sporoch a v 20. rokoch 14. storočia o štyroch. Oproti tomu v 30. rokoch 14. storočia viedlo opátstvo už osemnásť sporov a v období rokov 1340 - 1355 vieme až o dvadsiatich ôsmich. Hoci tento rozdiel je určite ovplyvnený aj počtom zachovaných písomností, zdá sa, že spomínaný opát bol v tomto ohľade omnoho aktívnejší než jeho predchodcovia. S množstvom sporov, ktoré začal, sa však neskôr museli popasovať aj jeho nástupcovia, ktorí už neboli takí úspešní ako on. Počet týchto sporov opäť vzrástol na začiatku 15. storočia, presnejšie po roku

1410, čo zrejme opäť súvisí s nástupom opáta, ktorý sa viac angažoval v majetkových záležitostiach kláštora. Konkrétne ide o opáta Mikuláša z Bologne (1410 - 1438), ktorý bol iniciátorom mnohých sťažností, týkajúcich sa obsadených majetkov opátstva. Z rokov 1356 - 1400 máme údaje o 21 sporoch, z rokov 1401 - 1450 o 51 sporoch, z rokov 1451 - 1500 o 48 sporoch a z obdobia rokov 1501 - 1565 poznáme 21 majetkových sporov. K Najväčším protivníkom opátstva v týchto sporoch patril ostrihomský arcibiskup, majitelia hradu Šášov a ich kasteláni, mešťania zo Starého Tekova a *Štvrka³⁰⁷, mešťania z Novej Bane, rod Čechovcov z Levíc a Forgáčovci z Jelenca.

Množstvo majetkových sporov bolo pomerne veľkou záťažou pre pokladnicu kláštora a pravdepodobne aj toto bolo jednou z príčin, pre ktoré opátstvo začalo prenajímať svoje majetky. Zatiaľčo do roku 1330 máme údaje o troch prenajímaných majetkoch, do roku 1355 stúpol ich počet na pätnásť. Od roku 1356 do konca 14. storočia vieme o dvanástich prenajatých majetkoch, v 1. polovici 15. storočia ich poznáme 14, v jeho druhej polovici však už len 4 a zo 16. storočia do roku 1565 máme informácie o troch prenajímaných majetkoch. Niekoľko majetkov a majetkových častok bolo opátstvo nútené počas svojej existencie aj zálohovať, tých však bolo výrazne menej ako tých, ktoré prenajímalo.

Na záver môžeme povedať, že cieľom tejto práce bolo poskytnúť ucelený pohľad na dejiny benediktínskeho opátstva v Hronskom Svätom Beňadiku, čo sa nám, ako veríme, podarilo pomerne úspešne splniť. Jej prínosom má byť spracovanie témy, ktorá dosiaľ v slovenskej historiografii obšírnejšie spracovaná nebola, a zároveň kritický prístup, ktorý chýba v staršej maďarskej literatúre. Sme si vedomí nedostatkov tejto práce, v budúcnosti by sme sa však chceli téme ďalej venovať a chýbajúce údaje doplniť.

PRAMENE A LITERATÚRA

Pramene:

<http://mol.arcanum.hu>

ALMÁSI, T. – BLAZOVICH, L. - GÉCZI, L. - KÓFALVI, T. - KRISTÓ, G. - MAKK, F. – PITI, F. – SEBŐK, F. - TÓTH, I. E.: *Anjoukori oklevéltár I - XXXI*. Budapest - Szeged 1990 - 2007.

Az esztergomi főkáptalan fekvő s egyéb birtokaira vonatkozó okmányok tára. Pest 1871.

BORSA, I. - MÁLYUSZ, E. – TÓTH, N.: *Zsigmondkori oklevéltár I - X*. Budapest 1951 – 2007.

FEJÉR, G.: *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis I – XI*. Budae 1829 – 1844.

IPOLYI, A. - NAGY, I. – PÁUR, I. – RÁTH, K. – VÉGHÉLY, D.: *Hazai okmánytár. Codex diplomaticus patrius I - VIII*. Győr - Budapest, 1865 - 1891.

KNAUZ, F. - DEDEK, L. C. - DRESKA, G. et al.: *Monumenta Ecclesiae strigoniensis I - IV*. Ostrihom 1874 - 1999.

MAREK, M. – RÁBIK, V. – SEDLÁK, V.: *Monumenta vaticana Slovaciae I – III*. Trnava – Rím 2008 – 2010.

MARSINA, R.: *Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae I, II*. Bratislava 1971, 1987.

NAGY, I. – DEÁK, F. – NAGY, G.: *Hazai oklevéltár 1234-1536*. Budapest, 1879.

NAGY, I. – TASNÁDI NAGY, G.: *Anjoukori okmánytár. Codex diplomaticus Hungaricus Andegavensis. I – VII*. Budapest, 1878 - 1920.

SEDLÁK, V.: *Regesta diplomatica nec non epistolaria Slovaciae I, II*. Bratislava 1980, 1987.

SV. BENEDIKT Z NURSIE: *Řehole Benediktova*. Praha 1998.

WENZEL, G.: *Árpádkori új okmánytár. Codex diplomaticus Arpadianus continuatus. I – XII*. Pest 1860 – 1874.

Literatúra:

ECKHART, F.: Hiteles helyeink eredete és jelentősége. In *Századok*, 1913, s. 641 - 655.

ERDÉLYI, L. – SÖRÖS, P.: *A Pannonhalmi Szent –Benedek-Rend Története. Köt. 1 – 3 (A Pannonhalmi főapátság története), 12/B (Az elenyészet benczés apátságok)*.

- Budapest: Stephaneum, 1902 – 1912.
- FEJÉRPATAKY, L.: *Oklevelek II. István királyi korából*. Budapest 1895.
- FEJÉRPATAKY, L.: *A királyi kancellária az Árpádok korában*. Budapest 1885.
- FUXHOFFER, D.: *Monasteriologia Regni Hungariae. Liber I. Monasteria ordinis sancti Benedicti*. Weszprimii anno MDCCCIII.
- GYÖRFFY, G.: *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza I - IV*. Budapest 1966 - 1998.
- HAICZL, K.: *A Garamszentbenedeki apátság története*. Budapest 1913.
- HOMONNAI, Sarolta: Egy bencés főpapi karrier: Szigfrid apát életútja (1300-as évek eleje-1365). In *Acta Universitatis Szegediensis : Acta Historica CXV*, 2001, s. 55 - 65.
- HÓMAN, B.: *A magyar nép neve a középkori latinságban III. Történelmi szemle III*. Budapest 1918.
- CHALOUPECKÝ, V.: *Staré Slovensko*. Bratislava 1923.
- JANKOVIČ, V.: Z minulosti Hronského Beňadika. In *Pamiatky a príroda* 6, 1975, č. 3, s. 5 – 7.
- JUCK, L.: Majetky Hronskosvätobeňadického opátstva do roku 1235. In: *Historické štúdie*, roč. XVIII, 1973, s. 121 - 156.
- KNAUZ, F.: *A Garan-melleti Szent-Benedeki apátság*. Budapest 1890.
- KRŠKO, J.: *Hydronymia povodia Hrona*. Banská Bystrica 2008.
- LUKAČKA, J. - ŠKRINÁROVÁ, Ľ - ŠVOLÍKOVÁ, M. et al.: *Levice*. Banská Bystrica 2010.
- MARSINA, R.: Štúdie k Slovenskému diplomatáru I. Druhá časť: Obdobie od roku 1000 do roku 1235. In *Historické štúdie*, XVIII, 1973, s. 5 - 113.
- MENCL, V.: Kláštor sv. Beňadika nad Hronom. In *Vlastivedný časopis*, 1966, č. 4, s. 147 - 160.
- MÚCSKA, V.: *Uhorsko a cirkevné reformy 10. a 11. storočia*. Bratislava 2004.
- MÚCSKA, V.: Rád benediktínov a jeho vývoj v stredoveku. In *Rehole a kláštory v stredoveku*, Banská Bystrica – Bratislava, 2002, s. 49 - 74.
- PAULER, Gy.: *A magyar nemzet története I*. Budapest 1899. SZENTPÉTERY, I.: *Magyar oklevéltan*. Budapest 1930, s. 43.
- PUŠKÁROVÁ, B.: Pamatkársky výskum v Hronskom Beňadiku. In *Pamiatky a príroda* 6,

- 1975, č. 3, s. 8 – 13.
- RATKOŠ, P.: Začiatky kláštora a mestečka Hronský Beňadik. In *Pamiatky a príroda*, 6, 1975, č. 3, s. 3 – 4.
- RÁBIK, V.: The beginnings of a medieval monastery in Prievidza. In *Studia Historica Tyrnaviensia* XI - XII, 2011, s. 191 - 203.
- RÁBIK, V.: Trnavský špitál sv. Kríža v stredoveku. In *Od špitála k nemocnici. Zdravotníctvo, sociálna starostlivosť a osвета v dejinách Slovenska*. Bratislava 2013, s. 40 - 47.
- SALAMON, F.: *Budapest története III*. Budapest 1885.
- ŠÁŠKY, L.: Stav kostola a kláštora v Hronskom Beňadiku. In *Vlastivedný časopis* XV, 1966, č. 3, s. 161 – 162.
- ŠMILAUER, V.: *Vodopis starého Slovenska*. Praha - Bratislava 1932
- Vlastivedný slovník obcí na Slovensku I - III*. Pripravil Encyklopedický ústav SAV. Bratislava 1977, 1978.
- ŽUDEL, J.: Archívy hodnoverných miest na Slovensku. In *Archívny časopis*, roč. XI, 1961, s. 70 - 78.

PRÍLOHY

Príloha 1. Opáti Hronskosvätobeňadického kláštora⁷⁶¹

1124	- Henrich(?)
1209	- Ivo
1217	- Tomáš(?)
1225 – 1226	- Vavrinec
1228	- Cena
1232	- Vavrinec II.
1236	- Kozma
1251 - 1256	- Juraj
1268 - 1282 ⁷⁶²	- Martin
1292 - 1302	- Henrich II.
1307 - 1311	- Pavol
1312	- Ján
1314	- Pavol II. ⁷⁶³
1320 - 1329	- Ladislav
1330 - 1355	- Siegfried
1356 - 1370	- Siegfried II.
1356 - 1358	- protiopát Ulrich
1358 - 1359	- protiopát Mikuláš I.
1371 - 1374	- Mikuláš II.
1374 - 1403	- Henrich III.
1405 - 1406	- Konrád
1406	- Fridrich
1406 - 1407	- Henrich IV.
1407 - 1409	- Fridrich

⁷⁶¹

Tento zoznam bol vypracovaný na základe údajov, prevzatých od N. Knauza, ktoré sme doplnili a upresnili podľa listín, ktoré sme mali k dispozícii, ako aj podľa niektorých údajov v práci P.

Sörösa.

⁷⁶² V listine z roku 1282 (MOL - DL 1700), je uvedené iba začiatkové písmeno opátovho mena *M.* (SÖRÖS, ref. 3, s. 99.) F. Knauz a K. Haiczl uvádzajú roky 1268 – 1279. (KNAUZ, ref. 2, s. 68 HAICZL, ref. 4, s. 14.)

⁷⁶³ Listina Nitrianskej kapituly, v ktorej sa tento opát spomína sa zachovala len v odpise z roku 1382. Podľa F. Knauza môže byť rok, uvedený v tomto odpise, chybný, a teda opát Pavol II. môže byť totožný s Pavlom, ktorý bol opátom v rokoch 1307 – 1311. (KNAUZ, ref. 2, s. 69 – 70.)

1410 - 1438 - Mikuláš III. (z Bologne)
1438 - 1455 - Štefan
1456 - 1463 - Ján II.
1465 - 1473 - Juraj II.
1476 - 1510 - Ján III.
1510 - 1522 - Ján IV.
1511 - 1512 - protiopát Štefan II. (Henczelffy)
1522 - 1528 - Jakub Záblatský
1527 - protiopát Juraj Bordáč
1528 - protiopát Matej
1549 - 1551 - Matej Grék

Kráľom menovaní správcovia

Mikuláš Turóci (1528 - 1529)
Krištof Thurn (1530 - 1535)
František Jozefič (1534⁷⁶⁴ - 1537)
Pavol Várdai (1537 - 1538)

⁷⁶⁴ František Jozefič bol ustanovený za správcu už roku 1534, podmienkou však bola dohoda s predchádzajúcim správcom, ku ktorej došlo až v nasledujúcom roku 1535.

Príloha 2. Členovia Hronskosvätobeňadického konventu⁷⁶⁵

Anton - 1383

Benedikt - 1405

Bertold - 1385, 1386, 1392, 1393, 1394

Blažej - 1353, 1354

Both - 1255 (kňaz)

Detrik - 1292 (kustód)

Egíd - 1409

Ekhard - 1350, 1352

Fabián - 1322, 1406

František - 1407

Frederik - 1391

Gál - 1405, 1408

Gerard - 1270

Gregor - 1394, 1395

Henrich - 1347, 1351 (prepošt), 1361, 1369

Herlik - 1360

Hypolit - 1361

Imrich - 1341, 1407, 1408

Jakub - 1272, 1324, 1330, 1331 (prepošt), 1335, 1336 (prepošt), 1340, 1341, 1342, 1343
(prepošt), 1344, 1345, 1347 (prepošt), 1350, 1353, 1373, 1390, 1404

Ján - 1292 (kľučiar), 1353, 1354 (prepošt), 1355 (kaplán), 1369, 1380, 1385, 1389, 1390,
1404, 1408, 1409, 1410

Juraj - 1354

Kozma - 1339 (prepošt), 1340

⁷⁶⁵

Tento zoznam obsahuje mená členov Hronskosvätobeňadického konventu do roku 1410, ktoré sú nám známe z dostupných prameňov, v abecednom poradí spolu s rokmi, v ktorých sa jednotliví rehoľníci spomínajú. Je zrejmé, že v mnohých prípadoch nejde len o jednu osobu, ale o viacerých ľudí s tým istým menom. V takýchto prípadoch je však často problém určiť, v ktorých záznamoch sa hovorí o jednej a tej istej osobe, a ktoré sa už týkajú iného nositeľa rovnakého mena. Keby sme sa teda pokúšali sa oddeliť záznamy, týkajúce sa rôznych ľudí, výsledok by bol veľmi pochybný. Z tohto dôvodu sme pokladali za vhodnejšie uviesť spoločne všetky záznamy, v ktorých sa príslušné meno spomína.

Ladislav - 1308, 1312, 1374, 1409

Lev - 1292 (dekan)

Martin - 1328, 1344 (prepošt), 1361, 1369, 1388

Michal - 1269, 1330 (kaplán), 1333, 1338, 1401, 1402, 1406, 1408

Mikuláš - 1325, 1326, 1327, 1328, 1330, 1338 (kantor), 1347, 1373, 1376, 1378, 1379,
1394 (kňaz), 1397, 1400, 1404, 1405, 1408 (kaplán), 1410

Móric - 1342, 1343 (kaplán)

Ondrej - 1314, 1345, 1347, 1351, 1352, 1353 (prepošt), 1356, 1391, 1392, 1394 (kňaz),
1395, 1405, 1406, 1409

Pavol - 1342, 1355 (kaplán), 1392

Peter - 1225 (kňaz), 1343, 1352, 1355, 1358, 1369, 1383, 1386, 1390, 1391, 1405, 1406,
1407, 1408, 1410

Tomáš Literát - 1359 (subdiakon)

Šalamún (kaplán) - 1338, 1339, 1340, 1341

Šebastián - 1394, 1395, 1396, 1404, 1406

Štefan - 1351, 1364 (kaplán)

Ulrich - 1341

Valentín - 1362, 1364, 1365, 1366, 1367, 1402

Václav - 1382, 1383

(Jób - 1228 (comes curialis))

Prepošti

1331, 1336 - Jakub

1339 - Kozma

1343 - Jakub

1344 - Martin

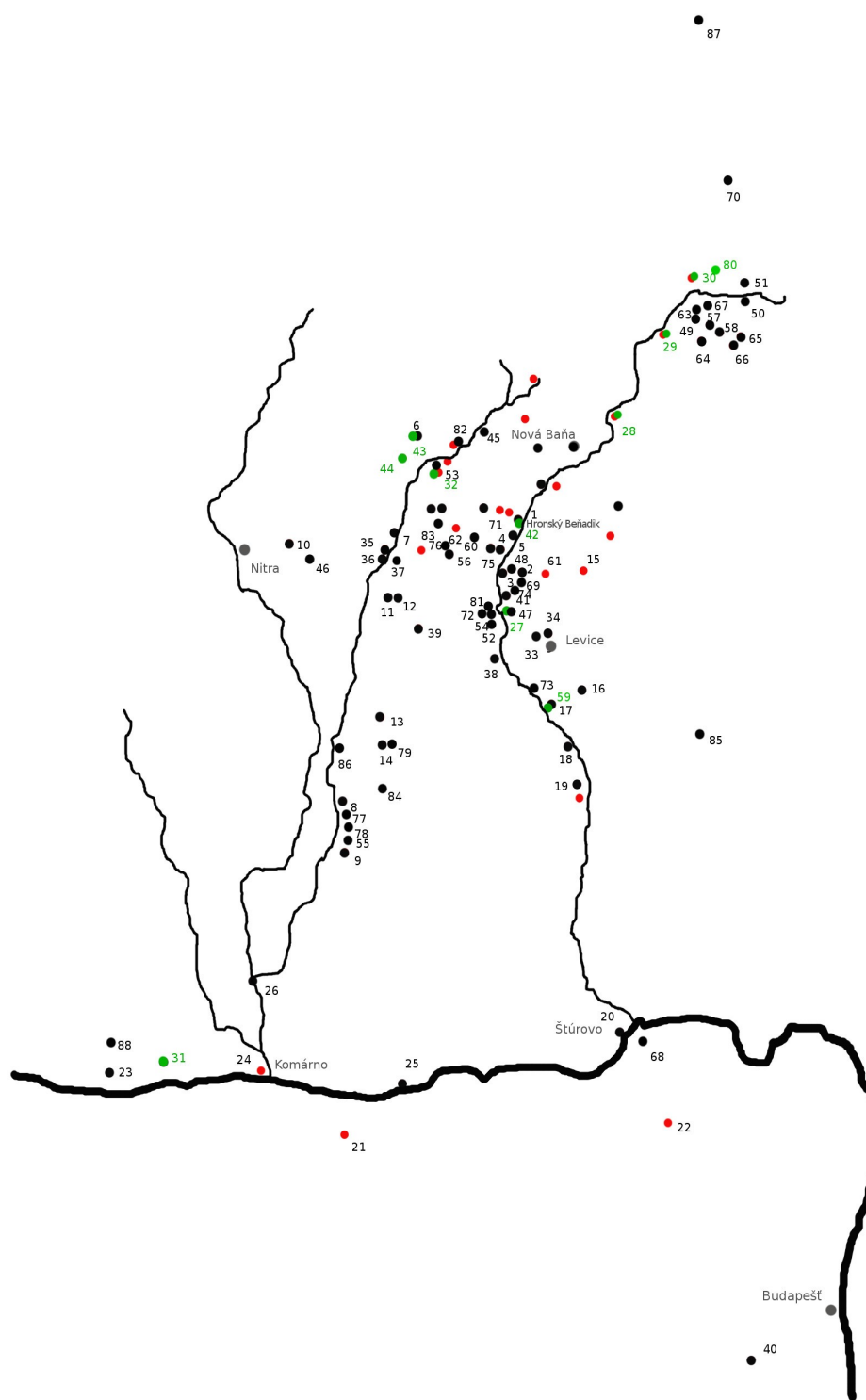
1347 - Jakub

1351 - Henrich

1353 - Ondrej

1354 - Ján

Príloha 3. Majetky Hronskosvätobeňadického opátstva na území dnešného Slovenska a pri Dunaji⁷⁶⁶

Majetky a majetkové čiastky, uvedené v zakladacej listine z roku 1075:

1 - Hronský Beňadik, 2 - Rybník, 3 - Tlmače, 4 - Kozárovce, 5 - Psiare, 6 - Žikava, 7 - Tesáre nad Žitavou, 8 - Bešeňov, 9 - Dvory nad Žitavou, 10 - Pohranice, 11 - Šarovce (dnes miestna časť Tajnej), 12 - Tajná, 13 - Trávnica, 14 - Belek, 15 - Balvany, 16 - Mýtna Ludany, 17 - Žemliare, 18 - Šarovce, 19 - Mikula, 20 - Kakat, 21 - Nazal, 22 - Kesztlöc, 23 - Santov, 24 - Komárno, 25 - Žitavská tóň, 26 - Hliník, 27 - Starý Tekov, 28 - Voznica, 29 - Hliník nad Hronom, 30 - Žiar nad Hronom, 31 - Lél, 32 - Kňažice

Majetky a majetkové čiastky, získané alebo vzniknuté po roku 1075:

33 - Bratka, 34 - Santovka, 35 - Slepčany, 36 - Malé Slepčany, 37 - Edeci, 38 - Kalnica, 39 - Čifáre, 40 - Ōrs, 41 - *Sul'any, 42 - Hronský Beňadik, 43 - Žikava, 44 - Host'ovce, 45 - Buzice, 46 - Dolné Obdokovce, 47 - Starý Tekov, 48 - Machkazormv, 49 - Opatovce, 50 - majetok pod hradom Šášov, 51 - Pitelová, 52 - Barbata, 53 - *Henovce, 54 - Zengeu, 55 - *Svätý Martin, 56 - Rohožnica, 57 - Nádejovo, 58 - Vidrice, 59 - Žemliare, 60 - Zovoy, 61 - Čajkov, 62 - Volkovce, 63 - Vieska, 64 - Sklené Teplice, 65 - Teplá, 66 - Kaltrín, 67 - Lehôtka pod Brehmi, 68 - Ostrihom, 69 - *Kuklov, 70 - Kremnica, 71 - Tekovské Nemce, 72 - *Štvrtok, 73 - Vyšné nad Hronom, 74 - Malé Kozmálovce, 75 - Čitáre, 76 - Nemčiňany, 77 - Zarzow, 78 - Aas, 79 - *Svätuša, 80 - Stará Kremnička, 81 - Marušová, 82 - Obyce, 83 - Veľké Vozokany, 84 - Veľké Lovce, 85 - Dolné Semerovce, 86 - Malý Hul, 87 - Zorkovce, 88 - Vezthe, 90 - Nová Baňa

Čiernou farbou sú vyznačené miesta, kde vlastnilo opátstvo pozemky, zelenou príjmy z mýta alebo desiatkov. Červenou sú označené tie majetky, pri ktorých nie je isté, či opátstvu skutočne patrili. Majetky, ktoré sú podčiarknuté, si opátstvo uchovalo až do konca svojej existencie, teda do roku 1565. Majetky, ktoré sa nám nepodarilo lokalizovať, tu uvedené nie sú.

Príloha 4. Majetky Hronskosvätobeňadického opátstva v Potisi⁷⁶⁶

